

ESTHERA.

EX INTERPRETATIONE S. PAGNINI.

I. DRVSII in eam Annotationes.

*authentici dam
nati ex copug.*

Additiones Apocryphæ ab eodem in
Latinum sermonem conuersæ,

in fine

& scholijs illustratæ.

*Ex omissione officij pandre
Inqui fibronis libro hie
Causulanno ex d. q.
an. 727. Grand
die 26 Maij an.*

strum huiusmodi
mini. Itaque si n.
missa præstaren

LVGDVNI BATAVORVM,

Ex officina Iohannis Paetsij.

CLD. ID. LXXXVI.

ESTHERA.

EX INTERPRETA-
TIONE S. PAGNINI.

I. DRVSII *in eam Annotationes. auctoris dam-*

naticæ copus.

Additiones Apocryphæ ab eodem in
Latinum sermonem conuersæ,

& scholijs illustratæ.

*Ex omissione ob hunc pander
Inqui sibi non libet hic
exulgare ex d. d.
an. 727. Granat
die 28 Maij an.*

strum huiusmodi
mini. Itaque si n.
milla præstaren

LVGDVNI BATAVORVM,

Ex officina Iohannis Paetsij.

CLD. IO. LXXXVI.

A D
NOBILISS. AM-
PLISSIMOSQVE
ORDINVM FRISIÆ.
DELEGATOS ETC.

Factum est à me pro-
pe dixerim necessa-
riò, VIRI AMPLISS.
vt, cùm edendus ef-
set hic cõmentarius,
eum vestrę tutelę cõ-
mẽdarem. Atque in
hanc necessitatẽ me
partim pollicitatio mea, partim propensio
erga litteras, earumq; studiosos vestra de-
duxit. Diu est ex quo me quibusdam ve-
strũ huiusmodi quid pollicitum esse me-
mini. Itaque si nũc aliter facerem, nec pro-
missa præstarem, grauissimẽ peccare mihi
viderer, & peccarem certè. Quid enim tur-
pius, quàm promittere, quæ præstare, aut
nolis propter ignauiam, aut nõ possis pro-
pter imperitiam. Erat quidem statutum cũ
animo, ac deliberatum maius quiddã vo-

bis offerre, nec deat etiam facultas (nam maiora in meo litterario censu viderunt apud me amici) sed duo obstiterunt. primum angustiarei familiaris, quæ ab ijs, qui mihi quâ publicè, quâ priuatim nihil non debebant, tractata ad eò iniuriôsè, inciuiltè, et quæ fuit, vt post amissum patrimonium, quo me per septennium, aut eo plus in publico munere apud * magna ex parte sustentaueram, vxorem & liberos, nedum amanuensẽ, qui malè scripta mea meliore manu describeret, alere nullo modo potuerim: deinde typographia, qua vtor, vt videtis, satis quidem elegantis; sed in qua typi Ebraici, qui mihi ad grauiora opera edenda necessarij sunt, desiderantur. Quocirca diu animi dubius fui, iamne promissi me liberarem, an tempus illud expectarem, quo & res meæ paullo expeditiores, & typographus esset, cui mea cõmittere commodius possem. Hac ancipiti cura dum vexarer, ac in vtramque partem ita multa succurrerent, vt difficilis admodum deliberatio esset, vicit ad extremum ea sententia, quæ, vt, quod in manibus habebã, qualecumq; tandem illud esset, vobis potius, quàm

quàm alijs inferberem, si ad eam. At de ea res adductus sum eest. Hæc est, quod videam vos ita ergo litteras affectos esse, vt à vestris humanitate, æquâ hominibus sperare nobis liceat. Quid enim si, si holum publicam in hoc tempore, priuare eò Frisiam inuentum non habet, licet alitatis, exigam, ne illud de se. Hos, certe affirmare non verear, maximo beneficio, vestro non tantum id esse cõsecutus, vt domini in patriam venerint, quæ peregre inuenire non poterunt. Itaque patre, in mensis spatio, plus in litteris profecerunt, quàm sperare, etiam ab optimis ingenijs liceat. Tamquam potest Amplissimorum virorum fauor, vt etiam quæ in medio sunt, summis æquentur. Nec verò minimum illud est, immò maximum benignitatis vestræ argumentum, cogitare vos etiam de exterorum inopia in studijs subleuanda. Est hoc Frisium. Est hoc Reipub. vestræ proprium. Hinc doctorum hominum tanta in his locis copia, Frisiamq; multis alioqui ornatam dotibus, hac præcipuè alias omnes Belgij prouincias antecedere quis non agnoscit? ~~Hæc enim ista~~

deinde autem, cum legere has notas vo-
les, ne tibi graue sit, diuertere ad finem li-
bri, ubi operarum, quæ quidem depre-
bendere potuimus, menda omnia emen-
dauimus. Cæterum dum his relegendis, vt
fit, operam do, aliqua quadam animad-
uertenti, quæ te scire & tua & mea interest.
Itaque ea hæc subieci. Tu fruere cum alijs,
& boni consule.

Pag. 49. vbi conijcio Herodoti locum
corruptum fuisse, robur accedet meæ con-
iecturæ, si addantur verba hæc Iosephi:
Τῶ δὲ πρώτῳ τῆς βασιλείας ἔτι Δαρείῳ ὑποδέχεται
λαμπρῶς, καὶ μετὰ πολλῆς παρασκευῆς τοῦτε περὶ
αὐτὸν, καὶ τοὺς δικοὶ γεγονότας, καὶ τοὺς τῶν Μήδων ἡγε-
μόνας, καὶ σατραπείας τῆς Περσίδος, καὶ τοῦ παύσεως τῆς
Ινδικῆς ἄχρι τῆς Αἰθιοπίας, καὶ τοὺς στρατηγούς τῶν ἑκα-
τὸν εἰκοσιεπτὰ σατραπειῶν, ex lib I I. cap. 4.

Pag. 50. post illud, *neque enim verba E-
braea aliud innuunt, quàm Asverum Susis se-
dem regni habuisse*, adde: Sardus de rege Per-
sifarum, *Hieme degit Susis, æstate in Ecbatana
montibus, autumno Persepolis, vcre Babylonia.
Vere, ait Plutarchus, Susis, hieme Babylonia.*

Pag.

Pag. 54. Quæ ad versum quintum scri-
bo, illustratione egent. Non enim hoc vo-
lo falli planè eos, qui affirmant simpliciter
duo conuiuia fuisse: sed eos, qui hoc ita af-
firmant, vt alteri dicant interfuisse princi-
pes, alteri populum tantum. Hos apertè re-
fellit textus. Reliquum in suspenso relin-
quimus, vt quisque opinetur de eo, quod
velit. Nam fieri sanè potest vnum idemque
conuiuium his verbis designari: fieri etiam
potest vt duo conuiuia diuersa notentur;
quorum prius durauerit dies cæterum octo-
ginta: posterius septem duntaxat, quo ex-
cepti fuerint præter principes ac seruos re-
gis, omnes qui tum erant in Susan Habira,
tam parui, quàm magni.

Pag. 66. Versu decimoquarto inferi ve-
lim hæc paucula. CHARSENA. Vt Mares,
Marfena, Augustus, Augustinus: sic Char-
es, Charfena. Chares, nisi me fallit opina-
tio, vt & Chores, qui Latinè Cyrus, id est,
fol.

Pag. 77. Quæ de Latina lectione dispu-
to, refelli videntur interpretis verbis, quæ
habentur cap. 8. vers. I. *confessa est enim ei
Esther, quod esset patruus suus.* Nā si patruus,

* 5 tum

tum Esthera filia fratris, non patris fratris ipsius. Sed hoc falsum esse declarant cum Græca interpretatio, tum Ebræorum codicum, sine vlla varietate, consensus. Viderit ergo interpres, si ita scripsit. nobis id curæ erit scilicet?

Pag. 87. post verbum *minuit*, adde, Requiem Herodotus ἀτελήϊλω dixit, de Smerdi mago eo, qui post Cambysem regnavit, dum ait, διαπέμφας γὰρ ὁ μάλ᾽ εἰς πάντων ἔθνων ἦρχε, ποροῖται ἀτελήϊλω εἶναι στρατῆρος καὶ φόρου ἕως ἑτέρα τρία &c. Quæ sic conuertunt: *Nam missis ad singulas nationes, quibus imperabat, edictis magus immunitatē tributorum, ac vacationem militiæ in triennium tribuit. atque hoc quidem statim adeptus imperium edixit.*

Pag. 116. Versu vndecimo, vbi improbo Tremellij interpretationem, velim rei firmandæ addi Herodoti locum hunc ex libro primo: *Apud Persas secundum bellicam fortitudinem potior ducitur numerosæ sobolis procreatio. Et, qui quamplurimos liberos ediderit, huic Rex, tanquam strennuū quippiam præstiterit, singulis annis munera mittit.*

Pag. 76. quo minus assentiar Scaligero affirmanti Estheram & Amestrim eandem esse,

esse, me mouet locus Herodoti, quem ibi adduco ex libro septimo, καὶ ἄρχοντα παρέχοντο Οτάνευ τὸν Ἀμῆστριος πατέρα &c. Tum etiā alter, qui est in libro eodem: Τριτατάχης δ' Ἀρταβάνης καὶ Σμερδόνης ὁ Οτάνευ Δαρείω ἀμφότεροι δοῦται ἀδελφεῶν πατέρες. Ξέρξης δ' ἐγένοντο ἀνεψιοί. Quo loco apertissimè Otanes Xerxis patruus appellatur. Nō ergo Amestris Esthera, si fuit filia Otanis. Quis autem non videt consequi ex iisdem locis, cum Oranes Darij frater nominetur, & pater Amestris, Xerxem & Amestrim cognatione patruelis fuisse?

SVMMA HVIVS

LIBRI.

Anno regni sui tertio
Asverus, qui & Xer-
xes, post domitā Æ-
gyptum, conuiuium
fecit septem dierum,
quo excepti fuerunt,
quotquot tū erant in
Susan Habira Esth. I.

vers. 3. Repudiauit Vasthin reginam, quod
vocata à se, venire recusasset, 1, 2 1.

Anno sexto cōtigerunt ea, quæ narran-
tur capite secundo. colligo ex versu vnde-
cimo eiusdem capitis.

Anno septimo, mense decimo qui Te-
beth dicitur, traducta fuit Esthera ad do-
mum regis, 2, 16. mense duodecimo, eius
nuptiæ celebratæ. Iosephus.

Per id tempus, quo Mardocheus ad re-
gis portam sedebat, Bagathan & Thares
duo Eunuchi de numero ianitorum, Regi
Asvero infensi, ei manum inferre conati
sunt. Quam rem vbi didicit Mardocheus
Estheræ reginæ indicauit. Esthera porro
Regi

Regi enuntiauit. Quæsitæ & deprehensa
re illi ambo in patibulo suspensæ sunt, &
ea res in commentarium coram rege rela-
ta est.

Postea Rex Hamanem euexit, ei que se-
cundam in regno dignitatem tribuit. 3, 1.
Hæc & quæ deinde sequuntur vsque ad
versum septimum, acciderunt inter hunc
annum & duodecimum regni Asveri.

Anno duodecimo mense primo, hoc
est, Nisan, Haman sortem iecit. 3, 7.

Die 13. huius mensis missæ littere ad sa-
trapas contra Iudeos. 3, 11. Mardocheus
saccū induit. 4, 1. De hac re Estheram cer-
tiores facit per Hatachum Eunuchum
suum. 4, 6. vt que regem adeat deprecatura
pro Iudeis, rogat 4, 13. Ieiunium Estheræ
incipit. 4, 15.

Die quinto & decimo mensis eiusdem
Esthera nec vocata regem adit. 5, 1. Chro-
nicon Ebreorum maius. Ieiunium finit. in-
uitat Regem ad conuiuium cum Hama-
ne. 5, 4. finito conuiuio erecta crux in do-
mo Hamanis ad suspendendum Mardo-
cheum. 5, 14.

Hac nocte lecti sunt annales Perfarum
coram

coram Rege. Esth, 6, 2.

Die 16. venit Haman ad regem summo mane. mandatur ei vt faciat. quę narrantur capite sexto.

Eodem die Haman iterum venit ad cō-
uiuium, ad quod vnà cum Rege vocatus
erat. 7, 1. accusatur ab Esthera. 7, 6. eius
vultus obnubitur. 7, 8. suspenditur in pa-
tibulo, quod erectum fuerat Mardochæo.
7, 10. Hęc mense primo, qui Nisan dicitur.

Mense tertio, id est, Siuan, vigesimo ter-
tio eius mensis missæ litteræ pro Iudæis,
8, 9.

Mense duodecimo, qui Adar ab Ebręis
appellatur, decimo tertio eius mensis, qui
fuerat trucidandis Iudęis destinatus, occi-
derunt Iudæi in Susan Habira C C C C.
viros. 9, 6. in reliquis vrbibus Lxxv. c. Iō,
9, 16, Decem filij Haman in crucem acti.
9, 7.

Die decimo quarto occiderunt in vr-
be C C C. viros. Eundem diem festum agūt
Iudæi pagani. 9, 18. dicebatur olim dies
Mardochæi. 2. Machab. capite vltimo. &
festum sortium minus. Ebræi.

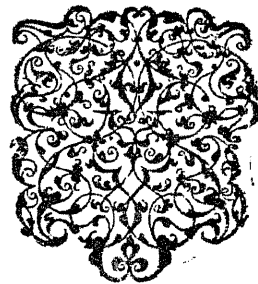
Dicm

Diem xv. qui postea festum sortium maius
appellatus, festum egerunt Iudæi Susani.
9, 17.

Anno A sveri decimo tertio contigit,
quod habetur Esth. 9, 29. Chronicon E-
bræorum maius.

F I N I S.

Ἐὶς τὴν ἀνάμνησιν.

ESTHER.

Ex interpretatione S. P. L.

I. DRVSIVS recensui.

Caput primum,
vers. 1.

T fuit in diebus¹ Ahasve-^{Obscrva. lib. 12. cap. 1.}
ros: ipse est Ahasveros, qui^{2.4.}
regnabat ab India vsque ad
Ethiopiā² super septem
& viginti & centum³ pro-^{Vide Obscr- uat. lib. 12. cap. 13.}
uincias.

2.

In diebus illis³ quū federet rex Ahasue-
ros super solum regni sui, quod erat in Su-
san⁴ regia,

HABIRA,
Animad.
lib. 1. cap.

3.

^{4.2.} In anno tertio, quo regnauit, fecit^{Ad verb. in}
conuiuū cunctis principibus suis, & ser-^{anno trinta}
uis suis: ^{regitare ip-} robor Persidis & Mediæ⁵ satrapæ
& principes prouinciarum coram illo.

PHAR-
THEMIA
Obscr. lib. 12.
cap. 14.

4.

⁶ Vt ostēderet diuitias gloriæ regni sui,
& honorē⁷ decoris magnitudinis suæ die-

A. V. in
stendendā
ipsum.

A bus

bus multis octoginta & centum diebus.

5.

Quumque impleti fuissent dies illi fecit Rex 9 omni populo qui inuentus est in Susan regia à maximo usque ad minimum conuiuium 10 septem dierum in atrio hor- ti palatij Regis.

BITHAN.

6.

Auleum candidum, & viride; 11 & hyacinthinū tentum 12 funibus byssinis & purpureis in circulis argēteis & colūnis marmoreis: lecti aurei & argentei super pau- mentum porphyreticum & marmoreum, & 13 parium & 12 hyacinthum lapidem.

A.V. in li-
br. 11. ca. 13.
* A.V. mar-
moris.
† auri & ar-
genti.

DAR & SO
HARETH.

Vide Miscel
lan. an. 11. ca. 13.

* A.V. pro-
pimare.

* A.V. re-
gni.

* A.V. ma-
nam.

7.

Et propinabant in vasis aureis; & vasa erant à vasis 13 varia, & vinum 4 regiū mul- tum 14 secundum 1 potentiam regis.

8.

15 Potatio vero erat secundum legem: nō erat qui cogeret, quia sic 16 disposuerat Rex cum omni magistro domus sue, vt faceret secundum voluntatem 1 cuiusque.

A.V. viti
& viti.

9.

Etiam Vasthi Regina fecit conuiuium foeminarum 17 in domo regni que erat re-
gis

gis Ahasveros.

10.

Die septimo 18 cum iucūdum esset cor Regis 19 propter vinum dixit ad Mehuman, Biztha, Charbona, Bigtha & 19 Abagtha Zethar & Charchas septem eunuchos, qui ministrabant ante faciē Regis Ahasveros.

A.V. Boni
A.V. in vi-
no

11.

21 Vt adducerent Vasthi Reginā in con- spectum Regis cum 22 diademate regni, vt ostenderet populis & principibus pulchri- tudinē eius: quoniā 23 decora aspectu erat.

CHBETHA
id est, cida-
ri. Obser. lib.
12. cap. 12.
ad verb. bo-
na.

12.

Et renuit regina Vasthi venire 24 ad 22 ver- bum Regis quod fuerat 25 per manum eunu- chorum: 23 & iratus est Rex valde, iraque eius succensa est in eo.

A.V. in ver-
bo.
A.V. in ma-

13.

Dixitque Rex sapientibus scientibus tē- pora, quia 24 sic erat 25 consuetudo Regis coram omnibus scientibus legem & iudi- cium.

A.V. verbi

14.

Et propinquus ei 25 Charfena, Sethar, Admatha, Tharsis, Meres, Marsena, Me- muchan, septem principes Paras & Madai

A 2 vi-

4
RISONA. videntes faciem Regis, qui sedebant primi in regno.

15.

Secundū legem ²⁶ quid faciendum in reginam Vasthi eo quod non fecit sermonē Regis Ahasveros per manum eunuchorum.

16.

Et dixit Memuchā coram Rege & Principibus, non contra Regem tantum peccavit Vasthi reginā, sed contra omnes Principes, & contra omnes populos qui sunt in omnibus prouincijs Regis Ahasveros.

17.

Egredietur enim verbū Reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant maritos suos in oculis suis dum dicent, Rex Ahasveros ²⁷ dixit vt ducerent Vasthi Reginam ante se, & non venit.

18.

Et die hac dicent dominæ Parās & Madai quę audierint ²⁸ verbū Reginę ad omnes Principes Regis: ²⁹ & "abunde magnus contemptus & irā.

19.

Si Regi bonum est, egredietur verbum regium

regium à conspectu eius, & scribatur inter leges Paras & Madai neque ³⁰ transeat, quod non veniet Vasthi coram Rege Ahasveros, & regnum eius dabit Rex fodaliquę melior sit illa.

20.

Et ³¹ audietur verbū Regis, quod faciet in toto regno suo, ³² quia magnum est, & omnes vxores exhibebunt honorē maritis suis ³³ tam magnis quam paruis.

21.

Et ³⁴ placuit verbum in oculis Regis, & Principum, fecitque Rex iuxta verbū Memuchan.

22.

Et misit epistolas ad omnes prouincias Regis, ³⁵ ad singulas prouincias secundum scripturam suam, & ad ³⁶ singulos populos iuxta ³⁷ linguam ipsorum, vt omnis vir dominetur in domo sua, & ³⁸ loquatur secundum linguam populi sui.

Caput secundum,
vers. 1.

Post ³⁹ hæc cum quieuisset ira Regis Ahasveros, recordatus est ipsius Vasthi

A 3 &

*A.v. à magno usq; ad paruum.
A.v. bonū fuit.*

*A.v. ad prouinciam & prouinciam
A.v. ad populum & populum secundum linguam
vius.
Vide lib. II. cap. 10. Obseruat.*

A.v. verba hæc.

& eius quod fecerat atque eius ³⁵ quod decretum erat super eam.

2.

A. v. bonat. ³⁶ Dixeruntque pueri regis, ministri eius. Quærant regi puellas virgines ³⁷ decoras aspectu,

3.

A. v. bonat. Et ³⁷ præficiat Rex præfectos in omnibus prouincijs regni sui, & congregēt omnem puellam virginem ³⁸ pulchram aspectu in Susan regia ³⁹ in domum mulierum in manu Hege eunuchi regis custodis mulierum, ⁴⁰ & det purificatoria earum.

4.

A. v. bonat. fuit verbū. Et ³⁹ puella quæ placuerit in oculis Regis, regnet pro Vasthi: & ⁴⁰ placuit res in oculis Regis, & fecit sic.

5.

Vir Iehudeus erat in Susan regia, & nomen eius Mordochai filius Iair filius Simhi filij ⁴⁰ Cis vir Iemini.

6.

Obfer. lib. 11. cap. 23. Qui ⁴¹ demigrauerat è Ierusalaim cum transinigracione quæ demigrauit cum Iechoniah Rege Iehudah quæ demigrare fecerat Nebuchadnesar Rex ⁴² Babel.

Et

7.

Et nutriebat ⁴³ Hadasa (ipsa est Esther) filiā patri sui: non enim erat ei pater & mater & puella erat pulchra specie & ⁴⁴ decorata aspectu: & cū mortuus fuisset pater eius & mater eius, accepit eam Mordochai sibi ⁴⁵ in filiam.

8.

Et fuit cū auditum esset verbum Regis & lex eius, dumque congregarentur puellæ multæ in Susan regia ad manum Hegai, ⁴⁶ tunc sublata est Esther in domum Regis ⁴⁷ ad manum Hegai custodis mulierum.

9.

Et placuit puella in oculis eius, & suscepit misericordiam ⁴⁸ in conspectu eius, & accelerari fecit purificatoria eius, ⁴⁹ & partes vt daret ei, & septem puellas dignas ⁵⁰ vt daret ei è domo Regis, & mutauit eam & puellas eius in bonū domus mulierum.

10.

Non indicauit Esther populum suum, nec cognationem suam, quia Mordochai præceperat ei ne indicaret.

A 4 Et

Et quotidie Mordochai deambulabat ante atrium domus mulierum ⁴⁶ vt cognosceret pacem Esther, & quid fieret de ea.

Observa. lib. 12. cap. 22.

12.

Et cum ⁴⁷ attigisset tempus singularum puellarum vt intrarent ad Regem Ahafveros ⁴⁸ in fine cum essent ei secundum legem mulierum duodecim menses (quia sic implebantur dies purificationum earum sex mensibus cum oleo myrtheo, & sex mensibus cum aromatibus & ⁴⁹ purificatorij mulierum.

Av. puella & puella.

Av. v. à fine esse ei.

13.

⁵⁰ Et in hoc puella veniebat ad Regem omne quod dicebat dabatur ei ⁵¹ veniendo cum ea è domo mulierum vsq; ad domum Regis.

14.

Vespere ipsa intrabat, & mane reuertebatur ad domum mulierum secundam ad manum Sahafgaz eunuchi Regis custodis concubinarum: non ingrediebatur amplius ad Regem, nisi voluisset eam Rex, & ipsa

Av. in nec vocaretur ⁵² per nomen.

20116.

Quum-

15.

Quumque attigisset tempus Esther filie Abihail patruj Mordochai, quam acciperat sibi in filiam vt ingrederetur ad Regem non requisivit quicquam nisi quod dixisset Hegai eunuchus Regis custos mulierum. Et Esther suscepit gratiam in oculis omnium videntium eam.

THOR. Ob. ser. lib. 22. cap. 21.

16.

Sublataque est Esther ad Regem Ahafveros in domum regni ipsius, mense decimo (ipse est mensis ⁵³ Tebeth) anno septimo regni eius.

17.

Et dilexit Rex Esther præ omnibus mulieribus, & ⁵⁴ suscepit gratiam & misericordiam coram eo præ omnibus virginibus, & posuit diadema regni in capite eius, & ⁵⁵ regnare fecit eam pro Vasthi.

18.

Fecitque Rex conuiuium magnam omnibus Principibus suis, & seruis suis conuiuium Esther, & requiem prouincijs fecit, & dedit dona secundum potentiam regiam.

Obs. lib. 12. cap. 15. Lib. 12. cap. 6. Av. manū regis.

19.

Et dum congregaretur virgines secundum

A 5 do

Obferua. lib. 22. cap. 16. do, Mordochai¹ sedebat in porta Regis.

20.

A. v. indicans erat. Neque Esther² indicabat progeniem suam & populum suum secundum quod præceperat ei Mordochai: & sermonem Mordochai Esther³ faciebat sicut erat cū nutxiretur secum.

21.

A. v. & Mordo. se- mens erat. In diebus illis⁴ Mordochai sedente in porta Regis, irati sunt Bigthan &⁵ Theres duo Eunuchi Regis⁶ ex custodibus liminis, & quæsierunt mittere manū in Regem Ahasveros.

22.

Et innotuit res ipsi Mordochai, & nuntiavit Esther reginæ:⁷ & dixit Esther Regi nomine Mordochai.

23.

Vide Misellanea. Et quæsitæ est res & inuenta & suspensæ sunt ambo⁸ super⁹ lignum, & scriptum in libro verborum dierum coram Rege.

Caput tertium,

vers. 1.

Posthæc magnificauit Rex Ahasveros Haman filiū Hammedatha Agagæū, & eleua-

¹ eleuauit eum, & posuit thronū eius² super omnes Principes qui erant secum.

2.

Et omnes serui Regis qui erant in porta regis incuruabant se, & genuflectebant^{HISTHA- HAVE} ipsi Haman: sic enim præceperat eis Rex, Mordochai vero³ nec incuruabat sese, nec genuflectebat.

3.

Dixeruntq; serui regis qui erant in porta regis ad Mordochai, Quare transgredieris præceptum regis?

4.

Et fuit⁴ cum dicerent ad eum⁵ per singulos dies, & non audiret eos,⁶ nunciauerunt ipsi Haman vt viderent an starent verba Mordochai: indicauerat enim eis quod⁷ esset Ichudæus.

5.

Et vidit Haman quod Mordochai non inclinaret se, nec genuflecteret sibi, & repletus est Haman furore.

6.

Et cōtempfit in oculis suis mittere manum⁸ in Mordochai solum, indicauerant enim ei populum ipsius Mordochai,⁹ propterea

pterea quæsiuit Haman disperdere omnes Iehudæos qui⁶⁶ in omni regno Ahasveros populū Mordochai.

7.

In mense primo (ipse est mensis Nisan) anno duodecimo regis Ahasveros⁶⁷ iecit Pur hoc est sortem coram Haman de die in diem & de mense in mensem duodecimum: is est mensis Adar.

Obfer. lib.
12. cap. 5.

8.

Dixitque Hamā ad Regem Ahasveros, Est populū quidam dispersus & diuisus inter populos in omnibus prouincijs regni tui, & leges eorum sunt diuersæ ab omni populo, & leges Regis non faciunt: & regi non est vtilē dimittere eos.

9.

Si Regi placet scribatur vt ipsi perdantur & decem millia talentorum argenti appendam manibus facientium opus⁶⁸ vt adducant in thesauros Regis.

Obfer. lib.
12. cap. 11.

10.

⁶⁹ Et remouit Rex annulum suum è manu sua, & dedit illum Haman filio Hammedatha⁷⁰ Agagæi hosti Iehudæorum.

Dixit-

11.

Dixitque Rex ad Haman, Argētum datum sit tibi, & populū vt facias de eo⁷¹ vt bonum est in oculis tuis.

12.

Et vocati sunt scribæ regis mense primo tertia decima die eiusdem, & scriptum est⁷² iuxta omniā quæ præcepit Haman ad Principes regis, & ad duces⁷³ qui sunt super singulas prouincias, & ad Principes singulorum populorum & singularum prouinciarum secundū scripturā⁷⁴ cuiusque, & ad quemque populū iuxta linguā suam nomine Regis Ahasveros scriptum & signatum annulo regio.

A. v. populi
& populū
& prouincia
& prouincia
A. v. omniū

13.

⁷⁵ Et vt mitterentur epistolæ per manum cursorum ad omnes prouincias regis vt dissiparent vt occiderent & vt perderent omnes Iehudæos à puero vsque ad senem, ⁷⁶ paruulos & mulieres die vna tertia decima mensis duodecimi (ipse est mensis Adar)⁷⁷ & spolia eorum vt prædarentur.

Vide Quaestio. lib. 2.
Quæst. 40.

14.

Exemplar scripturæ erat⁷⁸ vt daretur lex in qualibet prouincia⁷⁹ manifesta omnibus

A. v. prouincia
& prouincia

bus populus vt essent parati ad diē hanc.

15.

Cursores egressi sunt impulsī verbo regis, & lex data est in Susān regia. Rex autem & Haman federunt ad bibendum. Ciuitas autem Susān perplexa fuit.

Caput quartum,
vers. 1.

ET Mordochai cognouit omne quod gestū fuerat, & scidit Mordochai vestimenta sua, & 3° indutus est sacco & cinere, & egressus est in medium vr̄bis, clamauitque clamore magno & amaro.

Isferua. lib.
12. cap. 1.

A. v. usque
ante portā.

A. v. regis.

Et venit¹ vsq; ad locum qui erat coram porta regis. Non enim *fas erat* intrare portam² regiam³ in veste facci.

A. v. provin-
cia & pro-
uincia.

Et in⁴ qualibet prouincia & loco⁵ quē verbum regis & lex eius attigit, luctus magnus fuit Iehudæis, & ieiunium & fletus, & planctus, faccus & cinis sternebatur multis.

4.

Et venerūt puellē Esther & eunuchi eius,
& nun-

& nunciauerunt ei, & 3³ doluit regina valde, & misit vestes³⁴ vt induere faceret ipsum Mordochai & remouere faceret faccum eius ab eo, & non recepit.

5.

Et vocauit Esther⁵ Hathach ex eunuchis regis⁶ quē constituerat ante illam, & præcepit ei super Mordochai vt sciret quid hoc esset & propter quid hoc.

6.

Et egressus est Hathach ad Mordochai in plateam vr̄bis quæ erat⁷ ante portam regis.

7.

Et indicauit ei Mordochai omne quod acciderat sibi, & expositionem argenti⁸ quod dixerat Hamā se appensurum thesauris regis propter Iehudæos ad perdendum illos.

8.

Et exemplar scripruræ legis quæ⁹ posita erat in Susān⁹ vt disperdere faceret eos dedit ei, vt ostenderet ipsi Esther, & indicaret ei, & mandaret illi vt ingrederetur ad regem ad precandum illum & 9° ad quærendum à facie eius pro populo suo.

Et

9.

Et venit Hathach & nūtiauit ipsi Esther
verba Mordochai.

10.

Dixitque Esther ad Hathach, & præcepit
ei vt diceret ad Mordochai.

11.

Omnes serui Regis & populus prouin-
ciarū Regis sciunt quod omnis vir & mu-
lier, qui ingressus fuerit ad Regem in atriuū
interius, qui nō fuerit vocatus, vna lex eius
est ⁹¹ ad interficiendum, præter cum ad quē
extenderit Rex virgam auream, & viuet, &
ego non fui vocata vt ingrediar ad Regem
iam triginta diebus.

12.

Et renuntiauerunt ipsi Mordochai ver-
ba Esther.

13.

*A. v. refer-
unt.
A. v. emere
te.*

Dixitque Mordochai vt ⁹² responderent
ipsi Esther, Ne putes in animo tuo ⁹³ quod
seruari possis in domo Regis præ omnibus
Iehudæis.

14.

Si enim silendo silueris in tempore isto,
respiratio & euasio stabit Iehudæis ex loco
alio;

alio: tu vero & domus patris tui peribitis.
& quis scit ⁹⁴ si propter tempus ⁹⁵ istud per- *In Eb. sicut
istud.*
ueneris ad regnum?

15.

Dixitque Esther vt responderēt ipsi Mor-
dochai.

16.

Vade & congrega omnes Iehudæos qui
reperiuntur in Susan, & iciunate ⁹⁶ pro me,
& ne comedatis neque bibatis tribus die-
bus nocte & die, & ego & puellæ meæ ie-
iunabo sic, & tunc ingrediar ad Regem,
quod non est secundum legem, & ⁹⁷ quan-
docunque peream, peream.

17.

Et progressus est Mordochai, & fecit iu-
xta omnia, quæ præcepit ei Esther.

*Caput quintum,
vers. 1.*

ET ⁹⁸ fuit die tertio & induit se Esther
regio *vestimento*, & stetit in atrio do- *A. v. regni.*
mus regis interiori ⁹⁹ contra domū regis.
Rex autem sedebat super solium regni sui
in domo regni contra ostium domus.

B Et

2.

Et fuit, quum vidisset Rex Esther reginā stantem in atrio ⁹⁷ tulit gratiam in oculis eius, & extendit Rex ad Esther virgam auream ⁹⁸ quæ erat in manu eius, & accessit Esther & tetigit summitatem virgæ.

3.

Dixitque ei rex, Quid tibi est Esther regina? & quænam est petitio tua? vsq; ad dimidium regni, & dabitur tibi.

4.

Dixitque Esther, Si Regi placeat, veniat Rex, & Haman ad conuiuium quod feci ei.

5.

A. v. festinate,

Et dixit Rex, "Cito accersite ipsum Haman vt faciat verbum Esther. Et venit Rex & Haman ad conuiuium ⁹⁹ quod fecerat Esther.

6.

Obscrva. lib. 12. cap. 15.

Dixitque Rex ad Esther in "cõuiuio vini, ¹⁰⁰ Quæ est petitio tua & dabitur tibi, & quæ inquisitio tua, vsque ad dimidium regni & fiet.

7.

Et respondit Esther ac dixit, Petitio mea & inquisitio mea est.

Si

8.

Si inueni gratiam in oculis Regis, & si Regi placeat dare petitionem meam, & facere postulationem meam veniat Rex & Haman ad conuiuium quod faciam eis, & cras faciam iuxta verbum Regis.

9.

Et egressus est Haman die ipsa lætus & iocundus corde: & quum vidisset Haman *A. v. bonit* ipsum Mordochai ad portam regis & non surrexisset, ¹⁰¹ nec se mouisset ab eo, "repletus *A. v. & repletus* est Haman contra Mordochai ira.

10.

Et continuit se Haman & venit ad domum suam, & misit, & venire fecit amicos suos, & Zeres vxorem suam.

11.

Narravitq; eis Haman gloriam diuitiarum suarum, & multitudinem filiorum suorum, & omnia quibus magnificauerat ipsum Rex, ¹⁰² & quod eleuasset eum super Principes & seruos regis.

12.

Dixitque Haman, Insuper non fecit venire Esther Regina cum Rege ad conuiuium ¹⁰³ quod fecit, nisi me, & etiam cras

B 2 voca-

vocatus sum ab ea cum Rege.

13.

Et ¹⁰⁴ totum hoc non est vtile mihi toto tempore quo video Mordochai Iehudæum sedentem in porta Regis.

14.

Dixitque ei Zeres vxor eius, & omnes amici eius, ¹⁰⁵ Aptent lignum altū quinquaginta cubitorum, & ¹⁰⁶ mane dic Regi vt suspendant Mordochai super illud, ¹⁰⁷ postea ingredi cum Rege ad conuiuium lectus. Et placuit res in oculis Haman, & ¹⁰⁸ parari iussit lignum.

Caput sextum,

vers. 1.

¹⁰⁹ Nocte illa fugerat somnus Regem & dixit vt afferrent librum monumentorum verborum dierum, & fuerunt lecta coram Rege.

2.

Et inuentum est scriptum quod indicasset Mordochai de Bigthana & Theres duobus eunuchis Regis ex custodibus liminis, qui quæsierant mittere manum in Regem Ahasveros.

Dixit.

3.

Dixitque Rex, Quid factum est honoris & magnificentiæ ipsi Mordochai propter hoc? Et dixerunt pueri Regis ministri eius, non est factum cum eo quicquam.

4.

Tum dixit Rex, Quis in atrio Haman ¹¹⁰ autem venerat in atrium domus Regis exterius vt diceret Regi vt suspenderet Mordochai super lignū quod parari fecerat ei.

5.

Dixeruntque pueri Regis ad eum, Ecce Haman stat in atrio. Et dixit Rex, ingrediatur.

6.

Et ingressus est Haman: & dixit ei Rex, Quid faciendū est ¹¹¹ viro cuius Rex vult honorē? (dixitque Haman in corde suo, Cui vult Rex facere honorē magis quā mihi?).

7.

Et dixit Haman ad Regē, Vir cuius vult Rex honorem,

8.

Afferant vestem ¹¹² regiam qua induit se Rex, & equū super quo equitat Rex, ¹¹³ & detur diadema regium in capite eius.

B 3

Et

9.

Et tradant vestem illam & equū illū
in manu viri ex Principibus regis ¹¹¹ prin-
cipibus maioribus, & induant virum illum
cuius honorē Rex vult, & equitare faciant
eum super equo ^{A. v. in platea} per plateam ciuitatis, &
^{tea} clamēt ante eum; Sic fiet viro cuius ho-
norem Rex vult.

Dixitq; Rex ad Haman, festina, tolle ve-
stem illam, & equum, quemadmodum lo-
cutus es, & fac ita Mordochai Iehudæo,
qui sedet in porta Regis: ne cadere facias
quicquam ex omnibus quæ locutus es.

11.

Tulitque Haman vestem illam, & equū
illum, & induit Mordochai, & equitare fe-
cit eum per plateam ciuitatis; & ¹¹³ clama-
uit ante eum; Sic fiet viro cuius honorem
Rex vult.

Et reuersus est Mordochai ad ianuā Re-
gis: Haman vero ¹¹³ proripuit sese domum

^{Obsertualib.} suam lugens & ^{12. cap. 11.} operto capite amens.

Et narrauit Haman Zeræ vxorifuræ, &
omnibus

omnibus amicis suis quicquid acciderat
sibi: dixeruntque ei sapientes eius, & Ze-
res vxor eius, Si de semine Iehudeorum est
Mordochai ante cuius conspectum cœ-
pisti cadere, non praualebisei, sed caden-
do cades ante eum.

14.

Adhuc illis loquentibus cum eo, eunu-
chi regis peruenerunt, & festinauerunt ad-
ducere Haman ad conuiuium quod ^{A. v. secun-} præ-
^{dat} parauerat Esther.

Caput septimum,
uers. 1.

Venit autem Rex & Haman ad biben-
dum cum Esther regina.

2.

Dixitq; Rex ad Esther etiam die secun-
do in conuiuio vini, Quæ est petitio tua
Esther regina, & dabitur tibi? & quæ in-
quisitio tua? vsque ad dimidiū regni, ¹¹⁴ &
fiet.

3.

Et respondit Esther regina, & dixit, Si
inueni gratiam in oculis tuis Rex, & si Re-
gi placet, detur mihi anima mea pro peti-
tione

B 4 tione

tione mea & populus meus pro postulatione mea.

4.

A. v. de si.
*A. v. nō re-
compensaret*
 Quia venditi sumus ego & populus meus ¹¹⁵ ad disperdendum, ad occidendū, & ad perdēdum. Quod si in seruos & ancillas ¹¹⁶ venditi fuisset, tacuissem: quāquam hostis, nequaquam cōpensare posset damnum Regis.

5.

*A. v. qui re-
pleuit cor
suum ut fa-
ceret sic.*
 Dixitque Rex Ahasveros & dixit ad Esther reginam, Quis est iste, & ¹¹⁷ vbinam est iste cuius cor persuasit illi ut faceret sic?

6.

Et dixit Esther, Vir hostis & inimicus est Haman ¹¹⁸ pessimus iste. Tum Haman territus est à facie Regis & Reginae.

7.

A. v. stetit.
 Rex autem surrexit in furore suo à conuiuio vini ad hortum palatij: Haman uero ¹¹⁹ mansit ut peteret pro anima sua ab Esther regina: nam vidit quod completum esset sibi malum à rege.

8.

Rex autem reuersus est ab horto palatij ad domum conuiuij vini: Haman uero ceciderat

ceiderat super lectum super quo erat Esther. Dixitque rex, ¹¹⁹ num etiam ut subagitet reginam me existente in domo. Verbum illud egressum est ab ore regis, & faciē Haman operuerunt.

*A. v. mecum
in domo.
O bserua. lib
12. cap. 18.*

9.

*A. v. fecit
ita.*
 Dixitque ¹²⁰ Charbona vnus ex eunuchis coram rege, En etiam lignū quod parauerat Haman ¹²¹ ipsi Mordochai, qui locutus est bonū pro rege, stat in domo Haman altitudinis quinquaginta cubitorum. Dixitque rex, Suspendite eum in illo.

10.

Et suspenderunt Haman in ligno quod ¹²² parauerat pro Mordochai, & ira regis quieuit.

*Caput octauum,
vers. 1.*

*A. v. in die
illo.*
Eodem die dedit rex Ahasveros Esther reginae domū Haman hostis Iehudeorum, & Mordochai ingressus est ante regē: indicauit enim Esther quid ipse sibi esset.

2.

Et ¹²³ abstulit rex anulum suum quem receperat ab Haman, & dedit illum Mordochai.

*remouit
A. v. tran-
sire faceret.*

B 5 do-

A.v. super dochái : & posuit Esther Mordochái " in domo Haman.

3.

A.v. ante Addiditque Esther & locuta est coram Rege, & cecidit " ad pedes eius, & fleuit, & *A.v. trans- refaceret.* rogauit eum vt " irritam faceret malitiam Haman Agagitæ, & cogitationē eius, quā cogitauerat contra Iehudæos.

4.

A.v. auri Et extendit Rex ad Esther virgā " aurēā, & surrexit Esther, & stetit coram Rege.

5.

A.v. & re- Etum verbis coram Rege Dixitq; Si Regi placet, & si inueni gratiam ¹²⁴ in cōspectu eius, " rectaque res videtur regi, ac placeo in oculis eius scribatur " ¹²⁵ vt retractent litteras cogitationis Haman filij Hammedatha Agagitæ, quas scripsit ad perdendū Iehudæos, qui sunt in omnibus prouincijs regis.

6.

A.v. & vi- debo Quomodo enim potero " videre malū quod inueniet populū meum? & quomodo potero " videre perditionem ¹²⁶ cōgnationis meæ.

7.

Dixitque Rex Ahasveros ad Esther reginam,

ginam, & ad Mordochai Iehudæum, Ecce domum Haman dedi Esther, & ipsum suspendendum in ligno eo quod miserit manum suam in Iehudæos.

8.

Vos autem scribite Iehudæis " prout vobis videbitur nomine regis, & obsignate annulo regis. ¹²⁷ Scripturā enim quæ scribitur nomine regis & signatur annulo regis non licet reuocare.

9.

Et vocati sunt scribæ Regis tempore illo mense tertio (ipse est Sivan) " vigesima tertia eiusdem, & scriptum est iuxta omnia quæ præcepit Mordochái ad Iehudæos, & ad " principes atq; duces & principes prouinciarum ¹²⁸ quæ sunt ab India vsque ad Æthiopiā " centū & viginti septē prouinciarum, " singulis prouincijs iuxta scripturam earū, & singulis populis iuxta linguam eorum, & ad Iehudæos secundum scripturam eorum & iuxta linguam eorum.

10.

Scripsitque nomine regis Ahasveros, & signauit annulo regis, & misit litteras per manū " cūrsorum in equis equitantiū velo-

Afferantur
Obferua. lib.
12. cap. 13.
& 19.
velociffima animalia "mulos filios equarū.

II.

A. v. in omni
ni ciuitate
& ciuitate.
130 Quod dedit Rex Iehudæis qui erant
in omnibus & fingulis ciuitatibus, vt cō-
gregarent fe, & ftarēt pro anima fua, vt di-
fperderent & occiderent & perderent om-
nem exercitum populi ac prouincię ¹³¹ op-
pugnantium eos, paruulos & mulieres, &
Lib. 2. que
fio. 40. "fpolia eorum diriperent.

II.

A. v. tertia
decima.
Die vno in omnibus prouincijs regis A-
hafveros "decima tertia mensis duodeci-
mi: ipfe eft mensis Adar.

III.

A. v. in omni
ni prouincia
& prouincia
Exemplar fcripturę erat vt daretur lex
in omnibus & fingulis prouincijs mani-
fefta omnibus populis, vt effent Iehudæi
parati ad diem illum ad vindicandum fe
de inimicis fuis.

IIII.

RECHES.
de hac voce
fufe dixi.
mus in Mif-
cellaneis no-
ffris.
A. v. im-
pulsi.
Curfores equitantes "animalia velocif-
ma, mulos egressi funt accelerantes & "fe-
ftinantes ad verbum Regis, & lex data eft
in Sufan palatio.

V.

Mordochai autem egressus eft à con-
fpectu

fectu regis in veste regali "hyacinthina &
candida, & corona aurea magna, & ¹³⁴ a-
mictu "byffino & purpureo, & ciuitas Su-
fan exultauit & lætata eft.

A. v. hya-
cinthi &
candoris.
A. v. byff
& purpuree
vel purpura.

I6.

Iehudæis fuit lux, & lætitia, & gaudium,
& honor.

I7.

Et "in omnibus & fingulis prouincijs,
& in omnibus ac fingulis ciuitatibus, loco
quo verbum Regis ¹³⁵ & lex eius attigit, læ-
titia & gaudium Iehudæis, conuiuium &
dies "iocundus: & multi è populis terre
efficiebantur Iehudæi, quia cecidit pauor
Iehudæorum super eos.

A. v. in omni
ni prou. &
pruin. & in
omni ciuit.
& ciuit.

A. v. bonum

Caput nonum.

vers. I.

DVodecimo igitur mense (ipfe est mē-
fis Adar) "decimatertia die eiusdem
qua peruenerat verbum Regis, & ¹³⁶ decre-
tū eius vt fieret, "eo die quo sperabant ini-
mici Iehudæorum dominari "eis, opposi-
tum fuit, quia dominati funt Iehudæi "ijs
qui odio ipsos habebant.

A. v. &
duode.
A. v. tertia
decima.

A. v. in die

A. v. in eos
& oppositi
fuit.

A. v. in odio
habentes se.

Con-

2.

Congregauerunt se Iehudæi in vrbibus suis in omnibus prouincijs regis Ahafveros, vt mitterent manum in inquirentes malum ipsorum, & " nemo stetit coram illis, quia cecidit paor eorum super omnes populos.

A. v. viri non stetit.

3.

Et omnes principes Prouinciarum, ¹³⁷ & principes magni & duces & faciētes opus quod erat Regis extollebāt Iehudęos: quia cecidit paor Mordochai super eos.

4.

Magnus enim erat Mordochai in domo Regis, & " fama eius ibat per omnes prouincias, quia vir Mordochai " ¹³⁸ proficiebat & crescebat.

A. v. audio eius. A. v. ibat & magnus eius debet.

5.

Et percusserūt Iehudęi omnes inimicos suos plaga gladij, & occisionis, & perditionis, & fecerunt " ¹³⁹ in inimicis suis secundum voluntatem suam.

A. v. in ostes suos.

6.

Et in Susan regia occiderunt Iehudæi, & perdiderunt quingentos viros.

Et

7.

Et Parsandatha, & Dalphō, & Aspatha.

8.

Et Poratha, & Adalia, & Aridatha.

9.

Et Parmastha, & Arifai, & Aridai, & Vaizatha.

10.

Decem filios Haman filij Hammedatha hostis Iehudęorum occiderunt: sed in preędam ipsam non miserunt manus suas.

11.

Die ipsa venit numerus occisorum in Susan regia coram Rege.

12.

Dixitq; rex ad Esther reginam, in Susan regia occiderunt Iehudæi, & perdiderunt quingentos viros, & decē filios Haman; in reliquis prouincijs regis quid fecerūt? que- *A. v. & quæ* nam ergo ¹³⁹ * petitio tua, & dabitur tibi? & quæ requisitio tua vltra, & fiet?

13.

Et dixit Esther, Si Regi placet, detur etiā cras Iehudæis in Susan, vt faciant secundum legē hodiernam, & decem filios Haman suspendant in ligno.

Et

14.

Et dixit Rex vt fieret sic: & data est lex in Sufan, & decem filios Haman suspenderunt.

15.

Et congregati sunt Iehudæi qui erant in Sufan etiam die decima quarta mensis Adar, & interfecerunt in Sufan trecentos viros: sed in prædam non miserunt manum suam.

16.

A. v. & reliquum Indarorum.
A. v. stare.
A. v. quiescere.
A. v. occidere.

" Reliqui quoque Iehudæi, qui erant in prouincijs regis congregati sunt, & * steterunt ¹⁴⁰ pro anima sua, & " quieuerunt ab inimicis suis, & " occiderunt de hostibus suis quinque & septuaginta millia, sed in prædam non miserunt manum suam.

17.

Die tertia decima mensis Adar, & quieuerunt quarta decima die eiusdem, feceruntque eum diem conuiuij & lætitię.

18.

A. v. quiescere.
A. v. facere.

Iehudæi vero qui erant in Sufan cōgregati sunt tertiadecima eiusdem, & quarta decima eiusdem, & " quieuerunt quintadecima eiusdem, " feceruntque eum diem con-

con-

conuiuij & lætitię.

19.

Idcirco Iehudæi villici qui habitant in vrbibus non muratis faciunt diem quartam decimam mensis Adar lætitię & conuiuij, ¹⁴¹ & diem bonum, & missionis partium " vnusquisque proximo suo.

A. v. Vir facio suo.

20.

Et scripsit Mordochai verba hæc, misitque litteras ad omnes Iehudæos qui erant in omnibus prouincijs Regis Ahasveros ¹⁴² propinquis & remotis:

21.

Statuendo illis vt facerent diem quartam decimam mensis Adar, & quintam decimam eiusdem per singulos annos.

22.

Iuxta dies illos in quibus quieuerunt Iehudæi ab inimicis suis & mensẽ illum, qui conuersus fuerat eis à dolore in lætitiã, & à luctu in diem " iucundum, vt facerent ^{A. v. bonũ.} illos dies conuiuij, & gaudij, & missionis ^{A. v. vir.} ¹⁴³ partium " quisque proximo suo, & donorum " pauperibus.

EBIONIM.

23.

¹⁴⁴ Et " susceperunt Iehudęi quę coeperunt

C

runt

runt facere, & quod scripsit Mordochái ad eos.

24.

Quoniam Haman filius Hammedatha Agagites hostis Iehudeorū cogitauit contra Iehudeos perdere eos, & proiecit " pur (id est fortem) ¹⁴⁵ vt contereret eos, & vt perderet eos.

*Obserua. lib.
12. cap. 5.*

25.

Quum autem venisset in conspectū Regis, dixit Rex cum ¹⁴⁶ epistola, Cōuertatur cogitatio eius mala, quam cogitauit cōtra Iehudæos, in caput eius: ¹⁴⁷ suspendant quoque eum & filios eius in ligno.

26.

Idcirco vocauerunt dies istos Purim, ¹⁴⁸ de nomine pur: ideo " propter omnia verba epistolæ huius, & id quod viderunt super hoc, & id quod peruenit ad eos.

*A. v. super
omnibus ver
bis.*

27.

Statuerunt & receperunt Iehudæi super se, & super semen suum, & super omnes ¹⁴⁹ copulatos sibi, ¹⁵⁰ nec prateribit, " se celebraturos duos dies illos iuxta scripturam eorum, & iuxta tempus eorum singulis annis.

*A. v. fore
ut faciant*

Et

28.

Et dies isti erunt ¹⁵¹ memorati & sient in omni generatione & generatione, familia & familia, & prouincia & prouincia, & vrbe & vrbe: " dies inquam purim isti non transibunt è medio Iehudæorum, & memoria illorum non definet à semine eorū.

A. v. & dicitur

29.

Et scripsit Esther regina filia Abihail, & Mordochái Iehudæus omni fortitudine, vt firmaret epistolam purim ¹⁵² hanc secundo.

30.

Et misit litteras ad omnes Iehudeos " ad centum viginti septem prouincias regni Ahasveros verbis pacis & veritatis.

A. v. ad septem & viginti & cetera.

31.

Ad confirmandum ¹⁵³ dies Purim istos iuxta tempora sua secundum quod statuit eius Mordochái Iehudæus, & Esther regina, & secundum quod firmauerunt super animam suam, & super semē suū, ¹⁵⁴ verba ieiuniorum & clamoris sui.

35.

Et sermo Esther firmavit ¹⁵⁵ verba fortium istarum, & scriptum est in libro.

C 2

Caput

Caput decimum,
vers. 1.

ET posuit Rex Ahafveros tributum super terram, & insulas maris.

2.

Et omne opus fortitudinis eius, & potētīe eius, & expositio magnitudinis Mordochai, ¹⁵⁶ qua magnificauit eū Rex, nōne scripta sunt in libro verborum dierum Madai & Paras?

3.

¹⁵⁷ Mordochái enim Iehudæusⁿ secundus à Rege Ahafveros, & magnus apud Iehudeos, & acceptus multitudini fratrum suorum, quæres bonum populo suo, & loquens pacem omni semini suo.

Animad.
lib. 2. cap.
64.

F I N I S.

A D

AD SANTIS PAGNINI
TRANSLATIONEM
VARIÆ LECTIONES.

- 1 **A** *Hafveros*. Ita Stephanus. editio anni 28. *Achafveros*: quã scripturam retinet Biblia regia.
- 2 Stephani codex, super *centum et viginti septem*. talis ordo numerorum apud Latinos.
- 3 *Quum sederet Rex*. Stephanus, cum quo Heluetica exemplaria conueniunt, *quum sederet Rex ipse*.
- 4 Exemplar Lugdunense, *anno tertio*. Stephanus & Heluetij, *anno tertio ex quo regnare cepit*.
- 5 *Robur Persidis*. ita Stephanus, & aliæ quædã editiones. Biblia regia habent *exercitui Persico et Medico, principibus maioribus, et principibus prouinciarum qui erant ante se*.
- 6 Stephanus, *tantisper dum ostentaret*. quomodo etiã Heluetij legunt.
- 7 In Lugdunensi, *glorie*. Sic etiam habent Antuerpiæ impressi.
- 8 Stephanus, *centum octoginta diebus*.
- 9 Stephanus, *uniuerso populo, qui inueniebatur*.
- 10 Stephani editio, *septem diebus*. & rectius nisi fallor.
- 11 Editio anni 28. *coloris candidi et hyacinthinum* Stephani, *et color hyacinthinus tenta* [erant.]
- 12 Codex Stephani, *et hyacinthinum*.
- 13 *Varia*. Lugduni editum, *variata*. Sic etiam Biblia regia habent.
- 14 Stephanus, *pro facultate regia*.
- 15 *Potatio verò erat*. Ita Stephanus. alij, *et potus erat*, videlicet Lugdu. & Antuerp.
- 16 Stephanus, *sic præceperat Rex omni*.

- 17 *In domo regni.* Libri editi à Stephano, *in domo regia.*
- 18 Stephanus edidit, *quum exhilaratum esset cor Regis à vino.*
- 19 *Abagtha.* editio anni 28, *Bagtha.* perperam.
- 20 *Ante faciem Regis.* Steph. *in conspectu Regis.*
- 21 Lugdunenſis editio, *ut ducerent Vasthi reginam coram Rege.* Sic etiam Biblia regia.
- 22 Stephanus, *ad mandatum regis quod per eunuchos mandauerat.*
- 23 *Et iratus est.* In Stephano, *unde iratus est.* ad sensum optimè.
- 24 *Stepha. talis erat.*
- 25 *Charfena.* plerèq; editiones *Carfena.* & mox, *Tarsis* pro *Ibarsis.*
- 26 Editio anni 28, *quid facere in reginam.* Biblia regia, *quid agendum cum regina.* Stephanus, *quid faciendum de regina.*
- 27 Stephan. *iusserat introduci Vasthi reginam ad se.*
- 28 *Stepha. facinus reginae.*
- 29 Exemplar Lugdun. *et erit huius rei gratia abundans contemptus.* Sic codex regius.
- 30 Lugdun. *transgrediatur quod nõ ingreditur.* & mox, *regnum eius det alteri.* quomodo etiam legunt Biblia regia.
- 31 *Audietur.* Sic R. B. In Lugdun, reperio *audiat,* sed malè. Stephanus, *exaudiatur.*
- 32 Stephan. *quamvis magnum sit.*
- 33 Biblia edita anno 28, *tam maiori quam minori.*
- 34 Editio Lugdunenſ. & Antuerp. *iuxta linguã eius.* minus rectè.
- 35 *Quod decretum erat.* Lugdun. & Reg. *quod dispositum erat.*
- 36 Editio anni 28. *querantur regi puellæ virgines.*
- 37 Stephanus, *constituat.* & mox, *omnibus provincijs,* abest

- abest præpositio.
- 38 *In domum.* Stephanus, *in domo.*
- 39 Puella, Stephanus, *puella illa.* & paullo post, *Hec res placuit.*
- 40 Cis. ita Stephanus, alij minus rectè pro Cis scribunt Chis.
- 41 Lugdu. & Reg. *transmigratus fuerat.* & mox, *que transmigrata est.* & aliquanto post, *quam transmigrare fecerat.*
- 42 Lugdun. *per manum.* Reg. *in manum.* paullo ante Stephan. *habebat in manu.*
- 43 Stephan. *coram illo: propterea acceleravit dare ei.*
- 44 Stephan. *et portiones eius.*
- 45 *Vt daret ei.* abest à Stephano.
- 46 *Vt cognosceret.* Stephan. *ut resciret.*
- 47 *Cum attigisset.* Sic impressi anno 28. Biblia regia *cum appeteret.* Stephanus, *Quumque advenisset.*
- 48 Stephanus, *expletis iuxta legem mulierum duodecim mensibus:* & aliquanto post *myrtino* pro *myrrheo.* Vide lib. 11. cap. 1. Obseruat.
- 49 *Purificationibus.* Lugdun. & Reg. minus placet.
- 50 *Et sic puella habet Stephan.*
- 51 *Vt veniret cum hoc.* idem.
- 52 *Per nomen.* Stephanus legit, *nomine.*
- 53 *Tebeth.* ita scribendum hoc nomen; non Tebet ut est in Biblijs Antuerpiæ excusis.
- 54 *Retulitque gratiam.* Stephanus, valde probo.
- 55 *Regnare fecit.* In Stephan. *constituit eam reginam.* eadem sententia.
- 56 Stephanus, *perinde ut cum erat in educatione apud illum.*
- 57 *Mordochai sedente.* Stephanus habet, *Mordochai autem sedebat.*
- 58 *Theres.* editio anni 28. & Reg. *Teres,* per t, simplex.

- 59 *Et dixit Esther regi. Esther autem dixit regi. Stephanus.*
 60 *Super lignum. Steph. in ligno.*
 61 *Steph. extulit illum.*
 62 *Nec incurvabat se nec genuisset ebat. Sic legitur in Stephani libris, eamque lectionem firmant præcedentia. Tame editio anni 28, nec genuisset ebat nec adorabat. quomodo legunt & Antuerpiæ excusi.*
 63 *Stephan. cum sic loquerentur ad eum.*
 64 *Codex Antuerpianus, et indicauerunt.*
 65 *In Mordochai solum. ita Stephan. habet. aliæ editiones, in Mordochai tantummodo.*
 66 *In omni regno. dictio omni abest à plerisque libris: sed malè. legitur enim in codice Ebræo.*
 67 *Editio anni 28. progere fecit sortem (ipsa est GORAL id est fors) coram Haman, qua die et quo mense deberet id agere et cecidit duodecimo (ipse est mensis Adar.)*
 68 *Stepha. ut perferant.*
 69 *Detraxit autem Stephan.*
 70 *Agageo. idem.*
 71 *Secundum quod placet. editio anni 28. & cod. Reg.*
 72 *Stepha. Prius ut præcepit Haman.*
 73 *Stepha. qui præerant singulis prouincijs.*
 74 *Cuiusque. Sic Stephe. at Lugdun. vnicuique propriam. quomodo etiam legit codex Antwerp.*
 75 *Stepha. et misse sunt literæ.*
 76 *Editio Lugdunen. & Antwerp. paruulum.*
 77 *Stephan. Prædam eorum. minus placet.*
 78 *In editione Lugdun. ut poneretur.*
 79 *Stephanus, manifestum, quod referendum ad Exemplar scripturæ.*
 80 *Stepha. induit se.*
 81 *In veste facci. Sic est in Stephe. & in Ebræo. Codex Lugdun. habet quum induitus esset sacco.*
 82 *Steph. ad quem verbum regis et lex eius peruenerat.*

Editio

- 83 *Editio Plantini, indoluit.*
 84 *Stepha. quibus induerent ipsum Mordochai, et detraherent sacco eius ab eo.*
 85 *Hasbach. ita Stephan. liber. editio anni 28, Hasbach. perperam.*
 86 *In Lugdun. & Reg. quem stare fecit coram se.*
 87 *Steph. è regione portæ.*
 88 *In Lugdun. & Reg. quam dixit Haman appendere thesauris regis.*
 89 *Steph. ut disperderentur illi.*
 90 *Vt peteret. Stephan.*
 91 *Editio anni 28. ut mori faciat nisi extenderit ad eum rex virgam auream et vinat. ita leguntur etiam hæc verba in codice regio.*
 92 *In Lugdu. & Reg. si in tempore simili attingere facta sis ad regnum.*
 93 *Stephanus, propter me.*
 94 *Stephanus, quando peribo, peribo.*
 95 *Stephanus, euenit autem die tertio ut indueretur Esther regio vestimento, et staret.*
 96 *E regione domus regie legitur in Stephani codice; & mox, è regione ostij domus.*
 97 *Editio anni 28. recepit gratiam.*
 98 *Quam manu tenebat, tunc accessit. Stephe. codex.*
 99 *Stephanus, quod apparauerat:*
 100 *Que est postulatio tua et dabitur tibi, que, inquam, est petitio tua. ita Stephanus.*
 101 *Nec se mouisset loco repletus est Haman ira. Stephe.*
 102 *Stephanus, et quibus extulisset eum.*
 103 *Apud Stephanum, quod paruauerat.*
 104 *Apud eundem, omnia hæc non profiant mihi quancumque ego video.*
 105 *Stephanus, præparent.*
 106 *Stephanus, crastina die.*
 107 *Somnus à rege. Stephan.*

C 5

Vno

- 108 *Viro. exemplar Stephæ. de homine. & mox, cogitabat autem Haman, pro, dixitq; Haman. & cui optet rex facere honorem plusquam mihi?*
- 109 *Et diadema reginæ quod impostum est capiti eius.*
- 110 Editio anni 28. *& detur vestimentum & equus per manum. & mox, induat. & equitare faciat.*
- 111 *Stephæ. antesignanis. & cuius honorem Rex optat.*
- 112 *In Lugdun. & Reg. clamabant legitur pro clamabat. nam sic est in Ebræo & in Stephæ.*
- 113 *Editio Antonij du Ry. festinavit ad domum suam.*
- 114 *Editio quæ prodijt anno 28. pete & fiet tibi. secus est in Ebræo.*
- 115 *Ut disperdamur, iugulemur, & perdamur. ex Steph.*
- 116 *Venditi fuissimus. ita Stephan. editio quæ prodijt anno 28. venderemur. quomodo etiam legunt Biblia regia.*
- 117 *Qualis est hic qui replevit cor suum ut faceret sic. editio anni 28.*
- 118 *Pessimus iste. Sic repperi in Steph. prius erat, malus iste.*
- 119 *Stephan. Nomen etiam vis opprimere reginam me presente in domo.*
- 120 *Charbona. Steph. Harbona. verior scriptura.*
- 121 *Editio Lugdunen. pro Mordochai. & mox, super regem. malim, super rege.*
- 122 *Parauerat. ita Stephæ. alij, parari fecerat.*
- 123 *Remouere fecit. Plantini codex & alij nonnulli.*
- 124 *Editio anni 28. ante eum & conueniens est res ante regem.*
- 125 *Stephan. reuocentur litteræ.*
- 126 *Cognationis mee. ita Stephæ. prius erat progeniei mee. Sic habent B. R.*
- 127 *Editio Lugdunen. scripturæ enim quæ scribuntur nomine regis, & signantur annulo regis, non retractantur.*

Editio

- 128 *Editio anni 28. qui erant ab India usque ad Aethiopiæ.*
- 129 *Stephan. Cursorum equestrium. cursor in equis, ut, miles in sagittis. de quo genere loquendi vide Animad. lib. 1. cap. 20.*
- 130 *Steph. Quod Rex daret Iehudeis. Editio anni 28. quas dedit Iehudeis qui erant in singulis ciuitatibus. Exemplar Regium, Quod dedit Rex Iehudeis qui erant in singulis ciuitatibus.*
- 131 *Editio quæ prodijt anno 28, qui opprimeret eos.*
- 132 *Editio anni 28. dari legem in qualibet prouincia manifestam. Exemplar editum à Plantino, ut poneretur decretum in qualibet prouincia manifestum.*
- 133 *Editio anni 28. equos, velocissimos mulos, forte scribéd. equos velocissimos, mulos, mutata distinctione.*
- 134 *Amittu byssino & purpureo. ita Stephan. editio anni 28, amittu bysso & purpura. B. R. amittu byssi & purpure.*
- 135 *Et lex eius. abest à B. R. & à Lugdun.*
- 136 *Decretum eius. Sic Lugdun. at Stephæ. lex eius.*
- 137 *Principes magni. Sic legitur 1,3. Stephan. hic, satrapæ.*
- 138 *Stephan. promouebat.*
- 139 *Editio anni 28. contra odio habentes illos.*
- 139* *Stephanus, postulatio tua, & dabitur tibi? & petitio tua.*
- 140 *Editio quæ prodijt anno 28. pro animabus suis, aliter est in Ebræo.*
- 141 *Stephæ. diem festum.*
- 142 *Stephæ. codex, propinquos & remotos.*
- 143 *Partium. Steph. habet, particularum, pro partiâ.*
- 144 *Receperunt vero Iehudæi sese facturos quod inceperant quodque scripserat. Stephæ.*
- 145 *Editio Lugdun. ut deleter eos.*
- 146 *In eadem editione, cum epistola altera. fed vox altera*

altera non habetur in Ebræo.

147 In eadem, & *suspenderunt eum.* Apud Plantinum, & *suspendant eum.* rectum videtur.

148 Lugdun. *propter sortem.* & paulò post, *quid viderunt, & quid contigit.*

149 Stephanus, *adiunctos illis.*

150 Lugdun. *Vt non transgrediatur ut facerent duos dies hos.*

151 Stephanus, *memorabiles et solennes.*

152 Stephanus, *istam secundam.*

153 Stephanus, *dies sortium istos temporibus suis, quemadmodum iniunxit illis Mordoch. Ieh. et quemadmodum receperunt.*

154 *Verba ieiuniorum.* ita est in Ebræo. *Stepha. ieiunia.* talis sensus dictionis sacri. *verba ieiuniorum, ut verba fraudum.*

155 Steph. *verba sortium ista, et scriptus est in libro.*

156 Steph. *quem magnificavit Rex.*

157 Editio Lugdunen. & Reg. *Quomodo Mordochai Iehudeus secundus regi Ahasveros, et magnus Iehudais.*

FINIS.

I. DRVSII
IN HISTORIAM
ESTHER ANNO-
TATIONES.

ANNOTATIONES

IN

Caput primum,

vers. 1.

De autore libri Esther ex secundo Animad. cap. xxxiv.

Esther a librum, ut Isidorus ait, creditur Esdras conscripsisse; sed credibilis est, cum Esdras in libris suis nullam eius memoriam usurparit, ab alio quopiam compositum esse. Moses Camius in libro, qui inscribitur DARCHE LESON HACODES, ait conscriptum esse à viris synagoga magna. Philo Iudæus eius compositorem fuisse tradit Ioachim pontificem Ebraeorum magni sacerdotis filium. cum enim id fecisse rogatu Mardochei Iudæi. Abraham Hispanus, qui σόφορ cognominatur, ait ipsum Mardocheum autorem esse: atq; hoc significari ijs verbis, quæ leguntur Esth. 9. vers. 20. Scripsit autem Mardocheus hæc omnia, & misit litteras ad omnes Iudæos.

ET FUIT in diebus. copula & oriū agit in Latino. satis enim, fuit in diebus Assueri: quod coheret cum illo, fecit conuiuium cunctis principibus suis. ac si diceret, Accidit tempore Assueri ut is faceret conuiuium omnibus Principibus suis. Sic Ruth 1, 1. Et fuit in diebus cum iudicarent iudices, & fuit fames in terra. Latine, Accidit quo tempore iudices iudicabant ut esset fames in terra. AHASVEROS. vel, Achasveros: in quo CH PRO H, Het, ut in Rachab, Rachel, Charbona, & similibus. Veteres libri partim Assuerus: partim Assuerus. In eo congruunt vniuersi, quod syllabam vnā elidunt ex Ahasveros. Sed & vltimam immutant ad consuetudinem Latinam, Assueros, Assuerus, ut Chores, Cyrus, Dariaves, Darius. Igitur in Assuerus duplex archaismus. primū enim elisa het cum sua vocali, Ahasveros, Assuerus: deinde vltima mutata ad consuetudinem, quam diximus. Quanquam verò etiam apud Megasthenem Persam reperitur scriptum Assuerus s geminata, tamē ex Ahasveros, ut nunc legunt, scribendum citra controuersiam Assuerus vnica s, καὶ

τρισυλλ.

τριασυλλάβως, est enim v in nomine Persico non vocalis; sed cōsonans, vt in *Dariaves*. Dixi de scriptura: dicam nunc de etymo. Dictus *Ahasveros*, vt mea fert opinio, nomine composito ex *Ahas* & *Veros*. Vtrumq; autem Persicūm. *Ahas*, id est, magnus autoribus Ebræis, frequens in compositionibus. Argumento sunt *Ahashtberanim*, *Ahasdarphanim*. Græci dicerēt *Αχ* & vel *Οχ*. *Veros* vel certe *Va-Ros*, vt sint duę dictiones, Scaliger legit *Οδρως* siue *Οάρως*. *Οχ* & *Οάρως* coniunctim *Οξάρως* *Oxyares*, id est, *Ahasveros* vel *Ahasveros*. Hic à Græcis vocatur *Xerxes*, vt idem nos docuit, quartus à *Cyro*, qui Græciam bello vexauit, quemadmodum prædictum fuerat ab *Angelo Dani*. 11: cui successit in imperio *Artachsfatha*, vt colligitur ex 1. *Ezræ* 4, 7. Perperam igitur interpretes Græci pro *Asvero* referunt nobis *Artaxerem*. Nam quin *Artachsfatha* sit *Artaxerxes* nō est vllō modo dubitandum. Græcos interpretes secutus videtur *Iosephus*. Sic enim scribit, τελευτήσαντο δὲ ξέρξου, τὸ βασιλείαν εἰς τὸν ἦν κύρον ὃν ἀρταξέρξου ἑλλήνες καλεῖσι συνέβη μεταβῆναι. Si hoc vere scribit, fuit *Estherę* maritus non *Xerxes*; sed *Artaxerxes* cognomento *μακρόχειρ*, id est, longimanus: quam sententiam tuentur nostra pietatis homines haud infimi subfelliij. Mihi placet quod *Scaliger* de hac re prodidit, quem autorem nunc sequemur, dum meliora edocti erimus. is enim est *Scaliger*, vt ab eo in temporum ratione temere discedendum non sit. IPSE EST *Ahasveros*. Hoc adiectum videtur differentię causā, quia plures fuerunt

De emend.
temporum
lib. 6.

Orig. Iud.
lib. 11. ca. 6.

fuerunt eius nominis, vt credibile est: certè duo memorantur in sacris litteris. Nam præter hunc, de quo *Esdra*s quoque intelligendus 1, *Ezrę* 4, 6. etiam *Asverus* dictus est pater *Darij Medij*, vt habetur *Dani*. 9, 1. Qui regnabat, qui imperio tenebat centum & viginti septē provincias. Ab *INDIA vsque ad Æthiopiā*, inclusiue vt loquūtur. Tale est, *A puero ad senem. A paruo ad magnūm*. *Xerxis* verba sunt apud *Herodotū*, quę etiā *Scaliger* adduxit. δεινὸν μὲν ἀνείη παρῆγμα εἰ Σάκας μὲν καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Ἀιδίωπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἀλλὰ τὰ ἔθνηα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀδικήσαντα Πέρσαις οὐδὲν, ἀλλὰ δύναμιν προσητάδοις βουλόμενοι κατασφραζόμενοι δούλους ἔχομεν: Ἑλλήνας δὲ ὑπαρξάντας ἀδικίης οὐ τιμωρησόμεθα. *INDIA*. Ebraice *חודו*. inserta Nun *אראביקως* *חודו*. ex quo *Hendia* siue *Hindia*: quod nos scribimus ac pronuntiamus *India* sine adspiratione. *Hendia* reperies hic in libris *Chalæcorū*. *SEPTEM & viginti & centum*. Latine, *centū & viginti septē*: vel, *centum viginti septem*, vt vetus editio habet. *PROVINCIAS*. Græci *ἀρχας*, *Persę* satrapias vocant: recteque *Iosephus* hunc locum sic interpretatus est, καὶ καταστήσας ἀπὸ Ἰνδίας ἀχρις Ἀιδιωπίας τῶν σατραπειῶν ἑκατὸν εἰκοσιεπτά οὐ σῶν ἀρχοντας. Verba *Herodoti*, quę leguntur in *Obseruationibus*, semper mendosa mihi visa sunt: sed mutare ea non fui ausus, neq; adhuc audeo sine antiquis libris. Quid tamen si legatur *ἀρχας κατεστήσατο ἑκατὸν εἰκοσι*: id est, centum viginti, vt propius accedat ad numerum 127. Nam cum *Asverus Xerxes Dario* proximè successerit, vix credibile provincias fuisse

Obserua.
lib. 12.
cap. 13.

fe sub illo centum viginti septem, sub hoc viginti duntaxat.

Verf. 2.

Quum sederet. Scholiastes Ebraeus alter exponit, quum planè confirmatus esset in regno suo. alter, Quum quiesceret à bello Indico & Ethiopico. Vatabli ad hunc locum notæ habent: Quum rebus summa tranquillitate & alta pace frueretur, posteaquam redegerat in potestatem suam quicquid erat ab India vsque ad Ethiopiam: quum, inquam, victis hostibus sederet in solio suo quod erat in Susan vrbe illa regia ac metropolitana. Hactenus Vatablus. Quæ omnia eiusmodi sunt, vt præstitisset ea silentio transmittere. Neq; enim verba Ebræa aliud innuunt, quàm Aserum Sufis sedem regni habuisse, cum ista acciderent. IN SVSAN regia. infra in Susan palatio. 8, 14. omnino melius. Nam regia, id est, domus regis, infra verf. 5: aut domus regni. 5, 1. BIRA autem est ARMON, id est, palatiū, vt Grammatici tradūt. ab eo βασις verbum ἐπιχώριον Palæstinæ, quod & Theodotio vsurpat Dan. 8, ver. 5. & interpres Græcus Psalmorum ἀπὸ βασιῶν ἐλεφαντινῶν dixit, cū significare vellet palatia eburnea. Cæterum codex Ebraeus habet HECHAL hoc postremo loco. De tempore vsurpatur 1. Para. 29, 1. Sed & Nehem. 7, 2. similiter, vbi Græcus edidit τῆς βασιῶς, vult dicere τῆς βασιῶτος. Nehem. 1, 1. ἐν σουσα. να. βα. σι. α. corrige meo periculo ἐν σουσσαν ἀβασιῶς, id est, in Susan Habira. Redeamus domum. Pro, in Susan regia Græcus edidit ἐν σουσσαις τῆ πόλει: eodemq; modo interpres Latinus; qui tamen in Daniele

niele in Susan castro posuerat tanquam ibi aliud significaret. Fuit tempus cum existimare & apud Santem esse in Susan ciuitate: sed postea cum collatis exemplaribus interpretationem eius tanquā in trutina cepti perpendere, aliter apprehendi. Vertit enim certè consensu exemplarium hoc loco Santes, in Susan regia. Iam diximus in Susan ciuitate, id est, HAIR. Qui emendare hunc locum voluerunt, verterunt, in Susan metropoli: alij in Susan vrbe regia. Sed quæ vox ne urbem quidem significat, quomodo significabit aut urbem regiā, aut metropolim? Non enim profectò BIRA ipsa vrbs vocabatur; sed locus erat eius nominis in vrbe aut prope urbem, neque solet autor Megellæ cum urbem significat, hoc modo loqui: sed urbē vocat in qua etiam Iudæi commorabantur: Biram, in qua Rex, regisq; officarij. Locus iste erat in Elam Hamedina, vt ex Daniele didicimus, cuius se vidisse ruinas testatur Benjamin in Itinerario: in hoc falsus, de animi mei sententia, quod apud Danielem per Medina ciuitatem intellexerit, cum ibi potius denotet regionē, vel certè territorium Suforum; in quo & ipsa vrbs erat, & is locus, qui propriè Susan Habira. ita mihi videtur.

verf. 3.

IN anno tertio. pronomen hîc abundat, nec Stephani codices illud agnoscunt. Quare inducendum, meo animo. Quo regnauit. est cur malim, anno tertio regni sui. Hic annus primus erat à subacta Ægypto, ita vt credibile sit hoc conuiuium factum partim ob rem bene gestam: partim vt cū

di coniecturis veritatem saepenumero erutam esse. Et *viride*. copula & non habetur. in codice Ebraeo. Tremellius & Iunius hic nõ discrepant. *viridia* enim in illis est quibus patrociniatur autor Ierosolymitanae vsus interpretamento, quod prasinum colorem designat. Quinetiam Dauid Camius in libro radicum Ebraicarum, CHARPHAS, inquit, *est genus coloris, & dicunt quod sit color viridis*. Aben-ezra homo doctus scribit lingua Cedarena esse colorem similem candido, qui conspiciatur in serico. Vetus habet *carbasina*. Græca καρπασίνοις. Apud Suidam καρπασίνοι, κορτίνοι. in eptè. neque enim carbasinae sunt cortinae, nõ magis sanè quàm byssinae, aut purpureae: sed est epitheton sine re. *carbasina* pro carpalinae cortinae patet ex hoc ipso loco, quem Suidas, quanquam diffusulato libro, ibi adducit. In *circulis*. vel, *ad circulos*. Et *columnis marmoreis*. nihil inuito: tamen si Græcos sequemur, vertendum, & *columnis parij lapidis*. ita SES erit λιθὸς παρίων, siue, vt ipsi scribunt, παρίων. Quam interpretationem eò libentius adduxi, quòd ex monumentis τῶν διδασκάλων appareat. diuersum quid esse SAIS & marmor. Scriptum enim in ijs est, & *lapidibus SAISA & marmore*. Porro marmor hic ediderunt præter Santem etiam prisca translators Chaldaeus & Latinus. SUPER *pauimentum porphyriticum*. prius erat ἐπὶ λιθοστρώτου σμαραγδῖτου, & in Latina vetere *super pauimentum smaragdino stratum lapide*. Sed in exemplari Chaldaico. *stratum crystallis*: ex quo. fortè Arias expiscatus est *super pauimentum crystalli*.

Si verum

Si verum est quod Santes posuit BAHAT in nostra lingua valet porphyrites, hoc est, marmor rubens purpuræ in modum. In libro significationum Ebraicarum: *Annunt esse id quod Arabum lingua Balnut vocatur. est q̄, simile marmor* SAIS. Et *marmoreum*. SES, marmor, vt supra. Dicitur & SAIS 1. Paralip. 29, 2. Apud Camium libro vbi vocum sensa collegit, SAIS *barbare marmor. Sed in Scriptis Magistrorum felicitis memoria videtur esse dua species. dicunt enim, lapidibus SAISA & MARMERA, hoc est, marmore*. Hactenus Camius. Thargū quod ab vrbe nomen habet SES, *marmor*. Vetus interpretes hunc locum sic conuertit, & *pario stratum lapide*. supra veterat, & *columnis marmoreis*, cum tamen idem verbum sit in Ebraeo. Græca ecclesia legit καὶ πινύς: quæ lectio semper mihi suspecta fuit: & fieri potest vt ea vox aut locum commutaret aut aliunde irreperferit. Quod eò magis credo quia sequitur καὶ παρίων, id est, parij lapidis. In primo παραλειπομένων. vetus omnis interpretatio *marmor parium*: comprobat suspitionem meam. Et *parium*. Quæ sit suspicio nostra. de Græca lectione, iam diximus: ex ea Santes hausit, & *pariū*. In Chaldaica Ierosolymitanae versum comperior, & *dora ciuitatum maris magni*. sensus est, & dora lapide, qui inuenitur in ciuitatibus ijs, quæ adiacent mari magno siue mediterraneo. Dora nomen est lapidis. Declarant ea, quæ nunc apponam. Scriptum est in commentario quodam Ebraico super hunc librum: *Samuel ait lapidem præciosum esse in ciuitatibus maritimis, qui Dora nuncupetur*,

D 5

Et

di coniecturis veritatem sapenúmero erutam esse. Et *viride*, copula & non habetur in codice Ebraico. Tremellius & Iunius hic nõ discrepant. *viridia* enim in illis est quibus patrociniatur autor Ierosolymitanæ vsus interpretamento, quod prasinum colorem designat. Quinetiam Dauid Camius in libro radicum Ebraicarum, CHARPHAS, inquit, *est genus coloris, & dicunt quod sit color viridis*. Aben-ezra homo doctus scribit lingua Cedarena esse colorem similem candido, qui conspiciatur in serico. Vetus habet *carbafini*. Græca καρφαίνοις. Apud Suidam καρφαίνοι, κορτίνα. ineptè. neque enim carbafinæ sunt cortinæ, nõ magis sanè quàm byssinæ, aut purpureæ: sed est epitheton sine re. *carpafina* pro carpafinæ cortinæ. patet ex hoc ipso loco, quem Suidas, quāquam dissimulato libro, ibi adducit. In *circulis*. vel, *ad circulos*. Et *columnis marmoreis*. nihil muto: tamen si Græcos sequemur, vertendum, & *columnis parij lapidis*. ita SES erit λίθῳ παρίῳ, siue, vt ipsi scribunt, παρίῳ. Quam interpretationem eò libentius adduxi, quòd ex monumentis τῶν διδασκάλων appareat. diuersum quid esse SAIS & marmor. Scriptū enim in ijs est, & *lapidibus SAISA & marmore*. Porro marmor hic ediderunt præter Santem etiam prisca translatores Chaldeus & Latinus. SUPER *pauimentum porphyriticum*. prius erat ἐπὶ λιθοστρώτου μαραγδίου, & in Latina vetere *super pauimentum smaragdino stratū lapide*. Sed in exemplari Chaldaico. *stratum crystallis*: ex quo fortè Aias expiscatus est *super pauimentum crystalli*.

Si verum

Si verum est quod Santes posuit BAHAT in nostra lingua valet porphyrites, hoc est, marmor rubens purpureæ in modum. In libro significationum Ebraicarum: *Avunt esse id quod Arabum lingua Balnat vocatur. estq; simile marmor* SAIS. Et *marmoreum*. SES, marmor, vt supra. Dicitur & SAIS 1. Paralip. 29, 2. Apud Camium libro vbi vocum sensa collegit, SAIS *barbare marmor. Sed in Scriptis Magistrorum felicitis memoria videtur esse dua species. dicit enim, lapidibus SAISA & MARMERA, hoc est, marmore*. Hactenus Camius. Thargū quod ab vrbe nomen habet SES, *marmor*. Vetus interpretes hunc locum sic conuertit, & *pario stratū lapide*. supra verterat, & *columnis marmoreis*, cum tamen idem verbum sit in Ebraeo. Græca ecclesia legit καὶ πινίῳ: quæ lectio semper mihi suspecta fuit: & fieri potest vt ea vox aut locum commutaret aut aliunde irrepserit. Quod eò magis credo quia sequitur ἔ παρίῳ, id est, parij lapidis. In primo παραλειπομένων. vetus omnis interpretatio *marmor parium*. comprobatur suspitionem meam. Et *parium*. Quæ sit suspicio nostra de Græca lectione, iam diximus: ex ea Santes hausit, & *pariū*. In Chaldaica Ierosolymitanæ versum comperior, & *dora ciuitatum maris magni*. sensus est, & dora lapide, qui inuenitur in ciuitatibus ijs, quæ adiacent mari magno siue mediterraneo. Dora nomē est lapidis. Declarant ea, quæ nūc apponam. Scriptum est in commentario quodam Ebraico super hunc librum: *Samuel ait lapidem prætiolum esse in ciuitatibus maritimis, qui Dora nuncupetur*,

Et in Libro radicum Ebraicarum, *Magistri affirmant DAR lapidem esse pretiosum, qui in ciuitatibus maritimis, & Dora alio nomine dicitur: itē aiūt, si ponatur in medio triclinij, lucem adferre meridiana clariorem. Sed & partim eorū dixerunt quod vocatus sit eo modo DAR à libertate quam concedat mercatoribus eos diuites ac opulentos reddendo.* Hæc ibi: quæ quidem profectò parum solida mihi videntur, sed ex quibus discimus tamen Dar nomen lapidis esse. Caue ergo à Tremellij habitatione & circumposito apparatu, cum neque infra neque supra sit, quod eam interpretationem admodum iuuet, quam neque autoritate vlla, neque exemplo confirmat. tantum coniectura nititur. Sed ex coniectura eademque leui sollicitare receptam sententiam, suamque pro illa temerè intrudere, quod hic & alibi saepe fecerunt interpretes illi, culpandum videtur. Et *hyacinthum lapidem*. emendat, & *lapidem mercatorum*. Sed quis lapis mercatorum? Habet codex Ebraeus SOHARETH, vel si mauius SOCHARETH. De hoc in Libro radicum, *Lapis est pretiosus, cuius appellatio forte ab eo quod semper sit in manibus mercatorum. mercator enim SOHER dicitur per H, het.* Hæc Camius: cui in etymologia non admodum assentior. Nam adducor vt credam aliunde appellationem habere. Et quanquã hæc ira obscura sunt vt de ijs quicquam temerè non sit affirmandum, tamen censo potius ita appellatum à rotunditate; vnde & scutum dictum SOHERA à forma scuta, id est, rotunda. rotundum enim significant Ebraei eo vocabulo

SOHER.

SOHER. Sed fortasse fallor, & dictus ita lapis ille, quod triclinia eo sternerentur. Sanè BETH ASHARANVTHA est triclinium, in quo per circuitum accumbunt. De hac re scripti & admonui pridem cap. 74. cent. 1. Miscella.

Vers. 7.

Et propinabant. Græcè melius dicas καὶ ἐπιβόριζον, id est, potum præbebant. aut est nomen ex infinito, & subintelligitur erat. VASA à vasis varia. emendatum in Biblijs regijs, vasa à vasis iterantes. sed frustra, aut ego frustra sum. Interpres sententiam optimè expressit. verbum è verbo; vasa à vasis iterantia. iterantia. id est, varia diuersa; vt, *Leges eorum iterantes ab omni populo.* id est, diuersæ à legibus aliorum populorum. Subintelligitur vtrobique verbum substantiuum, vt sit, *leges eorū mutantes erant: vasa iterantia erant.* idque more in ea lingua protrito. Hunc locum vetus translator expressit his verbis, *Bibebant autem qui inuitati erant aureis poculis, & alijs atque alijs vasis cibi inferebantur.* Vide cent. 1. Miscell. cap. 16. MULTVM. multum ac præstans. libri veteres. non improbo. SECYNDVM potentiam Regis. Sic loqui solet Ebraica consuetudo vt dicat, *secundum manum Regis*, vel, *pro manu Regis*: cuius locutionis exemplum licet inuenire apud Iosephum Gorionis lib. 3. *Dedit munera secundum manum Regis.* sensus est pro facultate, aut copia Regis: pro opibus regijs.

Vers. 8.

SECYNDVM legem erat. qua cautum ne altera l-

terum

terum cogeret ad bibendum. Sed fortasse aliter distinguendum, vertendumque, & potum secundum legem nemo exigebat, hac sententia, nemo potum ab altero exigebat, nemo alterum cogebat, ut tum consuetudo erat. Ex hac mente Græca ecclesia legit $\delta \text{ } \tau\alpha\beta\alpha\sigma\alpha\iota\text{ } \alpha\upsilon\tau\alpha\text{ } \circ\upsilon\text{ } \kappa\alpha\tau\alpha\text{ } \alpha\pi\omicron\chi\epsilon\iota\mu\epsilon\upsilon\omicron\nu\text{ } \nu\omicron\mu\omicron\varsigma\text{ } \epsilon\gamma\epsilon\iota\tau\omicron\text{ }:$ in quo νόμος aliud nihil est quam cōsuetudo, ut notamus lib. 12. cap. 7. Obseruat. Quod si cōtemnimus; prius sequemur, quod mihi omnino probabilius videtur, præsertim cum verbum Ebraicum DATH pro consuetudine in hoc libro non vsurpetur, quod sciam. Tremellius, *potum nemo ex iure exigebat.* ambiguit. Nam exponi potest, *potum nemo exigebat ex iure*, id est, legitimè, quod falsum est: deinde ut exponatur ex mente legis, tamen minus est exigere potum, quam cogere ad bibendum. sed hoc minutum, itaque de eo non contenderim. *Nōn erat qui cogeret.* vel, *nemo cogebat.* ad verbum non cogens, abest verbum substantiuum, ut solet. Sic disposuerat, vel, constituerat, aut, præscripserat. Cur? haud dubiè quia potatio non amplius legitima erat, hoc est, ex præscripto legis, quæ tum praua consuetudine moleuerat. Facio coniecturam ex Xenophonte. Ait lege cautum fuisse apud veteres Persas ne amphoræ (*αποχοιδεῖς* vocat) ad cōuiuia importarentur; quod existimarent minus tum corpora tum mentes debilitari si quis non nimium hauriat. *Nunc verò,* inquit, *has non importari restat id quidem, tantum vero bibunt* (loquitur de Persis sui temporis) *ut non importēt,*
sed

sed ipsi exportentur, quando nimirum recto corpore non amplius exire possunt. Habetur hoc lib. 8. de institutione Cyri. *CVM omni magistro domus suæ.* codex Ebraeus pro *cum* habet *super*, quod tamen in Græcoque, præscripserat unicuique magistro domus suæ (hoc est, omnibus dispensatoribus suis) *ut facerent pro voluntate cuiusque*: sensus est, ut tantum vini præberent, quantum quisque vellet, vel potius, ne plus præberent, quam quisque vellet. Iosephus hunc locum sic interpretatur *αποστήταξε δὲ καὶ τοῖς διακόνοις μὴ βιάζεσθαι πίνειν τὸ πότον ἀυτοῖς συνεχῶς ἀποσφειροντας, ὥς καὶ παρὰ Πέρσας γίνεται.* **CIVIS QVE.** Ebraica phrasi hoc dicitur, *viri & viri.*

Verf. 9.

ETIAM Vasthi. *Vasthi* scripserim libentius, quam *Vasti*. est enim *Thau* in scriptura Ebraica. Tamen si quis malit *Vasti*, non admodum repugnabo. In Græcis biblijs reperio *ἀσι*, mendum perpetuum pro *ουασι*, siue, ut est apud Iosephum, *ουάση*. sed placet *ουασι* vel *ουαδι*. *Vasthi*, *ουαδι*, ut **VAROS** *ουάρης*, vnde *Οξυάρης*, qui & *Ahaveros*, ut diximus. **CONVIUIVM Fæminarum.** quarum videlicet mariti apud regem cœnabāt. Nam mos Persarum, ut conuiujs virorum non interessent vxores. Adhibuit ergo regina, ut credibile est, vxores purpuratorum, & fortasse eas omnes fæminas, quæ tum præsentés erant in *Sufan Habira*. **IN domo regni,** ἐν τοῖς βασιλείοις. hoc est, in regia, quæ & *domus regis* 2, 7.

Verf.

DIE septimo. eodemque postremo conuiuij. **CVM iocundum esset.** Græcus ἠδειας γενομενος ὁ βασιλεύς: Latinus, *cum rex esset hilarior, & post nimiam potionem vino incaluisse.* ~~████████████████████~~ prior enim minus; alter plus dicit quàm in Ebreo sit. Nam neque simpliciter ibi hilaris fuisse lectū, neque post nimiam potionem incaluisse vino; sed ita ad verbum, *cum bonum esset cor regis in vino.* sensus autem est, cum animus ei esset vino hilarior, quum cor suum vino exhilarasset. Scitum illud *vinum latificat cor hominis*: quod apud Dauidem esse, nemo iam, duntaxat litterarum sacram *dux ἀγως* Ⓞ, ignorat. **PROPTER VINUM.** Alij *vinum*, quod magis arridet. **DIXIT.** dixit hic valet edixit, præcepit, mandauit. Vide Lib. 1. cap. 4. Animaduersionum. **MEHUMAN.** vel, *Mahuman.* antiqua consuetudo. Libri veteres. Mahuman Græci scribunt *Μαδμαν*, ex quo Maüman; sed placet Mahuman cum adspiratione. ex prisca consuetudine sunt & Bagatha, Bazatha, Abgatha, apud interpretem veterem. In collectaneis nominum priorum, Mahuman, *turbatus, vel tumultuans, vel multando.* Etiamne Persicum nomen ad origines Ebræorum referemus? Quid ineptius? Sic in eodem libro Cyrus, *quasi pauper, aut venter.* Non ferendum: ne illud quidem, *Aferus, Magnus & caput.* Nam **R o s** in Ahalveros Persicum est, non Ebraicum. Idem iudicandum de alijs nominibus, quæ in hoc libro: quæ fere omnia Hieronymus nec interpretata reliquit.

quit. prudenter sanè, & ita virum boni iudicij facere decet. **CHARBONA.** vel *Harbona*, huius mentio infra 7, 9. apud Iosephi interpretem Latinum nominatur Sabuchadar: apud Iosephum ipsum, hoc est, in exemplari Græco σαβυχάδας. **ZARATH.** perperam Zarath in quibusdam Latinis. In Græcis sincerioribus *Σαθας* optimè. **QUI ministrabant ante faciem regis.** emendo, *qui ministrabant faciei regis*: quod sic legitur in Ebræo ad verbum, *qui ministrabant facies regis.* quæ locutio bifariam *ἰσπαίξεται*: primū in cōstructione verbi *ministro*: deinde in eo quod facies regis dicit pro ipso rege. Hoc Santem non animaduertisse, mirum videri non debet, cum ne Tremellio quidem in mentem venerit vt quicquā hic immutaret, qui tamē illo posterior multo fuit.

Vers. 11.

CVM diademate regni. aut, *cum cidari regis.* quod magis placet, quia diadema inter & cidarim nonnulla differentia est: **C H E T H E R** autem est cidaris, vt notamus lib. 12. cap. 12. Obseruat. Hic locus me dubitare facit de eo, quod supra scripti. Scripti *domum regni, & domum regis* idem esse, ita tum opinabar. Nunc mihi differre videntur, vt cum dicimus *cidaris regni, & cidaris regis.* Nā profectò quæ regis est cidaris dici potest cidaris regni, sed non contrà. idque ex hoc loco manifestum est. Sic fieri potest vt domus ea, in qua Vasthi fæminarum conuiuium fecit, alia fuerit ab ea quæ infra 2, 7. *domum regis* dicitur. Docti igitur

igitur viderint. ego nihil decernere aſſim. **POPVLIS**, qui erant in Suſan Habira. **DECORA** *aspectu* forma egregia ac liberali *ἡ κάλλι τὰς γυναικας ἀπάσας ὑπερβαίῃσα*. Iosephus.

Verſ. 12.

ET renuit. Cur vocata ad regem venire noluerit, cauſſam reddit Iosephus ſatis probabilem, qui, ſi modò interpretari potuero, his fere verbis vtitur. *Similiter Vaſthi regina muliebri conuiuio in regia habuit, cuius forma pulchritudinem, qua ceteris omnibus feminis præſtabat, cum rex ſimul accumbētibus vellet oſtendere, miſſis eunuchis iuſſit eam venire ad conuiuium. Que quod leges Perſarum veterit uxores conſpici ab extraneis, cum eas ſeruare propoſuiſſet, non acceſſit ad regem. Cumq; ſapius eunuchos mitteret ad ipſam, nihilominus manſit reſuſans venire*. Hactenus Iosephus. **AD verbum regis**. ad mandatum regis ſpadonum miniſterio perlatum. **PER manum eunuchorum**. per eunuchos. elegans & antiqua dictio, cuius exempla paſſim licet inuenire. Exod. 9, 35. *quemadmodum locutus eſt dominus per manum Moſis*. 2. Sam. 11, 14. *ſcripſit Dauid litteras ad Ioab, quas miſit per manum Fric*. 1. Reg. 3, 1. *Confirmato regno per manum Salomonis*. Exod. 35, 29. *quod Dominus iuſſerat fieri per manum Moſis*. In his omnibus locis verbum eſt verbo eſt in manu. **EUNUCHORVM**. Tremellius & Iunius, *auſicorum*. non probo. **IRAQUE** eius ſuccenſa eſt in eo. vehementi ira incenſus fuit. Addit Iosephus ipſum propterea conuiuium ſoluiffe: cui fauere videntur,

tur, quæ infra mox ſequuntur. poteſt ita eſſe: tamen quid ſi dicamus conſultationem illam factam inter pocula: vt illud, & *propinquus ei* hanc ſententiam continet, & proximè ei in menſa aſſidebant. Certè Perſas de rebus etiam grauiffimis, non niſi potos conſultare ſolitos, notius eſt ex historia, quàm vt probari debeas.

Verſ. 13.

SCIENTIBVS tempora *ἢ ἀδοσι χρόνων*. ac ſi diceret, ſcientibus res geſtas ſingulorum temporum, qui hitoriam docti, & ab vſu rerum peritiſſimi erant. hoc interpres Chaldaeus dixit, *ſcientibus ſcientiam temporum*. Nam *ſcientia temporum* aliud nihil eſt, quàm cognitio hitoriae & annalium. Ex hac mente capiendum, 1. Paralip. 12, 32. *eſt filijs Iſſachar ſcientibus intelligentiam temporum*. **SI c** *conſuetudo regis*. Ebraicum exemplum *verbum* habet, quod hic valet à Salomone ſcholiaſte, *conſuetudo*: quem Santes autorem ſecutus mihi videtur. Tu conſidera ne magis ſit interpretari, *Sic res (erant) regis*. (Nam verbum pro re ſum notum eſt) vt hoc dicat, Quia res regis eo modo agi ac conſultari ſolebant videlicet coram peritis legum & iuris. *Res regis*. id eſt cauſſa, que reſe, lites, negotia regis. Tremellius hunc locum ſic interpretatur, *Nam ſic negotium regis exponebatur omnibus noſcentibus ius & iudicia*. Huc referri poſſent, *que apud Herodotum tertio volumine, οἱ δὲ βασιλῆϊσι δίκασαι, χειριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων, ἐς οὗ ἀποδάνωσι, ἢν σπὶ μὴ παρευρεθῆ τε ἀδικον μέχρι τούτων, οὗτοι δὲ τοῖσι δίκασαι δικάζουσι, καὶ ἐξήγηται*

ἐξῆρχηται τῶν πατριῶν δεσμεῶν γίνονται, καὶ πάντα εἰς
τοῦτους ἀνακείμενα. Si vacat, lege & præcedentia,
quæ breuitatis ergo à nobis hic omiffa sunt. LE-
GEM & iudicium. vel, legis & iudicij. Sic est in
Ebræo. IVDICIIVM. aut *im*; idque magis, quo
magis confidero, placet. DIN etiam litè signifi-
cat. thema DAN iudicauit, litigauit. Vide anim-
ad. lib. i. cap. 12.

Verf. 14.

ET *propinquus ei*. utrum affinitate? vt hoc di-
cat, & cognati eius. an loco? aut potius dignitate?
Sic Vatablus: & *propinquus ei, vult dicere qui pri-
ma apud illum auctoritatis erant.* Aliquanto post
ait, *qui sedebant primi in regno.* MERES. vel Ma-
res: quod antiquè lectum pro Meres; vt Habel
pro Hebel. MEMVCHAN. Olim erat *Mum-
chan.* pro eo critici Massoritæ repofuerunt Mem-
mochan. Fortè ex libris melioribus. Vetus inter-
pres Mamuchan, firmat hanc postremam lectio-
nem. Apud Iosephum *μυμχῶν*. Quid si *μυμχῶν*
aut *μυμχῶν*; postremum est Mumchanus, forma
nominis Græca ex Mumchan. *μυμχῶν* etiam scrip-
tum lectum in biblijs Græcis Basilicæ impressis.
SEPTEM principes. vocantur 1. Ezra 7, 14. *septē
consiliarij regis.* apud hos τῶν νόμων ἐξῆρχησις erat
autore Iosepho. PHARAS. poscit antiquitas, &
Orientis consuetudo *Pharas.* Pharas & Madai:
id est, Persiæ ac Mediæ, aut Persarum ac Medorū.
VIDENTES *faciem regis.* regis intimi ac sum-
mè familiares, qui regem oculis vsurpabant. Ne-
que enim cuiuis licebat videre regem. Nam apud
Persas,

Persas, vt scribit Iustinus, qui Trogam in epito-
men redegit, persona regis sub specie maiestatis
occultitur. Atque huc pertinet, quod infra de Ha-
mane, & *faciem Hamanis operuerunt*, videlicet ne
videret regem, quem tantopere offenderat. Siqui-
dem cui rex iratus erat ex familiaribus, ei statim
vultus obuclabatur, tãquam indigno qui regem
oculis vsurparet. *Qui sedebant primi in regno.*
qui primam ac præcipuam dignitatem obtine-
bant in regno Persiæ. Nam Persarum satrapæ pro
dignitate cuiusque sedes habebant apud regem,
idque ex Cyri instituto. Vide Obseruat. lib. 12.
cap. 25. Quibus addo ex scholijs Ebræicis ad huc
locū. In libro Regū Persidis, vt Aben-ezra ait, scrip-
tū inuētū est apud Persas fuisse quatuor ordines
principū, qui suis sedibus singuli distincti erant,
ita vt primi ordinis satrapæ primo loco sederent,
& sic deinceps. PRIMI. RISONA, id est, primo. sub-
intelligitur enim Beth, vt sit BARISONA.

Verf. 15.

SECUNDVM *legem quid faciendum.* ordo &
constructio, *Dixit sapientibus scientibus tempora,
Quid faciendum regina Vasthi secundum legem?*
Verba illa, *dixit sapientibus scientibus tempora* ha-
bentur supra verf. 13. Quæ interiecta, includen-
da sunt parenthesi. IN *reginam Vasthi.* Tremel-
lius, *regina Vasthi.* placet. SERMONEM. quo
eam accersuerat ad se per eunuchos. hoc vult,
Quia accersita per eunuchos, non paruit. REGIS
Abasferos. id est meum. Tale est, *Et dixit Domi-
nus, ascende ad Dominum.*

E 4

Verf.

Vers. 16.

MEMVCHAN. Scriptum hic *Mumchan* in exemplari Ebræo: lectum *Memchan*. notant Massorite. PECCAVIT. vel *iniquè egit*, Græcis ἀδίκησε. Peccavit autem CONTRA regem. factO. CONTRA principes & populos. exemplo.

Vers. 17.

VERBVM reginæ. fama de hoc facto reginæ. VT contemnant. ea causâ erit vt cōtemnant suos maritos. DVm dicent. ad verbum, *quum dicent ipsi*. & subintelligitur *homines*. Ideo non malè reddunt, qui reddunt, *quum dicitur*. DIXIT. edixit, iussit. VT ducerent. maluissẽm, *vt adducerẽt*. NON venit. noluit venire.

Vers. 18.

ET die hac. iam hoc ipso die obijcient factum reginæ maritis suis. Admonet Vatablus verti posse, *de die isto*: quod cum aliquamdiu cogitans examinassẽm, veni in hanc opinionem verti etiã posse, & *diem hunc*. Quod eò magis placet, quia in Ebræo non sit ALHAIOM, neque BAIOM; sed simpliciter HAIOM. DICENT. obijcient DOMINÆ. rectius, *principes* fæminæ. Vetus habebat, *principum coniuges*. præclarè. VERBVM reginæ. factum reginæ. AD omnes principes regis. omnibus regijs principibus. ET abundè magnus plus satis Tremellius. valdè probo. ad verbum, *plane satis*. Alij, *secundum sufficientiam*. Sed quis vnquam ita locutus est, *secundum sufficientiã contemptus & ira*? ego sine vlla dubitatione præferendum censeo, *plus satis contemptus & ira*. ex quo

quo intelligi potest in CHEDAI vocabulo Ebraico Chaph ἀληθινὸν esse; non σχηματικὸν, aut ὁμοιωματικὸν. ET ira. inter coniuges. Ebraicè C E S E P H. de quo Obseruat. lib. 1. cap. 24.

Vers. 19.

SI regi bonum est. malim, *si regi bonum videtur*: vel, *si regi placet*. Sic vetus interpret elucidar. EGREDIATUR. prodeat, promulgetur. VERBVM. edictum, decretum. A conspectu eius. nomine eius. INTER leges. Trem. *inter iura*. Ad verb. *in legibus*. Vetus habet, *iuxta legem*. videtur legisse Chaph in loco Beth: aut secutus est inter-pretẽm Græcum, qui hic edidit, κατὰ τοὺς νόμους. Vide Dan. 8. 5. μὴ δὲ ὡν ἔξω πρεσβῶν. id est. CHEDATHE. NEQVE transeat. subintellige *quisquam*. Transire hic valet transgredi, violare, vt 3; 3. *Curr transis præceptum regis?* Verior expolitio, *neque transeat*, neque reuocetur: vel potius, vt ne reuocetur, ac si diceret, decretum tale sit quod reuocari non possit. Vide infra 9, 27. & 28. Nam quæ relata in leges Perfarum ac Medorum, rescindi nõ poterant. Dan. 6, 8. vbi & eãdem locutionem, quamquam alijs verbis, reperire licet. QVOd non veniet. decreti sententiã hæc sit, ne Vasthi regina. posthac veniat in conspectum regis, & vt rex eius regnum det alteri ea meliori. CORAM rege. Iosephus ἔδοξε τὴν οὐάστην ἐκβαλεῖν, ἔξω δούναν τὴν ἐκείνης τιμὴν ἐτέρῃ γυναικί. Si hoc rectè Iosephus, per verba illa, *non veniet coram rege*. à thoro: per sequentiã, à regno expellitur. REGNUM eius. regiam ipsius dignitatem. DABIT rex. detur eius regnum

alteri ea meliori. Dura sententia: sed sciendum Persas erga vxores duros & atroces semper fuisse. Plutarchus Themistocle, τὴ βαρβαρικῆ γένους τὸ πολλὸν, καὶ μάλιστα τὸ Περσικόν, εἰς ζήλοισιν τὴν περὶ τὰς γυναῖδας ἄγριοι φύσει καὶ χαλεπὸν ἔστιν. Athen. lib. 13. in principio αἰεθ δὲσπότης ἀρχεῖ τῆς γαμετῆς ὁ βασιλεὺς. de Persa sermo est. SODALI. vel potius sociā aut proxima, id est, alteri. putus putus Ebraismus. Vide quæ scripsimus lib. 7. cap. 12. Obscruat.

Verf. 20.

VERBVM regis quod faciet. decretum quod faciet. QVIAM magnum est. quod latissimum est tralatio vetus. non displicet; vt CH I hic sumatur pro ASER. Tremellius, vt vt magnum est. Aben-ezra, tamen et si magnū est. Alius interpres, quā latè patet. Plures interpretationes adduxi, meum illud seruas vt vobis relinquerem iudicium, vos igitur eam eligetis, quam ad locum aptius conuenire iudicabitis. TAM magnis quam paruis, omnibus sine exceptione. prouerbiale.

Verf. 21.

VERBVM ὁ λόγος. hæc res, hæc sententia. Iuxta verbum. iuxta consilium, editio vetus.

Verf. 22.

ET misit. Rex. vel, misse sunt. vt, Reputauit ei pro iustitia. ἐλογίσθη. reputatum fuit. Ad omnes prouincias regis. Ebraica consuetudine loquendi regis posuit pro eo quod est, suas. vide supra verf. 15. SECUNDVM scripturam suam. earum maliam quam suam. potest etiam verti, ad unamquamque prouinciam secundum scripturam eius. Vide-

tur

tur hoc velle, misit litteras cuiusque prouinciæ characteribus scriptas. Nisi potius hoc dicit, scriptas fuisse litteras illas cuiusque regionis stilo & modo scribendi. Et loquatur secundum linguam populi sui. viuat more patrio, & seruet consuetudinem popularium suorum. locutio, mea sententia, merè prouerbialis, quam neque Tremellius, neque Vatablus intellexisse videntur. Vide Obseruat. lib. 11. cap. 10. Tremellij verba sunt hunc locum interpretantis. quod dixit quisque lingua populi sui. Nolo περιπερεύεσθαι. Si Ebraica verba diligenter attenderis, eaque cum eis, quæ præcedunt in eodem versu, contenderis, intelliges profectò, meam non Tremellij expositionem veram esse.

CAPVT SECVNDVM

Verf. 1.

POS T hæc. post verba hæc Ebraicum loquendi genus, quo vsus est & autor primi Machabeorum Græcè ad hunc modum scribens μετὰ δὲ ῥήματα ταῦτα συνήγαγε Τιμόθεος παρεμβολὴν ἄλλην. cap. 5. verf. 37. Vetus interpres, His ita gestis. eleganter. CVM quiescisset. apparet cum ex hoc versu, tum ex Iosepho Regem in magno desiderio fuisse coniugis abiectæ: quam ob non ita magnum peccatum, magno supplicio affecerat; cuius supplicij, vt ait Iosephus, eum postea pœnituit. Quod tamen coniectura probabilius, quàm autoritate certius est. RECORDATVS, mentione facta

E 4

apud

apud ministros suos. *Q*UOD fecerat. Vasthi regina. *E*I VS quod decretum erat. sciebat enim, quod inter iura regni authentica relatum esset, ex Persarum & Medorum legibus, quæ irreuocabiles erant, rescindi non posse. itaque Iosephus, *μη φέρων τὴν δικαιοσύνην, κατὰ λαγῆται μὲν αὐτῆ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἔδύνατο.* *S*YPER eam. contra eam. Sed *super ea*, magis implet aures meas. Tremellius *in ea.*

Verf. 2.

*E*T dixerunt. ideo dixerunt. *M*INISTRI eius. qui ei ministrabant. Iosephus *amici eius.* satis audacter. *Q*UÆRANT regi puellas. *querantur regi puella*, doctè, vt alia, interpretis vetus. *D*E-CORAS aspectu. bona ac liberali specie, formosâs.

Verf. 3.

*P*RÆFICIAT præfectos. *constituat procuratores* Tremellius & Iunius. *I*N omnibus prouincijs. Iosephus *καθ' ἑλὴν τὴν δικαιοσύνην.* nimis liberè. *E*T congregent. qui congregent. & pro qui passim obuiam. hoc primum: deinde congregent positum (videtur certè) pro congregent & adducant. Simile est, *capiēs carbonēs ignis super caput ipsius.* pro, capies & pones. exemplorum talium pleni sunt libri. *I*N *Susan* regia. emenda, *in Susan regiam.* est enim *E*L in exemplari Ebræo. *I*N *domum mulierum.* ad domum puellarum virginū. hæc domus communi vocabulo appellabatur gyneceum, illa verò, in qua vxores & pellices, dicebatur gyneceum alterum siue secundum: cui.

præerat

præerat eunuchus Saafgaz. *I*N *manu.* Antiqui libri *sub manu.* sed placet *in manum.* valet autem in curam. *Manus* pro cura, vt, *excisus sum à manu tua.* &, *in manum tuam commendo spiritum meum.* sensus est, in tutelam tuam. *H*E G E. qui est infra 7. Hegai: vnde Hegæus. idem nomen: tantū immutata forma. *M*V L I E R V M: puellarū virginum. Nam vxores & pellices custodiebat Saafgazus eunuchus feminarum. *E*T *det.* qui det. *P*V R I F I C A T O R I A earum. *T*H A M R V C I N. eo nomine venit quicquid pertinet ad mundum mulierum. propriè *σμήματα.* Nam *M*A R A & *σμήχω* abstergo. In libro radieum, *T*H A M R V C vocatur ornatus feminarū, *quia abstergit ac mundat sordes carnis.* Antiqua editio habebat, & *accipiunt mundum muliebrem, & cetera ad vsus necessaria.* Græca vero, *καὶ δαδῆτω σμήγμα, καὶ ἡ λοιπὴ ἐπιμέλεια.* neutrum duplicet.

Verf. 4.

*P*R O *Vasthi.* loco Vasthi. *R*E S. ὁ λόγος. hæc res. Apud Sophoclem *πάντα λόγον* valet omnem rem. Extat, nisi fallor, in Aiace flagellifero. Verbum pro re notum iam lippis atque tonforibus.

Verf. 5.

*V*I R *Iehudæus.* aut *vir* hîc valet quidam: aut est pleonasmus *vir Iehudæus* pro Iehudæus simpliciter, vt, *Viri Athenienses.* Iehudæus autem, id est, Iudæus: quam scripturam per tot secula receptam, cui omnium aures iam assueuerunt, ego retinendam censeo. Quod tamen dictum velim cum venia eorum, qui aliter sentiunt. Nolo enim

E 5

de his

de his rebus cum quoquam contendere, ne *περί σκιάς ὄνου*, vt dicitur. IN *Susan regia*. Iosephus fatiscitantur hunc locum interpretatur. Sic enim interpretatur *συναχθεισῶν δὲ πολλῶν, ἐπέδη τις ἐν Βαβυλῶνι κόρη παρὰ τῷ δεῖπνῳ Μαρδοχαίου τρεφομένη*: in quo bifariam discedit ab historia sacra. Primum quia Mardochæum nominat Estheræ δεῖπν, hoc est, patrum vel auunculum. Vide Obseruat. lib. 8. cap. 14. Deinde quia scribit inuentam fuisse Estheram Babylonis *παρὰ Μαρδοχαίου*: ex quo sequitur denique, & Mardochæum ibi fuisse, cum puellæ conquirerentur. Quod aperte falsum est. Testimonium ecce dilucidum. In hoc loco verbis minimè ambiguis scriptum est, *Vir Iudeus erat in Susan Habira*. Sed ne miremur. Nā huiusmodi nāi in Iosepho insolentes non sunt. Sciūt omnes, quibus scriptor ille duntaxat insolens nō est. MORDOCHAI. In Ebraicis hic est, Mordochai. Alibi legitur Mōrdochai, vt 4, 12. & 13. & apud Chaldæos semper. Vetus omnis lectio Mardochai, vnde Mardochæus. Parum interest hoc an illo modo legas. Nam vocalem a veteres saepe permutabant cum o. Huc Mar & Mor, Artaxerxes & Artoxerxes, Artabazanes & Artobazanes. F I L I V S *Simbi*. emenda, *filij Simej*, aut *filius* hic valet nepos. Simej antiquè lectum pro Simgi. Nam Simhi eorum est qui putarunt Ain aspirationem esse. V I R *Iemini*. mirum cum sequentia verba ad Cis referenda sint, non ad Mordochæum, quare non hic verterit Santes aut eius postea corrector Montanus, *viri Iemini*. In eodē luto

luto hærent Tremellius & Iunius. Sed quid facias istis interpretibus, qui Mardochæo annos tribuunt nonaginta octo supra centum? *Viri Iemini*, id est, Beniamitar, rectèque Iosephus & LXX. *ἐκ φυλῆς Βενιαμιν*, & noster *de stirpe Benjamin*.

Verf. 6.

Q V I *demigrauerat*. vel, *qui deportatus fuerat*, idque verius puto. Ceterum pronomen refertur ad Kis proauum Mardochæi; non ad Mardochæum ipsum, vt vulgo existimatum est; vnde atas tributa Mardochæo quanta non cadit in hominem illius æui. aiūt enim illum vixisse annos 198. Quis hoc credat affirmantibus sine teste, sine historia? Kis igitur Beniamita abductus est Babylonem cum rege Iechonia. huius filius Simej: illius Iair pater Mardochæi. En tres γενεαὶ à Nabuchodonosoro ad Mardochæum patruelem Estheræ. & fanè à capto Iechonia ad διασασιν ἔργη putantur anni 120; ab alijs 140. Sed nimis multa de re perspicua. E *Ierusalaim*. Ierosolymis. Ierusalaim apud Chaldæos legitur Ierusalem. ab eo est Ierusalem: quod perperam Græci adspirant. C V M *transmigratione*. magis probo, *cum deportatione*. Nam transmigrationis latius patet. *cum deportatione* autem, id est, cum deportatis. res pro hominibus vt captiuitas pro captiuis: *custodia* pro custodiendis ipsis. Q V Æ *demigrauerat*. quæ deportata fuerat, vt supra. C V M *Iechoniab*. prius *Iechonia* sine He, quod placet. Item malo *Iuda*, vel *Iehuda*, quam *Iehudab*. Nam Latina consuetudo non scribit He in fine. est ergo necessitatis, vt cum Græcè

Græcè ἀβραμ scribimus pro Abraham. *QUAM demigrare fecerat. quam deportauerat*, vel si maius quem deportauerat, vt referatur ad ipsum Iechoniam. sententia salua id fieri potest. NABUCHADNESAR. olim *Nabuchodonosor*, qui Ναβουχοδονόσορος Iosepho & Berofo: Ieremiæ vero *Nabuchadnesar*, & Nabuchodrosoros Megastheni. *REX Babel*. id est, Babylonis aut Babylonis. Babel dicta quasi Balibel à confusione linguarum. Thema ΒΑΛΑΛ confudit. Babel ergo confusio, videlicet σύγχυσις; non ἀσχύνη.

Verf. 7.

ET nutriebat. is nutriebat. In Ebræo *nutriens*. sed intelligitur *erat*, vt mos est linguæ illius. HADASSA. vel, *Hadassa* cum duplici S. Apud Chaldaeos *Hadas* myrtus. ergo Hadassa eadem quæ Myrrhina. Nam myrtus μυρρίνη. Neque est Atofsa, vt Tremellius arbitratur. In veteribus *Edissa*. abest aspiratio, vt sit Hedissa; quomodo haud dubiè interpres ille descripsit. *IPSÆ EST ESTHER*. In historia profana *Amestris*, vt Cæsaris filio placuit. Amestris, Ham-Esther, vt Zoroaster, Zoro-Esther, vtrumq; Persicum est. olim ambigebam: nunc assentior scribenti Estheram nominatam postquam ad thorum regis accessisset, quæ prius Hadassa dicebatur, videlicet cum priuatam vitã ageret. Hoc tam magis probo, quàm probè scio solitum eo modo commutari nomina apud Persas. Ergo Esther sententia Scaligeri, cui tamen in eo nõ assentior, eadẽ quæ Amestris, vel potius Hamestris. estq; nomẽ *Persicum*. Hadassa verò Chaldaic-

daicum est. De Amestri vxore Xerxis ita meminit Herodotus septimo volumine ἡ ἀρχὸν βαρβαίχοντο ὀλίγα τὸν Ἀμίστριος πατέρα. τὴν ἑξέτω γυναῖκα. & aliquanto post ἐπεὶ καὶ Ἀμίστρι τὴν ἑξέτω γυναῖκα παντάνομαι γράσανται, &c. *FILIAM patris sui*. Vetus habebat *filiam fratris sui*, vt ex eo & ex Iosepho faciliè error creari potuerit, qui inualuit hæctenus apud omnes interpretes, quem refutam in Obseruationibus. Mirus verò in hoc errore Latinorum codicum consensus est. tamen eò labor, vt credam excidisse vocem, & initio scriptum fuisse ab interprete *filiam fratris patris sui*: quod hausit ex libris Græcorum. In ijs enim lectum θυγατὴρ ἀδελφοῦ πατρός αὐτοῦ. Fuit enim certè Mardocheus patruelis Estheræ, non patruus. Quod præter codices Ebræum & Græcum, etiam Seuerus adsignificat in historia sacra ad hunc modum scribens: *Erat ea tempestate regi in matrimonia Vastis quadam mire femina pulchritudinis. Cuius cum formam omnibus prædicaret, die quodam cum publicum conuiuium daret, adesse reginam demonstrandæ pulchritudinis gratia iubet. Illa verò stulto rege consultior, pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere iussa abnuuit. Qua contumelia barbarus animus permotus, vxorẽ matrimonio ac regia depellit. Igitur cum in locum eius puella regis coniugio quæreretur, reperta est Esther cateras specie vincere. Hac Iudæa ex tribu Benjamin, vtroq; parète orba à Mardocheo patruelo educta, cū ad regales nuptias duceretur, mandante educatore genus ac patriam occultauit.* Hæctenus Seuerus. Carterum

Cæterum patrualem fratrem dicit imitatione Ciceronis, qui sic locutus est in quinto de finibus in principio, *frater noster cognatione patruelis, amore germanus. PATRVI sui.* Abihailis. Libri Græci Αμὴν δαβ. mēdum insigne in ijs libris pro Αβιχάιλ. Vide infra vers. 15. *Non enim erat ei pater & mater.* orba erat utroque parente. *Et mater.* aut mater. ut in illo, *Qui percusserit patrē & matrem.* sensus est, patrem aut matrē. Legitur apud Mosē. *PULCHRA specie. pulchra forma & bona specie.* Tremellius, quod placet. *FORMA.* corporis & apta membrorum figura. *SPECIE.* oculorum, aut coloris suauitate quadam. *PATER eius.* Abihail siue Abichail. *ACCEPTIT eam sibi in filiam.* adoptauit sibi eam filiam. In *filiam.* pro filia, ut, *fuit ei in nutricem.* In monumentis veterum Ebraeorum exponitur *in uxorem*: ex quo fortē an Græci ἐπαίδευσεν αὐτὴν ἑαυτῆ εἰς γοναῖα. De hac re admonui pridem in Observationibus meis. Posset aliquis suspicari, cū olim Beth legerint (paret ex manuscriptis Hieronymi) pro Bath, eos deceptos ambiguitate vocis. Nam Beth etiam domus. Sed tum inserta littera Ioth, quæ nulla est in Beth, cum pro filia ponitur, nisi si etiam tunc adscripta olim ad indicandum e breue. Doctiores viderint. Mihi non libet diutius immorari in expositione nequam & nulli rei. Satis si sciamus Bath hoc in loco filiam significare, non uxorem. Nam vxor Issa dicitur. In Chaldaicis reperio, *Acceptit eam in domum suam, & vocabat eam filiam.* quod sic intelligo, *vocabatur ab eo filia.* erat ei pro filia. *Vocare,*

care, ut in illo, *minimus vocabatur in regno cælorum.*

Vers. 8.

VERBUM regis. edictum regis. *Et lex eius.* & decretum eius. *MVLTA.* quadringentæ, ut Iosephus prodidit. *HEGAI.* pertinaciter errarunt librarij Græci, ut & hoc, & alijs in hoc libro locis γαί pro ηγαι perpetuò scriberent. Est autem hic Hegai, qui supra Hege, ut diximus. Hegai, id est, Hegæus. *TUNC sublata fuit.* hîc & exponitur per *tunc.* Nam in Ebreo ad verbū & *sublata fuit.* *MVLTIERVM.* puellarum virginum.

Vers. 9.

IN oculis eius. Hegæi custodis sceminarum. *Et suscepit misericordiam.* Tremellius, *cum obtineret benignitatē ab eo.* Non placet. *Quid si, & obtinuit gratiā apud illū?* Hæc interpretatio cōfirmatur primū ex nota illa Vatabli, *accepit gratiam coram illo, fuit ei accepta.* Deinde ex antiquitate. Sanè quidā Græcus hic edidit καὶ εὖρε χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ: & Latinus consimiliter, *& inuenit gratiam in conspectu eius.* Postremò ex lingua Chaldaica. Nā in ea lingua gratia HESDA dicitur; vnde *DISA DEHESDA,* id est, caprea gratia. Ergo *HESDA* gratia. & est nomen μέσση, ut gratia apud Latinos, quæ & bona & mala. Scio me hæc nouè dicere, & contra vsum idiomatis Ebræi: sed meminisse debemus hunc librum compositum fuisse post captiuitatem Babylonicam, ut mirum non sit, si autor aliquando χάλδαϊζῆ. *In conspectu eius.* Tremellius *ab eo.* valdè improbo. *Et accelerari fecit.* emenda, *accelerante*

rauit mundum eius, & partes eius dare ei. Sic loqui solet Latina consuetudo, vt dicat, *acceleravit dare, maturavit dare, properavit fugere*: cuius rei exempla apud Plautum & alios passim licet inuenire. Nam Sallustius, vt exemplum producam, *Quod ni Catilina, inquit, muturasset pro curia signum dare, eo die post conditam urbem pessimum facinus patratum foret*. Quorsum ista inquires: vt deliberes rectumne sit *acceleravit dare*: an *celeriter dedit* pro eo repõnendum, cum vtrumque pariter Latinum sit, prius etiam concinnius videatur. Et partes. MANOTH appellant Ebraei fercula, quæ apponuntur vnicuique in conuiuio singulatim. Sunt ergo partes *μειδέες* aut *μοίρα*: & in singulari MANA est *μῆρος*. Xenophon de institutione Cyri lib. 8. *Sed cum & comedentem & bibentem ipsorum more suauiter viderent, ac, si quo die Festo epulum praberetur, experirentur enim alijs potius de parte sua largiri, quam amplius requirere*. Græcè est, *τῆ εἰαυτῆ μέρους*. SEPTEM puellas, quæ ei ministrarent. DIGNAS vt daret ei. Tremellius, *quas visum fuerat dare ei*. In olim conuersis, *septem puellas speciosissimas*: forsitan non malè. Nam MARE species. Vulgo enarrant, dignas, quas ei attribueret. Quid si, *acceleravit dare ei septem puellas spectatas*? Et *mutauit eam in bonum domus mulierum*, partim interpretũ sic, trãstulit eam puellasq; eius in meliorem partẽ gynæcei: partim hoc modo enarrat, dedit ei puellisq; eius conditionem optimam in gynæceo. Tu igitur iudiciũ adhibebis: idq; eliges, quod ad locum optimè conuenire iudicabis.

Verf.

Verf. 10.

POPVLVM suum. τὸ ἔθνος, ἕξ ὑπὲρ αἰῶν τοῦ χρόνου. Iosephus. *NE c cognationem suam*. Tremell. *genus suum*. Omnes editiones antiquæ *patriam suam*: quod non admodum probo. est enim infra, *quomodo potero videre exitum generis mei*. cui loco aptè parum conuenit, *patria mea*. Præterea patria, id est, *ARES MOLEDETH*. Patriam Chaldeus hic dicit *locum natiuitatis*, vt Latini natale solũ. QVIA *Mardochai præceperat ei ne indicaret*. Ne miremur hoc præcepisse eum, qui ne ipse quidẽ genus aut populum suũ indicauerat. paret ex 3, 4. Nam homo prudens, qui natus & eductus erat in exilio, sciebat Iudæos passim contemptui haberi, præsertim apud aulicos, inter quos versabatur, & versatus erat ante traductam Estheram, vt perspicui potest ex verf. 4. huius capituli. Nam verba illa, *Erat Iudæus in Susan Habira*. omnino significant Mardocheum, cùm puellæ cõquirerentur, in aula Susiana fuisse, & non Babylonix, vt Iosephus scriptum reliquit.

Verf. 11.

ET *quotidie*. Tremellius, *quolibet die*. ad verbum, *in omni die & die*. *DOMVS mulierum*. in qua puellæ virgines. VT *cognosceret pacem Esther*. quo cognosceret vt valeret. Nomine *pacis* significant Ebraei quod Græci dicunt *ὑγιάνειν, χαίρειν, καὶ εὐπρόσπευ*. QVID *fieret de ea*. quid fieret ea. In Ebræo est ad verbum, *in ea*.

Verf. 12.

TEMPVS THOR. Tremellius, *terminus*. non placet.

F

cer.

cer. Vide quæ scripsimus de hac voce Obseruat. lib. 22. cap. 21. *IN sine cum essent ei.* postquam expleuisset duodecim menses lege præscriptos puellis virginibus. hoc significat cum ait, *secundum legem mulierum.* Nam lex erat, quæ iubebat vt puella annum vnum maneret in gynæceo, ibiq; se ornaret, sex mensibus oleo myrrheo, & totidem aromatibus, reliquoq; mundo. exacto demum anno intromittebantur ad regem per vices. hæc certissima sunt. non egent probationis. *DVODECIM menses.* ex hoc loco emendandus Iosephus, scribendumque ἐπι μῆνας ἑβ, vbi vulgo ἐπι μῆνας ἑ, id est, per menses sex: quomodo sane Ruffinus presbyter olim & legit & interpretatus est. Sed numeri nimiū faciles corruptu. Quo adducor Iosephum scripsisse *per menses duodecim.* tamen non affirmo. *SEX mensibus.* sex menses priores attributi erant oleo siue vnguento ex myrrha confecto: posteriore semestri adhibebant aromata, & reliquum mundum muliebrem. *OLEO myrrheo.* ita legendum; nō myrtino. Nam myrtus alio vocabulo *HADAS* appellatur. *MOR* autem consensu interpretum omnium tam veterum quàm nouorum, quos adhuc vidi, est myrrha. Quo magis miror, quid in mentem venerit hominibus doctis, vt explosa verere lectione myrrhino, pro ea myrtino reposuerint, talis audacia ferenda non est. Vide lib. 11. cap. 1. Obseruat.

Verf. 13.

IN hoc. Trem. *cum eo.* vult dicere, cū eo mudo: aut, ita vncta & ornata. *OMNE quod dicebat.* quic-

quicquid postulabat. *VENIENDO cum ea.* vt veniret cum ea, sensus est, vt vnā inferretur in domū regis. *Vsq; ad domum regis.* Hoc in loco *Vsq; ad.* valet ad; vt in illo, *Reuertimini vsq; ad me, dicit Dominus.* sensus est, *ad me.* simpliciter. *Ad domum regis.* ad regis cubiculum, interpres vetus, non omnino displicet.

Verf. 14.

VESPERE intrabat. introibat ad regem, vt is cū ea rem haberet, ac propter dormiret. *AD domum mulierum, secundam.* in qua pellices & concubinae. *AD manum.* in curam, in custodiam. *SAHAGAZ.* malo, *Sasgaz.* Antiqui omnes libri *Sasgaz:* nimirum à recto *Sasagaz,* quæ forma nominis Latina ex *Sasagaz.* *CONCVBINARVM.* τῶν παλλακίδων. Athen. lib. 13. in principio *παρὰ Πέρσας ἀνέχεται ἡ βασιλεία τῶν παλλακίδων,* διὰ τὸ ὡς δεσπότην ἀρχει τῆς γαμετῆς τὸν βασιλέα. ἐπι δὲ χ' δ' ἰὰ τὸ τῶν βασιλίδων, ὡς φησι Δίων ἐν τοῖς Περσικοῖς, ὑπὸ τῶν παλλακίδων δρησκέουσα. *προσκυνῶσι γοῶν αὐτῶν.* *NISI voluisset eam.* nisi ea delectatus eam vocasset. *PER nomē.* nominatim: aut, nomine.

Verf. 15.

TEMPVS Esther. vices Esther: ordo Estheræ. *ABIHAIL.* vel, *Abichail.* pluma non interest, hoc an illo modo scribas. Admonui supra de menda editionis Græcæ. Nam in ea *Aminadab* scriptum pro *Abichail:* quod vt credam interpretum esse, nullo modo adduci possum. Libentius scribis huiusmodi menda imputauerim. *Quis enim* nescit ab exscriptoribus optimos quoque libros vi-

tijs talibus scaterere. Non requisivit quicquã. Ebraei hoc dicunt, non requisivit verbum. Sensus est, contenta fuit eo ornata, quem Hegæus eunuchus ipsi convenire iudicabat : nec amplius requirebat. SUSCEPIT gratiam. gratiosa fuit in oculis omnium spectantium eam. Legitur & invenit gratiam eodem sensu.

Verf. 16.

SVBLATA QVE est Esther. *παρελάβη* assumpta est. sermo brevis: id est, assumpta & traducta, vt Matth. 4, 5. *Tunc assumi eum diabolus in sancta urbe.* assumptū transtulit. MENSE decimo. sic & vulgata nostra. Græca habet *ἐς εἰκοθὲν ἔτος πρὸς Ἀρταξέρξην τὸν βασιλέα τῶ δωδεκάτω μηνί, ὃς ἐστὶν Ἄδαρ.* Nec dissentit Iosephus, καὶ γάμον αὐτῆ ποιῆσεν τῶ δωδεκάτω μηνί ἰβδόμου ἔτους τῆς αὐτῆ βασιλείας Ἀδέρρω καλουμένω. Quod sanè falsum esse docet tū ipsa veritas Ebraica, cui nulla ratione contradici potest: tum alij etiam interpretes. Sanè quidē ad stipulante etiam Chaldaeo translata fuit Esther in regiam Aſveri mensē decimo, qui Tebeth vocatur. Sed fieri hoc potest, vt nuptiæ primū celebratæ sint mensē duodecimo. Atque hac ratione excusari posset aliquo modo Iosephus. Sed quo pacto Græcam declarationem tueri possum, non video. fortè an ea mutata fuit ad exemplar Iosephi, cū prius legeretur τῶ δεκάτω μηνί, ὃς ἐστὶν Τεθθ. Docti expendent. IPSE est mensis Tebeth. Tebeth mensis qui hic vocatur voce, vt opinor, Chaldaica, dicebatur Persis Dimech, ab Arabibus Sael, ab Ægyptijs Tybi, à Romanis Decem-

ber. Hieronymus de hoc scribit Ezec. 29. *Porrò iuxta LXX decimus mensis, qui Ebraicè appellatur Tebeth, & apud Ægyptios Tybi: apud Romanos Ianuarius dicitur, eo quod apud illos anni sit ianua, omni calore sublato, hiberni frigoris continet principium: & verè scribit.* Nam ex parte Decēbri nostro: ex parte Ianuario respondebat. ANNO septimo regni eius. Qui negant Aſverum Xerxem esse, hinc argumentum sumunt, quod Xerxes septimo anno imperij sui maximo ac grauissimo bello distineretur. Quod sanè verum est. Sed cur non potuit eodem anno rei vxoriæ operam dare? Demus eum veris tempore traieciſſe in Græciam: deinde reuerſum sub finem anni vxorem duxiſſe Estheram. Quid hic absurdum: nisi forte illud ἀδύνατον, vt quis eodem anno & vxorē ducat, & bellum gerat per duces suos. Quid? an ita distentus fuit Xerxes bello Græciæ, vt cogitare nō potuerit de re vxoria? Esto. Atqui historia non dicit nuptias celebratas eo anno; sed hoc tantū Estheram deductam in domum regni. Iam fieri potest vt nuptiæ primū factæ sint anno sequente. Quare non est quod vllam hinc victoriam speret Funccius. Nullo enim modo sententia eius hac quidem in parte obtineri poterit. Nam profectò nō est Aſverus iste alius, quàm Xerxes; quod sic doceo. Ezra quarto, qui medius inter Dariū Persam, & Artachastham, vocatur Aſverus. Porrò Dariū Persa consensu interpretum est Darius Hystaspis filius. Iam constat ex Herodoto inter Dariū hunc, & Artaxerxem cognomento Longimanum, Xerxem imperasse.

Ergo Xerxes citra controuersiam est Asverus : qui anno secundo imperij sui compescuit rebellantē Egyptum. tertio incunte fecit conuiuium principibus suis. repudiavit Vasthin, deliberauit de bello Græciæ inferendo. Eundem annum & tres sequentes cōsumpsit in apparatu. Septimo incunte, qui fuit quintus à domita Egypto, expeditionem fecit aduersus Græcos. Docet Herodotus lib. 7. ad hunc modum scribens: *Από γάρ Αιγύπτου ἀλώσει, ἐπὶ μὲν πένταρα ἔτια πᾶσι παραρτέτο στρατὴν τε, καὶ τὰ πρὸς πόρα τῆ στρατῆ. πέντημι δὲ ἔτι ἀνομένῳ ἔστρατηλάτεις χειρὶ μεγάλῃ πᾶσι.* Quum verò res in Græcia ex voto non succederent, relicto ibi Mardonio cum parte exercitus, in Persidē redijt. Quo reuerso, accidit quod hic narratur. Quod si Asverus iste Xerxes nō est, quis ergo erit? Nam Darius esse non potest, cūm is alio nomine Dariaues in sacris litteris appelletur: neque etiam Artaxerxes, qui Artachastha in iisdem litteris nominatur. Iam verò quod adferunt de Atossa & Hadassa, id tale est, vt nihil magis ipsorum sententiæ aduersetur. Quid? An Atossa eadem quæ Hadassa, cum constet ex Herodoto Atosilam eam, quæ Dario nupta, filiam Cyri fuisse? Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir: qui si viueret, sententiam nunc mutaret, certò scio.

Verf. 17.

PRÆ omnibus mulieribus. præ omnibus puellis virginibus. *SUSCEPIT gratiam & misericordiā.* obtinuit gratiam & fauorem. *HESED* est gratia, vt dictum est: eadem *HEN* dicitur per η, ηετ. sed diffe-

differunt, quia illud magis Chaldaicum: hoc more Ebraicum est. coniungit ergo duo synonyma: forte & hoc in loco *ἐξηγητικῶς* ponitur pro, *id est*, vt in illo, *Iudicium Paradis*, *spreiæq. iniuria forma.* *DIADEMA regni.* cidarum regni. hanc soli reges & reginæ gestabant in capite. neque rectè Seuerus. *adeò vt eam aequatam imperio insigni regio. veste purpurea donaret.* non enim vestis erat purpurea; sed aliud quiddam, vt perspicui potest ex historia Xenophontis. Igitur cidarum imposuit, nō vestem purpuream, vt Seuerus scribit, qui Græcos secutus nonnunquam à vero aberrat. *REGNARE fecit.* Regnam fecit loco Vasthi.

Verf. 18.

CONVIUIVM Esther. nuptias Estheræ. rectè igitur Iosephus *τὸν γάμον Εσθέρ.* Eodem planè modo exponunt vtriusque lingua: interpretes veteres; quod & sententia ira postulat, & vsus comprobatur. Nam Syri & Ebrei nuptias significant vocabulo conuiuij. In causa est, vt opinor, quia nuptias honesto conuiuium terminabant. non ducebant choreas, vt hodie. Hoc conuiuium durabat ad dies septem, vt legitur apud traductorem Græcum. Quanquam hoc coniectura probabilius, quàm autoritate certius est. *ET requiem prouincijs fecit.* immunitatem prouincijs largitus est: tributa prouincialium minuit. *SECUNDOVM potentiam regis.* pro copia regis: pro opibus regijs.

Verf. 19.

DVM congregarentur. elegerim, *quum congregata essent.* *SECUNDO.* ac si diceret, in gynæceum

secundum. Non enim domum singulæ ad suos se receperunt, quemadmodum Tremellius & Iunius opinati sunt; sed manserunt in custodia. Safagazi eunuchi, custodis pellicum regiarum. Nam earum, quæ semel cum rege consuetudinem habuisset, postea cum alio nulla congregiebatur, ut rectè Aben-ezra obseruat. Igitur bis congregatæ fuerunt: semel cum deducerentur virgines ad Hegem eunuchum: & iterum, quum è domo regis omnes conuenissent in domum sceminarum alteram, cui præerat Safagazus. ita mihi videtur. aliam lucem, quam adferam huic loco, non habeo. Si quis meliora nouit, candidè impartiat. hæc est mea symbola. SEDEBAT, versabatur, aut morabatur. more uidelicet Persico. Nam apud Persas ad ianuam interdum obambulabant homines aulici, quod præsto essent regi, si fortè opera eorum uti vellet. Græcus hic edidit ἐπιπρωσιον. ex qua Seuerus, *Qua tempestate Mardochæus inter proximos regis erat, pro virili portione negotiorum familiarium curator.* potest ita esse: tamen verba Ebræa hoc non significant. *IN porta regis.* ἐν τῇ ἀουλῇ interpretis Græcus. πρὸς τοῖς βασιλείοις. Iosephus.

Verf. 20.

PROGENIEM suam. genus suum, familiam suam. ad verbū, *natiuitatem suam.* Seuerus, *mandante educatore genus ac patriam occultauit admōnita ne paternarum traditionum immemor, et si in matrimonium alienigenæ captiua succederet, gentiliū cibis participaret.* Totum hoc olet glossam Iudaicam. Et *populum.* nō indicabat ex quo populo,

pulo, aut vnde domo esset. Et *sermonem.* præcepta. *Сум nutritur secum.* cum alumna esset apud illum. *Pro secum* melius est, *cum illo*, siue apud illum.

Verf. 21.

SEDEnte. quum adhuc sederet ac versaretur. *IRATI sunt.* verbum è verbo, *iratus est Bigthan & Theres.* Sed cur infensi fuerunt? In Græca vetere ἐπιπρωσιον ὁ Μαρδοχαιος, id est, quoniam prouectus fuerat ad honores Mardochæus. Consimilia leguntur in Chaldaica Ierosolymitana. Mirum vnde illa desumpta sint. *BIGHTAN.* in antiquis Libris Latinis Bagathan legitur: itaq; quod apud Iosephum βαβαθας, videndum ne βαγαθας legi debeat. quanquam si quis malit βαγαθας scribere, non pugnabo, dum hoc teneatur in vltima huius nominis syllaba esse litteram v. Et *Theres.* olim Thares. Apud Iosephum ἑθεδῆσου. corruptè, ut puto. *Ex custodibus liminis.* Πυλαγοι dicuntur ab Herodoto, qui custodiebant regij cubiculi ianuam, nempe qui hic custodes liminis. Virgilius dixit, *seruos ad limina*, nisi potius atrienfes significat. Sunt quibus magis placet interpretari ex Ebræo, custodes supellectilis. Non admodum laudo. Et *quasi erunt mitere manum in regem.* cogitarunt de occidendo rege: conati sunt interficere eum. Iosephus Gorionis vsurpat eundem sermonem de ijs, qui saxo vulnerauerunt regem Agrippam in obsidione Seleuciae. *Histo. Iud. lib. 6. cap. 74. Non est nobis amplius spes vitæ. postquam manum immisimus in regem e Agrippam.*

F 5 Verf.

Vers. 22.

ΕΤΙΝΝΟΙΜΙΤ. indicio Barnabazi Ebraei, qui seruus fuerat alterius eunuchi. Iosephus βαρναβάζος τῶν εὐνούχων οἰκτεγης τῷ ἑτέρῳ τὸ γένθ· ἂν Ἰουδαίος συνής τῷ ἐπιβουλίῳ, τῷ δέῃ κατεμείψουσ τὴ γυναῖκος βασιλείος. RES. ὁ λόγος, hæc res. ΕΤΝΙΝΤΙΑΝΙΤ. forte per Hathachum eunuchum.

Vers. 23.

SVPER lignū. in patibulo. Vide Miscel. cent. I. cap. 63. IN libro verborum dierum. Ἐφημερολογεῖα ἢ ὑπαγεμῆμασι. in diario regum: in chronicis siue annalibus. Nam erat profectò Liber verborū dierum, commentarius singulorum non modo dierum, sed etiam annorum res gestas cōtinens. Dico annorum, quia dierum vox Ebræis etiam annos denotat. Vide Animad. lib. I. cap. I. Dicitur & Liber memoria, quia memoriæ causâ conficiebatur. Hic notandus mos Persarum sanè laudabilis, què vtinam principes nostri obseruarent. In more positum erat apud Persas, vt quæcunque publicè, aut priuatim notatu digna acciderent, ea in cōmentarios referrent. ad eam rem ex publico certos homines alebant. nos librarios siue scribas vocaremus. Itaque scribit Plutarchus, cum inter Græcos & Persas fieret prælium nauale illud, cui Themistocles interfuit, Xerxem in aureo solio sedentem spectasse conflictū multis abhibitis scribis: quorum munus, inquit, erat, vt quæque res in prælio gereretur, excipere. CORAM rege scriptum. coram rege, hoc est, præsentē rege: vel, in libro verborum dierū coram rege, qui erat coram rege, quo
rex

rex memoriæ causâ utebatur: vel, in libro verborū dierum regis, in quo regis acta descripta erant.

I N

CAPVT TERTIVM.

Vers. I.

HAMAN. ita perpetuò scribendum hoc nomen: perperamque Aman in veteribus quibusdam libris. est autem nomē peregrinum: ideo anxie laborandum non est in eius interpretatione. Neque audiendi sunt qui interpretantur conturbantem aut tumultuantem. Multo minus audiendi sunt, qui exponunt, præparantem. Nihil enim horum verum esse potest nisi probent dictionem Ebraicam esse, aut idem significare quod apud Ebræos. Sed quis ferat istos homines, qui etiam Græcis nominibus etymologias Ebraicas attribuunt. FILIVM Hammadatha, vel Hamadathæ, id est, Ἀμαδάθς, quæadmodum in Græcis codicibus legitur. Quare quod apud Iosephū Ἀμαδάθς scribitur, non est dubium, quin Ἀμαδάθς legi debeat. In Latine olim versis reperio Amadathi. fortean ex Græco Ἀμαδάθς: quod tamen rectum habet, vt puto, non Ἀμαδάθος; sed Ἀμαδάθας, videlicet ex Hamadatha. Porro Amadathi legitur etiam apud Ruffinum presbyterum interpretem Iosephi. Nomen est compositum ex duobus simplicibus Ham & Datha: quorum illud reperire licet in Ἀμηςρ: hoc perspicue est in Pharsandatha, Aridatha & similibus. A G A CÆ V M. qui
cras

erat de stirpe Agag, interpres vetus; cui consentanea interpretatur paraphrastes Chaldaeus. Sic enim interpretatur, *Post illa magnificauit rex Aferus Hamanem Hamadatha filium, qui erat è semine Agag filij Amalec.* Ergo Agagæus gentile est ab Agag rege Amalecitarū, de quo 1. Sam. 15, vers. 8. itaque vetus scriptor Iosephus Ἀμαδάθην μὲν ὄν, τὸ γένος δὲ Ἀμαληκίτιον, εἰσιόντα πρὸς τὸν βασιλεῖα, προσεκύνησεν ἑξ ἑνοὶ καὶ Πέρσῃ. Et certe si verū vt Agageus gentile sit ab Agag, de quo diximus, valde credibile est hunc Hamanem τὸ γένος Amalecitam fuisse. Sed hem: pugnat huic sententiæ non nemo. primūm Sulpitius Seuerus, qui eū Persam vocat: deinde alij, qui Macedonem Persam vocant. Seuerus historiae sacræ lib. 2. *Erat ea tempestate, inquit, regi Haman quidam pers familiaris, quem equatum sibi, ad orienti more regum praeceperat. Id Mardocheus vnus ex omnibus facere fastidians, odia Persæ in se grauiter accenderat.* Nec scio sanè vnde illud acceperit. Macedonem vocat vetus ille interpres Græcus Esth. 9, 24. ὡς γὰρ Ἀμὲν Ἀμαδάθης Μακεδὼν, τῆς ἀληθείας ἀλότριος τῶν Πέρσων ἄματος. & autor additionum apocrypharum Esth. 16, 8. *Haman filius Hamadathi gentis Macedo.* Huc pertinent ex vers. 9. eiusdem capituli, διὰ γὰρ τῶν τρόπων τούτων ὡθῆν λαβῶν ἡμᾶς ἠρήμοις, τὴν τῶν Πέρσων ἐπικράτησιν εἰς τοὺς Μακεδόνους μετὰ ἀξίῃ. Neutrum horum verum, si verum Hamanem Amalecitam fuisse. Sed fortassè Amalecita non erat, quanquam Agagæus. Quid enim vetat ex stirpe Agag Persam esse aut Macedonem,

si is

si is natus sit in ijs regionibus. Iam illud quoque fieri potest, vt Agag ille non Amalecita; sed Macedo aut Persa fuerit. Quis enim contra statuere opinando ausit in tanta historiae obscuritate? ego sanè ambigo ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ. Sed his rebus in medium relictis, quid illud sit, quod hoc loco in editione Græca βεβγαῖος legitur, quærendum accuratè puto. An legi debet Ἀγαγάιος? aut magis vt interpres in mente habuerit Bogem illum, de quo ita scribit Herodotus septimo libro τῶν δὲ ἐξαιρεθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων, δουδὲνα βασιλεὺς Ξέρξης ἐνόμισε εἶναι ἄνδρα ἀγαθόν, εἰ μὴ Βόγῳ μῶνον, τὸν ἐξ Ἡϊόνος. τούτου δὲ αἰνέων, οὐκ ἐπαύετο, καὶ τοὺς περιόντας αὐτῷ ὅτι Πέρσησι παῖδας, ἐτίμα μέλλεσα, ἐπεὶ καὶ ἀξίος αἰῶνι μεγάλου ἐγένετο Βόγης. Erat autem Boges iste Macedo, quod significat hæc verba τὸν ἐξ Ἡϊόνος. Nam Eion vrbs Macedoniae, quæ & Amphipolis dicebatur, quam præterfluit Strymon fluuius. Herodotus in libro eodem ἐς δὲ ἀπὸ κίελο ἐπὶ πάλαι μόντε Στρυμόνα, καὶ πάλιν Ἡϊόνα. τῆς, ἐπὶ ζώας ἔων, ἤρχε Εὐόγης. & Lib. 8. ἐπειδὴ Ξέρξης ἀπελαύων ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ κίελο ἐπὶ Ἡϊόνα τέλει ἐπὶ Στρυμόνι. de hac re, quibus otium est, diligentius inquirent, vel propter additiones apocryphas. Nescio enim quam rectè id fiat ab hominibus eruditis, qui eis falsi crimè imponunt ex loco tam dubio ac cōtrouerso. Et eleuauit eum, & extulit eum. Et τὴν θρόνον αὐτοῦ. malo sedem eius. τὴν ἐδραν αὐτῷ. Vide. Obseruat. lib. 12. cap. 25. In epistola Artaxerxis Esth. 4, vers. 8. Ἀμὲν ὁ δευτέρων τῶν βασιλεῖν. rectè sanè. Nam cui sedes erat supra omnes proceres, is secūsus à rege diceba-

dicebatur: quod ex additionibus apocryphis amplius confirmant verba illa, quæ habentur Esth. 16, vers. 8. ἡσθε ἀγαρούσαι ἡμῶν πατέρα καὶ προσκυνέοντες ὑπὸ πάντων, τὸ δεύτερον τῆ βασιλικῆς θρόνου προσώπων διαλεῖν: quæ vetus noster interpret sic conuertit, *ad eod ut noster pater vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regē secundus*. SUPER omnes principes. supra sedes omnium principum, qui apud se erant. Aben-ezra, *Super omnes principes. sensus est, supra omnes sedes principum. Siquidem procerum quisque sedem habebat in domo regni.*

vers. 2.

OMNES serui regis. omnes aulici. IN porta regis. ἐν τῇ αὐλῇ, interpret Græcus: hoc est, in aula. INCURVABANT se, & genuflectebant. Ergo MISTHA HAVE est genuflecto. hoc falsum est. significat enim procidere in faciem, quod προσκυνεῖν dicunt. Melius igitur interpret vetus, *flectebant genua & adorabant Haman*. SIC enim preceperat eis. emenda ei. Est ἰβραϊσι dictum pro de eo, *ut dicunt anima mea, de anima mea: dic mihi quod soror mea sis, de me*. Iosephus hunc locum sic interpretatur, *ταυτην ἀνῆλθε τὴν τιμὴν Ἀρταξέρξου κελεύοντος γενέσθαι*. optimè. NE c incuruabat se nec genuflectebat. idem error qui supra. corrige *nec genuflectebat, nec incuruabat se*, vel potius *nec prosternebat se*. NE c incuruabat se. more apud Persas recepto, qui regibus suis diuinum honorem exhibebant. itaque dixit Æschylus, Persas deorum loco habere reges. Q. Curtius, *Rex curru paullo ante uectus, & decorum à suis honoribus cultus*. Artabanus

banus apud Plutarchum, ἡμῶν πατέρα καὶ κελῶν ὄντων κάλλις. ἐυτός ἐστι, τὸ πρῶτον βασιλεῦς, καὶ προσκυνεῖν εἰκόνα θεῶ τὰ πάντα σέζοντος. Iustinus lib. vi. *Conon diu rege per epistolas frustra fatigato, ad postremum ipse ad eum pergit: cuius aspectu & colloquio prohibitus est, quod eum more Persarum adorare nollet*. Quorsum ista, inquires: quia ad hunc locum Seuerus, *Erat ea tempestate Haman quidam regi per familiaris, quem aequatum sibi adorari more regis preceperat*. Iam tenemus, cur Mardocheus Hamanem venerari noluerit, videlicet quia Iudæis οὐκ ἐν νόμῳ ἀνδρῶπων προσκυνεῖν, ut verbis utar, quibus Herodotus vsus de Lacedæmonijs ijs, qui Xerxes iussi adorare pertinaciter recularunt. historia extat septimo volumine ἐστειθέν δὲ ἄς ἀνέβησαν ἐς Σαῦσα, καὶ βασιλεὺς ἐς δψιν ἦλθον, πρῶτα μὲν τῶν δορυφόρων κελεύοντων, καὶ ἀνάγκησφι προσφερόντων προσκυνεῖν βασιλεῦς προσπίπτοντας, οὐκ ἔφαταν ἀδιδόμενοι ὑπ' αὐτέων ἐπιγεραλὴν ποιῆσειν ταῦτα οὐδαμῶ. ὅυτε γὰρ σφι ἐν νόμῳ εἶναι ἀνδρῶπων προσκυνεῖν. Latine sic, *Dehinc ascenderunt Susa, & in conspectum regis venerunt. principio iubentibus satellitibus ac vim afferentibus ut procumbentes regem adorarent, negauerunt se vel si in caput protruderentur, hac villo modo facturos. neque enim sibi esse consuetudinem hominē adorandē*. Rectè igitur Iosephus *Μαρδοχῶς δὲ διὰ σοφίαν & τὸν δικόθεν αὐτῆ νόμον οὐ προσκυνεῖντος ἀνδρῶπων*. Nam non solum consuetudo, sed etiam lex domestica Iudæorum disertè vetat honorem Deo debitum, vlli mortalium exhibere. Sed de hac re audiamus ipsura

ipsum Mardocheum. In precatione, quæ legitur in additis ad hunc librum. *Tu scis, Domine, inquit, non me contumelia, neque superbia, neque gloria cupiditate fecisse, ut superbum Hamanem non colerem. Etenim libenter vel eius pedum vestigia pro Israëlitarum salute deoscularer. Sed id feci ne hominis gloriam Dei gloria preponerem, nec quem præter te Dominum meum adorarem* En causam, ni fallit opinio, veram, quam habuit homo pius, vt faceret contra mandatum regis. Quæ si nõ admittitur, vix est vt hoc eius factum aliter excusamus. Neque enim Iudæis hic assentior, qui adferunt Hamanem in veste imaginem gestasse, propter quam non licuerit Mardocheo ipsum adorare. Quod si erat, miror cur nos id celauerit autor Megellæ. Tamen hoc commentum Iudæis ita placet: ipsum autem inuenies in monumētis τῶν διδασκάλων, quod & paraphrastes Chaldæus retulit. & Aben-ezra suffragio approbat. Paraphrastes imaginem ἀνδραγαθία vocat vsus voce Græca, quam ait Hamanem in pectore gestasse: ideoque Mardocheum, quamvis ita Rex præcepisset, eum adorare noluisse. fabulæ. Scio Persis olim in vsu fuisse vestes pictas καὶ ζωστής, queis intextæ erant animalium formæ, & flosculi; qualis illa Darij palla, quam aurei accipitres, vt est apud Curtiũ lib. III, velut rostris inter se corruerent, adornabant. Sed primum incertum est an Haman talem vestem gestauerit: deinde vt concedatur eum picta veste indutum fuisse, cum occurreret Mardocheo, quid hoc ad rem: certè nõ debuit Mardocheus propterea

rea

rea ciuilem honorem ei non præstare, præsertim cum ita Rex de eo præcepisset. Sic mihi videtur: alij fortasse aliter. Sed pono meam sententiam saluo aliorum iudicio. nihil adfirmo. Finem faciam, si hoc vnum prius addidero. Quæ de odio Iudæorum in Amalecitas nonnulli huc adducunt, parum excusant Mardocheum, ac nescio an aliena sint à proposito (liquidem pro certo non constat vtrum Haman Amalecita fuerit): imò sapiunt nescio quid Iudaicum, vt mirer si sapiant ijs, quibus pectus sapit.

Vers. 3.

SERVI regis. Vetus *pueri regis*: cui vsitatũ puerum dicere pro seruo. id ipsum autem à Græcis accepit, qui ita vsurpant vocem τῶν δα; vt in illo, *Laudate serui Domini, πῶδες κῆριον*. CVR tu transgredieris: cur facis contra mandatum regis: cur nõ genuflectis nec procumbis in Hamani occursum?

Vers. 4.

PER singulos dies. quotidie. ET non audiret eos. non obtemperaret eis. AN starent verba *Mardochei*. vult dicere, vtrum perseveraret in sententia. sic interpres veteris enarrat, & benè, meo animo. NAM indicauerat eis. cum ab eo quærerēt, quæ causa esset, cur non obseruaret mandatum regis. QVOD esset *Jehudæum*. quibus non licet hominem adorare, lege ita prohibente.

Vers. 5.

REPLETVS est furore. Addit Iosephus ipsum dixisse, *Liberi Persæ me adorant. Hic autem seruus cum sit, tamen hoc facere dedignatur.*

G

Vers.

Vers. 6.

ET *contempsit*. μηδὲν ἠγάσαστο (id est, *parum esse duxit*) Iosephus. MITTERE *manum*. perdendo eum. INDI CAVERANT *enim* ei. non dubium quin serui regis. POPVLVM. τὸ ἔθνος. populares. DISPERDERE. ἀφανίσαι. Ad hunc locum Iosephus, καὶ γὰρ φήσει τοῖς Ἰουδαίοις ἀπὸ τῶν δαίμων, ὅτι καὶ τὸ γένος τῶν Ἀμαλυτιῶν, ἐξ ἧν ἦν αὐτός, ὑπ' αὐτῶν διεφθάρητο. Eadem Ebrei scribunt, & paraphrastes, & Burgensis. non omnino certa sunt. Imò olent Rabbiniſmum. IN *omni regno*. ἀναλιυῖσθαι, in *uniuerso regno*.

Vers. 7.

MENSE *primo*. anni Mosaici. NISAN. de hoc mense Hieronymus in comment. Hag. 2. *Nonus est mensis, quem nos Nouembrem vel Decembrem dicimus. Nisan enim apud Ebraeos mensis est primus, qui appellatur mensis nouorum, eo tempore, quo Pascha faciunt, id est incipiente veris exordia, qui secundum luna cursum saepe quandam partem mensis Martij possidet: interdum incipit in Aprilii.* IECIT. *fortilegus* sub. aut tale quid. non male hoc Latine reddas, *iusta fuit*. Sic interpret vetus *missa est fors*. Idem adiecit in *urnam*; quod neque ita legitur in Ebreo, neque plane certum est. potuit enim fors vel in sinum conijci, vt apud Salomonem, *Sors in sinum conijcitur: sed à Domino iudicium eius*. vel in hydriam, vt apud Ciceronē 4. in Verrem: vel in situlam, vt in Plauti Casina: vel denique in galeam, vt apud Homerum Iliad. 4. PVR. poscit antiqua scribendi consuetudo Phur. dictio

dictio est Persica, vt Aben-czra obseruat. Perperam ergo interpret vulgatus, *missa est fors, quae Ebraice dicitur Phur*. Hac de re scripsi in Observationibus meis, quae non repeto. Tu ea vide, si vacat. Hoc est *sortem*, vel sortes, quae sunt instrumenta sortitionis. GORAL enim vtrumque significat. Cicero de his in secundo de diuinatione, *Dicendum igitur putas de sortibus. quid enim fors est? idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas & casus, non ratione consilium valet.* Vide Animad. lib. 2. cap. 21. DE die in diem, &c. quo die & quo mense gens Iudaorum deberet interfici, & exiit mensis duodecimus, qui dicitur Adar, doctè, vt alia multa, interpret vetus. ADAR. vox Chaldaica siue Syriaca. 2. Machab. vltimo, vers. 37. *decreuerunt habere celebritatem tertiadecima die mensis Adar, qui dicitur voce Syriaca.* Graecè est Ἀδάρ λέγεται τῆ συριακῆ φωνῆ. Hinc non vanè quis colligat, & reliqua nomina mensium, quae partim in hoc libro, partim alibi leguntur, Syriaca esse.

Vers. 8.

DIXITQUE *Hamian*. Tremellius, *dixerat enim*. non displicet. QVIDAM. ad verb. *vnus*. DIUISVS. vel dissipatus. διασπαρμένον. DIVERSAE. leges habet ab aliorum omnium populorum legibus diuersas. ad verb. *mutates sunt*. Iosephus hunc locum ita interpretatur ὅτι θερμοκείαν τῆν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχων, ὅστε νόμοις χρώμενον ὁμοίως. ET *leges regis*. hoc dicit, quia Mardocheus non paruit praecepto regis, de quo supra. REGI non

est vtile. ἢ ἄquum est, neque expedit vt eos diu-
tius toleret. DIMITTERE eos. malo, *sinere eos,*
vt Tremellius edidit.

Verf. 9.

VT *ipsi perdantur.* In Ebraeo, vt perdant eos, vel
potius, *ad perdendū eos.* nota locutio. DECEM *millia*
talentorū. Iosephus *μυριάδας τετρακίστων ἀργυρίου δ.*
quæ sic cōuertit inepres vetus, *quadraginta mil-*
lia pecuniarū talenta. Locus iste ab alijs intelli-
gitur de talēto Ebraico; ab alijs de Babylonico. qui
de Babylonico intelligit, iuuantur loco quodam
Herodoti ex Thalia. Loc^{us} hic est, ἀρχὰς δὲ καὶ φόρων
πρόσοδον τὴν ἐπέτειαν ἡγῶν τὰ δὲ εἰσὶν. τοῖσι μὲν αὐ-
τῶν ἀργύριον ἀπαγίνουσι εἴρητο βαβυλωνίῳ σαδμόρ
τάλαγρον ἀπαγίνεον. τοῖσι δὲ χρυσέον ἀπαγίνεσι, ευ-
βοεικόν. Vbi notabis in argento vsū talenti Ba-
bylonij apud Persas. Sed quia hoc volumen con-
scriptum est lingua Ebraica, autore, vt plerique
omnes censent, Mardochæo, haud planè impro-
banda videtur sententiā eorum, qui hæc referunt
ad talentum Ebraicum, quod aestimatur valere
coronata duo millia quadringenta. Ex quo con-
ficitur subducto calculo decem millia talētorum
argenti valere quater & vigesies decies centena
millia coronatorū. Sed si cui magis placet de Ba-
bylonico talento hæc dicta accipere, sciat à me,
cū septem Ebraica talenta viginti quatuor Ba-
bylonica efficiant (etenim talētum vnum Ebrai-
cum, & pars sexta eius talenti quatuor Babylo-
nica implent) sciat, inquam, à me Babylonici gene-
ris decem millia efficere. Ebraica talenta ferme
tria

tria millia, hoc est, septies decies centena mil-
lia coronatorum, si rectè in eo calculum. PEN-
DAM. Cur hoc promittit? ἵνα μὴ ζῶμεθα δὴ τοὺς
φόρους τοὺς περ' αὐτῶν γινόμενους. Iosephus. MA-
NIBVS *facientium opus.* ad manus facientiu opus
regis, hoc est, quæstorum siue thesaurariorum aut
procurantium negotia regis. Vide lib. 11. cap. 11.
Osseruat. Tremellius & Iunius hunc locum sic
interpretantur, *ad manus prefectorum huic operi,*
vt inferant in thesauros regis. Vetus interpres ha-
bebat, & *decem millia talentorum appendam arca-*
rijs gazæ tna. Arcarijs, hoc est, quæstoribus eo-
rum, quæ in arcam regis inferebantur. Vfus est
eodem nomine idem interpres Roma. 16, 23. *sa-*
lutat vos Erastus arcarius ciuitatis. In Græco est
ὀικονόμος. VT *adducant.* pendam quæ inferant:
aut, pendam ad manus facientium hoc opus vt
inferant. ac si diceret, quibus hoc munus incum-
bit vt pecuniam regiam in fiscum inferant: qui
fisco siue arcæ regiæ præfecti sunt. IN *thesauros*
regis. Codex Ebraicus hoc dicit, *in gazā regis.* Vide
quæ scripsimus de hac voce Osseru. lib. 12. cap. 2.

Verf. 10.

ANNVLVM *suum.* sigillum regiū, quo signa-
ret litteras, de quibus infra. Quidam hic anno-
tant, dedit annulum in signum potestatis, quam
ei faciebat. cuius moris exemplum habes Genes.
41, 42. & 1. Machab. 6, 15. AGAGÆI, vel Agagæo,
vt habet lectio varians. HOSTI *Iehudæorum.*
Tremellius, oppressuro Iehudæos.

G 3 Verf.

Vers. 11.

ARGENTVM. τὸ ἀργύριον. videlicet decem milia, quæ pollicitus es. ET *populus*. placeret ille *populus*. nempe quem tibi dari vis. Vt *facias de eo*. ac si diceret, permitto eum tuæ potestati, fac illo, quod tibi visum erit. A Iosepho doctè hic locus interpretatur καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶ χαρίζεται, καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἕστε ποιῆν αὐτοὺς ὅτι βούλεται.

Vers. 12.

SCRIBÆ Regis. οἱ γραμματεῖς τοῦ βασιλέως. MENSE primo. qui est Nisan. IVXTA omnia que praecepit. Trem. omnino prout praeceperat. Ad principes regis. vetus editio, ad satrapas regis. vehementer probō. Vide Observaciones nostras lib. 12. cap. 13. Satrapæ περὶ τῶν Ἀσδαρπανῶν appellantur, & forma nominis Ebraica ΑΗΑΣΔΑΡΦΑΝΙΜ: cuius singulare ΑΗΑΣΔΑΡΦΑΝ, compositum nomen ex ΑΗΑΣ & ΔΑΡΦΑΝ, vel, si magis placet, ΔΑΡ & ΡΗΑΝ, ut compositio sit ex tribus simplicibus ΑΗΑΣ, ΔΑΡ & ΡΗΑΝ. hoc pono; non itatuo, non adfirmo. SUPER singulas provincias. ad verb. super provinciam & provinciam. ET singularum provinciarum. malè verit. emenda, ad quamque provinciam. idque referri debet, meo animo, ad sequentia. Hoc dicit, scriptum est ad vnamquamque provinciam secundū scripturam eius, & ad vnumquemque populum secundum linguam eius. Nihil certius. ANNULO regis. sigillo regio.

Vers. 13.

ET ut mitterentur. In olim translatis erat, & missæ

missa sunt. haud dubiè melius & rectius. PER manus cursorum. Animaduertendus modus loquendi. est enim elegans & perfrequens apud Ebraeos in manu cursorum, id est, quod Latine dicimus, per cursores. Hi Persarum lingua angari dicebantur, siue, ut Rufinus scribit, aggari: de quibus Observat. lib. 12. cap. 19. A puero usque ad senem. tam pueros quam senes. PARVULOS & mulieres. συν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Iosephus. TERTIA decima. apud Iosephum hic locus deprauatus est. legitur enim in eo τῆ τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ. pro eo quod est τῆ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ. nec Rufinus presbyter eum errorem olim animaduertit. Nam & apud illum etiam legitur, quartadecima die. SPOLIA eorum. bona eorum interpres vulgatus, ut & Græci τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν. cogitandum an eodem intellectu cepit Iesaias, cum de Messia loquens, inquit, πρὶν ἢ γυνῶνα τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ἡψείλαι δὲ ναμὲν Δαμασκῶ, καὶ τὰ σκύλα τῆς σαμαρείας. Ponitur eodem sensu infra 8, 11. & à Salomone in capite primo Prouerbiorum, ut & in illo, diuidere spolia cum superbis. Vide quæ scripsimus super hac voce in Questionibus nostris.

Vers. 14.

EXEMPLAR scriptura. Tremellius. exemplum huius scripti. PHATHEGEN ἀπόγραφον siue vt Græci, ἀντίγραφον, exscriptum. Dictio Aramaea, vt Iarius censet, Ezra 4, 11. legitur PHARSEGEN pro eodem. Nō omittenda veteris interpretis sententia, qui summam interpretatur, vt sensus sit, summa litterarum erat vt edictū per omnes pro-

ἐδίδαξα, καὶ σάκκον εἰδυσάμενος, καὶ καταχευόμενος σποδίαμ, διὰ τὴν πόλεως ἐφέριτο. VRBIS. Susorum, quæ & Elam Hamedina vt Ebraei volunt; sed quàm rectè viderint. Et clamauit: βοῶν ὅτι μὴ ἐν ἀδικίᾳ-
 σαρ ἔθνη ἀναστρέται. id est, in fontem nationem de-
 leri vociferans. Iosephus: interpretis Græcus. Glos-
 sema est natum, vt opinor, ex ignoratione moris
 antiqui, de quo iam dicturus sum. MAGNO &
 amaro. more barbarico, cuius moris exēpla pas-
 sim obuia in libris. Vide Obseruationes, ne cogar
 dicta dicere.

Verf. 2.

Et venit vsque ad locum. In Ebraeo, vsque ante
 portam regis. hoc est, in plateam quæ ante portam
 regis. Vide infra 6. QUI erat coram porta regis.
 ἕως τῶν βασιλείων ἦλθεν, καὶ πρὸς αὐτοῖς ἔση. ὃν γὰρ ἔστη
 εἰσελθεῖν αὐτῷ τοῖς τὸν περικεκλιμένον σχῆμα. Iosephus.
 NON enim fas erat. Non licebat per consuetudi-
 nem: aut quia lex erat apud Persas, quæ hoc veta-
 ret. IN veste facci. cum veste facci. hoc est, indu-
 tum sacco: in quo duo notanda: primum enim est
 IN in loco CVM, vt supra egressi sunt impulsī in
 verbo regis: deinde illud, veste facci valet sacco.
 elegans & antiquū genus loquēdi. Tale est fluiuis
 Euphratis. Eiusdē generis sunt, Herba Lapathi,
 Vrbs Romæ, & quæ alia grammatici annotarūt.

Verf. 3.

Et in qualibet prouincia. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πάντες
 ἐποίησαν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰερουσαλὴμ, ἐν αἷς τὰς περὶ τοῦ-
 των προετέθη χάριματα, θρησκυόντες, καὶ τὰς καταγγε-
 μένας αὐτοῖς συμφορὰς ὁδύρομενοι. QVEM verbum
 regis.

regis. quocunque edictum regis perlatum est. Et
 lex eius. & decretum eius. SACCVS & cinis. hoc
 significat, multi sacco induti in cinere iacebant.
 more videlicet lugentium, vt Ion. 3, 6. operuit se
 sacco, & sedii in cinere.

Verf. 4.

PVELLÆ Esther. pedissequæ Esther. famulæ
 Esther. Et eunuchi eius. qui vt ipsi ministrarent à
 rege ei dati erant. Et nunciauerunt ei. ἀπήγγειλαν
 τὸν Μαρδοχαῖον ἐν οὕτως δικτῶν σχήματι πρὸς τὴν αὐλὴν
 ἔστῳτα. Ioseph⁹. Et doluit. παραχθῆσα πρὸς τὴν ἀκοήν.
 Iosephus. Dolens exhorruit. Tremellius. conster-
 nata est, interpretis vetus. Vt induere faceret. ma-
 lo, ad induendum Mardocheum, & amouedum
 sacco eius ab eo. hoc vult, miit vestes, quas depo-
 sito sacco indueret, quo venire posset in aulam
 regis. NON recepit. noluit accipere vestitum illū.

Verf. 5.

HATHACH. Iosephus scripserat Ἀδαχος vt
 conijcio. id à scribis corruptum: primum in Αχα-
 dos: deinde addita littera vna atque altera factum
 Αχραδωος: pro quo in Biblijs Basileæ impressis Αχρα-
 δῶος, cum alij Αβαχ habeant, quæ est vera huius
 nominis scriptura. Αβαχ scriptum lectum in Cō-
 plut. QVEM constituerat. quos ei rex ministrum
 dederat. interpretis vetus. & bene, meo animo. pos-
 set etiam verti, quos constituerat, ante illam, hac
 sententia, vnum ex eunuchis ijs, quos rex ei attri-
 buerat, vt eorum opera, ad quæ vellet vteretur.
 Harum interpretationum melior est in omnes
 partes, quam postremo loco posui. Quamquam
 inter-

interpretum nemo eam meminerit. Qui iudicio
pollent, mihi facile assentient. ET *præcepit ei su-
per Mardochoai.* Tremellius. *mandata dedit ei de
Mardochoai.* antea Vatablus sic exposuerat. In-
fra vers. 10. *præcepit ei de Mardochoao*: hoc est,
mandata ei dedit, quæ referant ad Mardochoam.
QVI D *hoc esset.* quid sibi vellet vestitus ille lu-
gubris. ET *propter quid hoc.* & cuius rei causa
eum induisset: aut cur missum à se vestitum acci-
pere noluisse.

Vers. 6.

ANTE *portam regis.* ante regiam. vel ante fo-
res regis.

Vers. 7.

OMNE quod acciderat sibi. historiam capitis se-
cundi. ET *expositionem argenti.* de quo 3,9. Tre-
mellius. & *præstitutam pecunie summam.* apud
Iosephum lego τὴν χρημάτων ὑπόσχεσιν, ἢ τὴν ἀπό-
λειαν τῆς ἐθνῶς ἀνήσατο παρὰ τῆ βασιλείας. THESA-
URIS *regis.* ad thesauros regis. PROPTER *Iehu-
daos.* ad verb. in *Iehudaos.* IN pro OB; vt in illo,
seruivit in Rachel. id est, propter Rachelem. Tre-
mel. *contra Iehudaos.* non displicet.

Vers. 8.

EXEMPLAR *scriptura legis* &c. τὸ ἀντίγραφο
τῶν ἐν Σούσοις ποτεθέντων. SCRIPTURÆ *legis.*
scriptura decreti. id est, scripti decreti, aut exem-
plar libellorum decreti. QUÆ *posita,* vt Tremel-
lius annotat, *in arcano consilio regis:* vt alij, *quæ pe-
pendit in Susan.* IN *Susan.* Vtrum in Susan Habi-
raan in vrbe Susan? vt ordo ac sensus sit, dedit ei
exem-

exemplar decreti quod factum ad euertendos Iu-
dæos in vrbe habitantes. Sic Aben-ezra. non sa-
pit palato meo. statuiamus ergo sermonem bre-
uem esse, & in *Susan* positum pro in *Susan Habi-
ra.* Vide supra 3,15. A D *precandum illum.* magis
probo, ad *deprecandum.* A D *quærendum.* vel, ad
rogandum. A *facie eius.* id est, ab eo. idem erit, si
veritas à *conspectu* eius. Tremellius, in *conspectu
eius.* valde displicet.

Vers. 9.

VERBA *Mardochoai.* quæ Mardochoæus ei dixit.
erat.

Vers. 10.

Præcepit ei vt diceret. antea erat, iussit vt dice-
ret: in Ebræo autem, *mandata dedit ad Mardo-
choæum.*

Vers. 11.

POPVLVS *provinciarum.* provinciales. ac si
diceret, etiam vulgo ea res nota est, ijsq; qui pro-
cul ab aula absunt. VIR & *mulier.* vir aut mu-
lier. IN *atrium interius.* Vide quæ scripsimus Ob-
seruat. lib. 12. cap. 22. QVI *non fuerit vocatus.* sa-
tis erat, non *vocatus.* ἀλλήτθ. VNA *lex eius est ad
interficiendum.* alius mallet, vt *interficiatur,* vel,
vt interficiant eum. Quanquam pronomen *eum*
non habetur in Ebræo. Agathocles hoc dixit δά-
νατος ἢ ζημία. nam in tertio περὶ Κεζίας vbi agit de
aqua aurea, quam Persarum rex solus cum filio
nato maximo bibebat, τῶν δὲ ἄλλων, inquit, ἐάν τις
πιῇ, δάνατος ἢ ζημία. ex Athenæo. Nicolaus existi-
mat, & verò etiam affirmat hanc legem latam
fuisse de consilio ac sententia Hamanis post factū
decre-

decretum aduersus Iudaeos, ne quis interueniens illud impediret. sed mihi non persuadet. cui aduersatur vel illud. *Omnes prouinciales.* Quomodo enim ea lex innotescere potuisset in remotis prouincijs, si tum primum lata? iudico igitur legem antiquiorem fuisse. *PRÆTER eum ad quē extenderit.* αλλὴν ἐ μίηνα σάξεν βουλόμενος προτείνειεν τὴν χρυσίαν ῥάβδον. Iosephus. *EXTENDERIT.* more Perlico. Rex enim sceptrum extendebat; cū aliquem ad se vocaret: saltem hoc signo significabat, eum, qui intrabat, à se accessitū esse. *VIRGAM auream, vel, sceptrum aureum.* *ET uiuet, ualeat, ut uiuat, ut ne interficiatur.* σάξεν σφγγνόμενος τοχὲν. Iosephus. *IA M triginta diebus, hicc est trigesimus dies,* Tremellius & Iunius.

Verf. 13.

UT responderent ipsi Esther. melius, ut referret ad Esther. vide infra verf. 15. *IN domo regis.* quod fit in domo regis.

Verf. 14.

SI silendo silueris. Tremel. *si omnino silueris.* ea vis est in anadiplosi Ebraica. *RESPIRATIO.* salus. *EX loco alio.* ἀναχόδω interpretes Græci, id est, aliundè. *Vet. Lat. per aliam occasionem.* prius uerius. Iosephus *πρὸ τῶ δει.* probarem si in sequētibus legeretur *AHAR* per geminum a. Nam *MACOM* inter epitheta dei. Vide *Quæst. lib. 2. quæst. 61.* *PERIBITIS.* ὑπὸ τῶν ἀλιγαργάντων ab ijs quos nunc despiciatui habetis. Iosephus. *ET quis scit.* sermo dubitantis. ac si diceret, fortean propter tempus, quale istud est, ad regnum peruenisti.

uenisti. *ISTVD.* leg. *eiusmodi.* aut, *quale istud.* Hoc significat, fortè non adepta esses regnum, nisi Deus per te seruare uoluisset populum suum hoc periculosissimo tempore. *AD regnum.* ad hoc regnum. cum emphasi.

Verf. 15.

UT responderent ipsi Mardochai. malo, ut referret ad *Mardochaum.* referret, inquam, & non referrent, quamuis ita Tremellius ediderit, quia hæc dicta sunt vni Hathacho, qui Estheræ sermonem ad Mardochaum referebat, & contra.

Verf. 16.

CONGREGA. εἰς ἱκκλησίαν συναχθεῖτε. Iosephus. *IN Susan vrbe.* *QUI reperuntur.* qui sunt male *Varabli* qui habitant. *TRIBVS diebus.* vel *potius tres dies.* Siquidem eo casu enuntiant Latini tempus continuum. *Vulg. tribus diebus & tribus noctibus.* nescio an recipiendum sit. Nam tertio die Esther ad regem adiit. Non ergo tres dies & tres noctes durauit hoc ieiunium. ecce enim ait, *ego & puella mea ieiunabimus sic.* durauit tantum duas noctes, vnum diem plenum, & duos nō plenos. eodem modo locutio est *Matth. 12, 40.* *Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes: ita erit filius hominis in corde terra tres dies & tres noctes.* Aduerte animum. Iudæi diem naturalem incipiunt à vespera. Christus sepultus fuit feria sexta, resurrexit feria prima sequēte, qui nobis est dies dominicus: & tamen. sed hæc Theologis discutienda relinquamus. *IEIUNABO sic.* ieiunabo similiter tres dies tam interdiu quam noctu.

Vers. 3.

AD *dimidium regni.* subintellige *pete.* ac si diceret, *pete* vsque ad dimidiū regni, & impetrabis.

Vers. 5.

CIT O *accelerſite.* In Ebreō est, *accelerate Hamanem.* elegans & antiqua dictio. **V**T *faciat verbum Esther.* vt veniat ad conuiuium, ad quod Esthēra eum vocat.

Vers. 6.

IN *conuiuio vini.* postquam *vinum bibisset* interpretetur. nō omnino displicet: præoptem tamē, in ea parte conuiuij, in qua vinum bibebatur. Vide Obseruationes nostras. Tremellius, *cūm bibisset vinum.* Iosephus *μελαζὺ πίνων*, id est, interprete Ruffino, *inter poculorum latitiam:* quomodo alius dixit, *inter pocula.* Græcus *ἐν τῷ πότη.* **Q**V *petitio tua.* Tremellius, *quod postulatam tuam, & qua petitio tua.*

Vers. 8.

SI *inueni gratiam.* *inuenire gratiam,* est quod supra dixit *tolere gratiam:* cuius interpretamentum, *obtinere gratiam.* Hoc igitur dicit, Si obtineo gratiam in oculis tuis, & si tibi bonum videtur. **V**ENIAT *cras.* inuitat eos denuo ad conuiuium, quod postredie facere instituerat. **C**RAS *faciam.* tum exponam petitionem meam.

Vers. 9.

DIE *ipsa.* illo die. **I**OCVNDVS *corde.* hilaro animo. *περιχαρῆς* vno verbo dixit Iosephus, & causam adiecit, quod solus cum rege vocatus esset ad conuiuium Reginae. **Q**VVM *vidisset.* quum videret

videret Mardochæum, quod non assurgeret sibi honoris causa. **N**EC *se mouisset.* neque se loco moueret. de hoc facto disputari potest in vtramq; partem, vt & in laude ponatur, & in vitio. Nam laudandus videtur Mardochæus, quod non assurrexit Hamani. Primū quia homo improbus erat. Dicit autem Dauid, *contemptus in oculis eius* (loquitur de homine pio) *improbus, & timētes Domini honorat.* Deinde quia inimicus. Scitū enim illud Ben Syre, *Qui honorat inimicum, similis est asino.* Postremò constantiæ causa hoc ei faciendum fuit. Nam viri constantis est permanere in sententia, nec temerè mutare. Cūm igitur antea Hamani honorem nullum exhibuisset, si id nunc fecisset, existimatum fuisset metu periculorū aut mortis fecisse. Sed & qui hostis est populi Dei, is nullo honore dignus censetur. Contra culpandus videtur Mardochæus propter tres causas: prima est, quia præceptū erat à rege, vt omnes summissè venerentur Hamanem. Quod si per legem Dei cum adorare non potuit, saltem assurgere debuisset, quod lex Dei nusquam vetat. Altera est quod hoc facto populares suos in summum discrimen adduxit, nedum seipsum. Tertia quod peregrinus & exul cum esset, eo magis ipsum obseruare tenebatur, quem Persæ omnes indigenæ obseruabant. Adderem plura nisi vereretur, ne quis mihi illud, *Faber cum sis, tractas non fabrilia.*

Vers. 10.

CONTINUIT *se.* Vet. dissimulauit iram. **Z**ARES. antiquè Zares, vt Habel, Hebel. ex Zares fa-

H 2 Etum

Etum deinde Zarafa, quod est Zorafa in quibusdam libris. Nam veteres in multis nominibus o pro a vsurpabant. Ex hac postrema scriptura emendandi codices Græci, qui habent ζώσαφα vitio, vt credible est, librariorū. Nam in melioribus ζώσαφα. quomodo haud dubiè scribèdū est. Vide 6, 13.

Verf. 11.

ET *multitudinem filiorum suorum.* Tremellius, & *amplitudinem filiorum suorum.* minus probandū. Videatur Aben-ezra ad hūc locum. QVIBVS *magnificauerat.* Vide 3, 1. EVM. *suprà, sedē eius.*

Verf. 12.

VOCATVS *sum ab ea.* ad verb. *vocatus eius sum:* vel potius, *vocatus ei.* sensus autem est, ab ea.

Verf. 13.

TOTVM *hoc non est utile mihi,* hæc omnia nihil me iuuant, nihil delectant quamdiu ad regiam ianuam sedentem video Mardocheum.

Verf. 14.

APTENT. *apretur, fiat.* LIGNVM. *patibulum, crux.* *Quinquaginta cubitorum.* altum quinquaginta cubitos. MANE. *cras mane.* Stephani editio *crastina die.* secus est in Ebræo. APTARI *iusfit. fecit.* id est, *iussit fieri.* notum genus loquendi.

IN

CAPVT SEXTVM.

Verf. 1.

FVGERAT *formus regis.* rex infomnis erat. ET *dixit vt afferrent.* iussit afferri. LIBRVM *monu-*

umentorum verborum dierum. pro *monumentorū* memoriarum legitur in Ebræo, & est sensus, in quo memoria rerum quotannis vel etiam quotidie gestarum cōtinentur: nisi potius vt *liber memoriarum* sit ἐπιμνημα, hoc est, commētarius memoria caussā conscriptus. Sic Tremellius *librum commentariorum, chronica.* minus arridet. ET *leta fuerunt.* vt credible est, ad fallendum tempus noctis, quam Rex infomne ducebat. Litteris proditum est solitum Persarum regem matutinis horis excitari his verbis, *Surge, cogita, que te cogitare voluit Mesforomasdes.* Sed hæc aliena fortasse quibusdam videbuntur.

Verf. 2.

ET *inuentum est scriptum.* Libet adducere quæ ad hunc locum scribit Iosephus: τὸ γὰρ βασιλείως διὰ νυκτὸς ἐκείνης ἀφαιρεῖται τὸν ὕπνον. ὃ δ' οὐ βουλόμενος ἀργῶς ἀπολέσαι τὴν ἀρχηγεῖαν, ἀλλ' εἰς τι τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφερόντων αὐτὴν ἀναλῶσαι, τὸν γραμματεῖα κομισάντα καὶ τῶν παρὰ αὐτὸ βασιλείων τὰ ἐπιμνηματα, καὶ τῶν ἰδία πράξεων, ἀναγινώσκων αὐτῷ προσέταξεν. κομισάντος δ' ἐξ ἀναγινώσκοντος, ἐρεθὶς τις δὲ ἀρεταίαν ἐν πνεύματι εὐλογοῦντος χάραν. Ἔς καὶ τὸ διομα ἐγέγραπτο. Ἐπεὶν δὲ διὰ πίσειν δ' ἀρετῆς τετυχηκότα μελωύων. ἠλθε καὶ ἐπὶ βασιλῶν καὶ θεοδιδάκτους ἐπιβουλεύσαντας ἐνούχους τῷ βασιλεῖ, ἐν Μαρδοχαῖος μελωύτης ἦν γενόμενος, &c. Ex *custodiibus liminis.* Hos Iosephus appellat φυλάκοντες τὴν αὐλήν: alij, ἀρχιστάματα, φύλακες, vt interpres Græcus.

Verf. 3.

HONORIS. hic honoris vocabulum accipio

H 3

vt in

vt in illo, *honora medicum. & duplici honore digni sunt.* sensus est, duplici præmio. ET *magnificentiæ.* aut magnificentiæ. nomé est ab eo verbo, quo vsus 3, 1. PROPTER *hoc.* pro hoc indicio. NON *est factum cum eo quicquam.* nihil omnino honoris aut amplitudinis in eum collatum est, falsò igitur Seuerus additiones apocryphas secutus de Mardocheo ita scribit: *Is compositas à duobus spadonibus regi insidias prodiderat: atque eò carior, semmissq; honoribus donatus.* Quid si diceremus eum initio munera accepisse, absque honore: vt aliud sit *dare munus:* aliud, *tribuere honorem,* qualis videlicet hic tributus legitur iussu regis Mardocheo. certè quidem in Additionibus ad hunc librum discretè scriptum est, *datis ei pro delatione muneribus.* quod tamen & Iosephus negat, & mihi non videtur. Vide quæ scripsimus Obseruat. lib. 12. cap. 16.

Verf. 4.

TVM *dixit Rex.* Prius percontatus est de hora noctis, inquit Iosephus, *μαδων δε ως ορθρος εστιν ηδη, παρσεταξε των φίλων ον αν πρό τ' αυλης ευρωσιν ηδη παρόντα, τουτον αυτω δηλασυν.* IN *atrio,* exteriori. Obseruat. 12. 22. VT *diceret regi,* vt cum rege ageret de suspendendo Mardocheo in patibulo, quod ei crexerat *ε' τη αυλη,* vt est apud Iosephum, cui tamen in eo non allentior.

Verf. 5.

IN *atrio.* Iosephus *παρ τ' αυλης,* imperitè, Idem paullo post, *ε' τον μαρδοχαϊον ευρων παρ τ' αυλης σακλον ενδεδυμενον.* qui locus aperte facit contra

versum

versum decimum proximè sequentem. Nam certè si in porta regis sedebat, iam saccum exuerat. Nam ad portam illam sacco induto venire nõ licebat, vt habetur 4, 2. Vide & 5, 9.

Verf. 6.

QVI D *faciendum est.* quid facere decet. CVRVS *Rex vult honorem.* prius erat, quem *Rex honorare desiderat.* Tremellius, *cuius honore Rex delectatur.* IN *corde suo.* in animo suo, apud se. ac si dicat, cogitabat apud se neminem esse cui Rex plus honoris deferre vellet quàm sibi.

Verf. 8.

VESTEM *regiam.* id est, interprete Iosepho, quam Rex gestabat. idem *σολην* eandem vestem appellat & *πορφυραν,* vt & interpres Chaldeus, *indumentum purpureum, quo indui solet Rex.* Secus est apud interpretem Græcum *ε' σολην βουστίνω, ην ο βασιλεωσ περιβόλλεται.* Xenophon libro octauo de Cyri institut. *Post quos iam Cyrus ipse prodibat in conspectum è portis in curru cum tinea recta, & tunica purpurea semialba (alij vero semialbam habere non licet) & femoralibus circum crura colore hyssini tinctis, & toto purpureo candye.* SVPER quo *equitat Rex.* Rex semper equo vehabatur, aut curru, vt probamus autoritate Athenæi lib. 12. cap. 12. Obseruat. Vide locū. EQVI T A T. equitare solet, hoc Ebræi per tempus præteritum enuntiant. ET *detur. & ponatur,* rectius alij, imponatur inquit, capiti eius cidaris regia. DIADEMA *regium.* est cur malim *cidaris regia.* Nam CHER *τη ηρ* cidaris, quæ Græcis *κίταρις,* & *πάρα.* Xenophon

phon loco supra citato. *Habebat & circū tiaram diadema, idemq; signi cognatis ipsius erat, sicut & hoc tempore signum illud retinent.* Et quo videmus aliud esse diadema, aliud tiaram, quæ & cidaris. Porro diadema purpureū erat. Curtius lib. 6. *purpurcum diadema, quale Darius habuerat, capiti circumdedit.* de cidari idem lib. 3. *Cidarim Persæ capitis vocabant in signe: hoc cœrulea fascia albo distincta circumibat.*

Verf. 9.

VIRI ex principibus. vnius alicuius ex principibus. *PRINCIPIBUS maioribus paratimis.* dictum de istis fatis superque capite primo. Tremellius, *qui reguli sunt.* non laudo. *ET equitare faciant.* Tremellius, *transuehant eum equo illo per plateam ciuitatis.* *PER plateam.* Quidam, *in foro urbis.* Sed negat Herodotus Persas foris vti. Lib. 1. *δι Πέρσας ἀγορῆσι οὐδ' ἐν ἐώδασι γρηόδαυ, οὐδέ σφι ἐστὶ τὸ παρὰ πᾶν ἀγορῆ.* Quæ tamen intelligenda de foro rerum venalium. Nam forum erat apud Persas, quod liberum vocabant, in quo & regia, & archiua reliqua extructa erant. Xenophon Cyropædia *ἐστὶν αὐτοῖς ἐλευθέραι ἀγορὰ καλουμένη, ἐνθα τὰτε βασιλεια, καὶ τὰ ἄλλα ἀρχεῖα παρὸνται.* *ET clamēt.* sub. præcones.

Verf. 10.

ET equum. & equum illum. vt suprâ. *NE cadere facias.* dictio merè Ebraica: quam ita explanât, ne omitto quicquam eorum, quæ à te dicta sunt. probo.

Verf. 11.

ET equitare fecit eum. Tremellius, *& transuexit eum.*

eum. ET clamauit ante eum. curauit vt ante eum proclamaretur. simile, vt *fecit lignum.* aut, *clamauit præco.* *SI c fiet.* Tremellius, *ita faciendum est.* non improbo.

Verf. 12.

ET operto capite. ad verb. *opertus capite,* vel *potius, capitis.* signum lugentium. Vide Obser. 12, 1.

Verf. 13.

ZERES. antiquè Zares, vt diximus. Nam quod apud Graios ζῆσαρ, mendum habet, scribendum enim ζῆρασα aut ζαρασα, vt sit Zarasâ pro Zares forma nominis Chaldaica. In collectaneis nom. priorum: *ZARES, extranea miseria,* vel, *extranea hereditas.* *ZAR* extraneus: *RES* paupertas. item *IARAS* hæreditatē adijt. huc haud dubiè respexit autor libri illius. Sed quis ei assentiat Perlico nomini etymon Ebraicum attribuēt? Nam vt scias Zeres nomen Perlicum est; non Ebraicum: quod apparet vel ex terminatione, quæ in s, Sin, quam Dores San vocant, vt Herodotus testatur. Sic terminantur, Chores, Dariaues, Ahafveros, & alia eius generis. Vide Obseruat. lib. 12. cap. 24. *SAPIENTES eius.* *sapientes quos habebat in consilio,* interpret vetus. *SI de femine.* Si hoc in loco alij accipiunt pro *est*: alij pro *quandoquidem*, vt sensus sit, quandoquidem tibi cum hac gente res, nō est quod speres fore vt superier euadas. *ANTE cuius conspectum cœpisti cadere.* cui inferior esse cœpisti. *CADENDO cades.* Tremellius, omnino cades. & rectè.

H 5

Verf.

Verf. 14.

PERVENERVNT. magis probo, *aduenerūt*, ut est apud Tremellium. ΕΥΝΥΧΙ *regis*. apud Iosephum δι τῆς Εδύρας ευνύχοι. *perperam*. indicant & sequentia, σαβουχάδας δὲ τῶν ευνούχων ἔς. Nam Sabuchadas is est, qui in historia Ebraica Harbona dicitur. hoc certū ex ipso Iosepho. Tam illud quoq; certum Harbona fuisse vnum ex spandionibus regis. patet ex huius capituli vers. 9. & ex 1, 10. Hic cum videret crucem erectam in domo Hamanis, sciscitatus est ex vno ē famulis ipsius, quid sibi ea crux velleret, & quorsum ibi erecta esset, cumq; didicisset erectam esse ut Mardocheus reginæ patris in eo suspenderetur, Hamanemq; eius rei gratia regem interpellaturum, tum quidem filius: postea, cum accidissent ea, quæ mox referentur, rem omnē regi aperuit. ita Iosephus. neque ego indignū duxi, quod hic annotarē, vnde vnde tandē acceperit. Nam de eo mihi nō constat.

I N
CAPVT SEPTIMVM.

Verf. 1.

AD *bibendum cum Esthera*, ad Estherē conuiuium. Nam conuiuium sic appellant Ebraei à bibendo, ut Græci συμπόσιον. ergo *ad bibendum* valet illud, *ad epulandum*: ut supra, *sederunt ad bibendum*. 3, 15.

Verf. 2.

DIE *secundo*. die secundi conuiuij. *In conuiuiō vini*.

vini. Seuerus, cum iam post epulas multis poculis conuiuium calere cœpisset. Vide supra 5, 6. Memorix proditum Reges Persarū ut solitos vino chalibonio. ijdem aquam bibebant quæ aurea dicebatur, capitis pœna proposita, si quis illam in potu adhibuisset præter regem & filium regis. Sed & potus eis erat aqua ex Choaspe fluuiio, qui Susas præterlabitur: cuius rei autor est Herodotus, ut facillè crediderim in mēsa regis primū aquam, deinde vinum appositum fuisse, quæ pars conuiuij propriè dicta sit conuiuium vini. Sic olim iudicari. nec adhuc pœnitet. V s QV E *ad dimidium regni*. apparet aliquid desiderari: & sanè desideratur. *pete*: aut copula & in sequentibus abundat.

Verf. 3.

ET *respondit Esther*. Seuerus hic: *Esther genibus regis aduoluitur*. quod vanum videtur, cum mentis accumberent. **S**I *inueni gratiam in oculis tuis*. si quid apud te valeo: si in vlla gratia sum apud te. **A**N I M A *mea*. vita mea. Sic accipitur aliquando apud autores profanos. Sallustius, *quæ quisque locum pugnando viuus ceperat, cum amissa anima corpore tegebat*. **P**R O *petitione mea*. Tremellius, *ad postulatam meam*. Verbum è verbo, *in petitione mea*. Sensus est, *peto ut mihi & populo meo vita concedatur*. **P**O P V L V S *meus*, vel, *populi mei*. ut repetatur *vita ἀπό κοινῶ*. **P**R O *postulatione mea*. Tremellius, *ad petitionem meam*. **V**et. *dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meum pro quo obseruo*.

Verf.

Verf. 4.

VENDITI sumus. Vetus interpres, *traditi sumus*. ita quidem verbum Ebraicum aliquando significat; sed hic respexisse videtur mihi Esthera ad oblationem pecunię, quam se Haman soluturum esse in fiscum promiserat, dummodo Iudęi perderentur, de qua 3, 9: & 4, 8. itaque melius interpres Gręcus $\chi\alpha\iota\ \tau\alpha\ \pi\epsilon\delta\omega\mu\epsilon\delta\omega$. **A D disperdendum.** Tremellius, *quos perimant, interficiant & perdāt.* **A D perdendum.** valet illud, *ut perdant nos homines.* neque malę vertit, qui vertit, *ut perdamur.* **QVOD si in seruos venditi fuissetus.** non dicit *ad seruitutem dediti*: sed *venditi*. Nam in mente habuit lucrū, quod regi accessisset, si tot millia hominum decreto publico vendita fuissent. **HOSTIS nequaquam possit.** Haman non poterit facere damnun, quod regi obueniet ex cęde Iudęorum. Alia expositio: Non estimat aduersarius damnun, quod Rex faciet ex laniena ista. alioqui potius suafisset Iudęos omnes in seruitutem addici, quod regi regnoque vtilius fuisset. Sed nō malę etiam videretur **SAR** aduersitas. hoc modo, *aduersitas non aequiparatur cum damno regis.* ac si dicat, parū esset Iudęos omnes deleri, nisi etiam Rex maximū damnun inde cōsequeretur: quippe qui magnam vim pecunię quotannis ab eis tributi nomine accipiat. Tremellius: *Sed non est iste hostis utilis, damnosus est regi.*

Verf. 5.

QVIS iste, & vbinam iste. verba hęc indicant animum Regis ex ira grauiter commotum fuisse. eodem

eodem pertinet geminatio verbi **DIXIT.** **CVIVS cor persuasit ei.** qui hoc facere in animum induxit suum.

Verf. 6.

Pessimus iste. sic interpres vetus. & placet. **TERRITVS est.** obstupuit, attonitus fuit. **A facie regie & regina.** Vetus, *vultum regis ac regina ferre non sustinens.* non improbo.

Verf. 7.

SURREXIT. *surrexit & abiit.* vnū pro duobus. Isto modo phrasıs est apud Salomonem, *capiēs carbonēs ignis super caput ipsius.* pro *capiēs & pones.* exemplorum talium pleni sunt libri. **IN furore suo.** iratus. **A conuiuio vini.** Iosephus simpliciter $\epsilon\chi\ \tau\epsilon\ \sigma\upsilon\mu\pi\omega\sigma\iota\varsigma$. fortean conuiuium vini dicebatur pro lauto & opiparo: quod in talibus vinum adhiberetur. Seuerus: *sed Rex amici memor paulisper cunctatur, deliberandiq; gratia modicum secessit.* **A D hortum palatij.** in hortum regis ædibus contiguum. Vetus, *in hortum arboribus constitum.* Chaldaeus, *in hortum interiorum.* Vide supra 1, 5. **MANSIT.** remansit, substitit. ad verb. *stetit; vt, terra in perpetuū stat.* id est, manet. **VT peteret pro anima sua.** rogaret reginā pro vita sua. **VIDIT quod cōpletum esset.** vidit sibi omnino impendere aut definitum esse malum à rege.

Verf. 8.

CECIDERAT. prociderat ante Estheram, vt eam oraret pro vita sua. **SUPER quo erat Esther.** in quo Esther accumbat. **NVM etiam vt subi-giter.** duruscule versum. malim, *Etiāme ad subi-gendam*

gendam reginam mecum est in hac domo? Subigere hic est comprimere, stuprare, βιάσασθαι. Non male etiam veritas, Etiamne reginam me presente domi comprimat? ME CUM. me presente, vel, apud me. IN domo. in domo conuiuij vini, ac si dicat, an ideo mecum est in hac domo, vt vxorē meam comprimat? VERBUM egressum est ex ore regis. Hæc rege elocuto. OPERVERVNT. sub. ministri siue eunuchi regis. Vide quæ obseruamus ad hunc locum lib. 12. cap. 18.

Verf. 9.

HARBONA. vel, Charbona. pluma non interest, hoc an illo modo scribas. Hic apud Iosephū Sabuchadar vocatur, siue, vt exemplar Græcū habet, σαβουχάδας. VNVS ex eunuchis coram rege. ex eunuchis regis. Eunuchus coram rege. perelegans loquēdi genus. nos diceremus, ex eunuchis, qui ministrant coram rege. EN etiam lignum. τοῦτο γὰρ αὐτῷ πυνδαγαμένῳ τὸν δίκτυον εἶπεν, ὅτε καλέσων αὐτὸν ἐπὶ τὸ δῆπνον ἔλθοι πρὸς αὐτόν. Iosephus. LIGNVM, patibulum. QUI locutus est bonum pro rege. malo, qui bene locutus est de rege. sensus est, qui detecta cōiuratione spadonū bene de rege meritus est. Tales Persica lingua Orofanga dicebātur: de quibus lib. 12. cap. 16. Obseruat. ALTI TVDINIS. vel, altum quinquaginta cubitos.

Verf. 10.

IN ligno. in patibulo illo. cum emphasi. patibulum alio modo, lignum geminum appellatur, & lignum suspendij, & lignum simpliciter, hoc est Es
per

pers, Sade, quæ vox etiam arborē designat. QVOD parauerat pro Mardochoi. Quanto melius, quod parauerat Mardochoeo. QVIEVIT. sedata est.

IN

CAPVT OCTAVVM.

Verf. 1.

DOMVM Haman. familiam Hamanis, omnesque eius facultates. Seuerus: ita Haman cruci affigitur, omniaque bona eius Mardochoeo data. Quæ sanè intelligenda. Non enim ea bona data Mardochoeo à rege; sed Estheræ: quæ postea Mardochoeum eis præfecit. QVID sibi esset. quæ sibi intercederet cum eo cognatio. Lat. Vulg. quod esset patruus suus. Sic & Aben-czra. mirum in re tam perspicua virum tantum halucinari. Certum enim est Mardocheū & Estheram patruelus fuisse, hoc est ἀνεψίος. Vide 2, 6.

Verf. 2.

ET abstulit. detraxit sibi è manu, QVEM receperat. quem abstulerat Hamani. POSUIT in domo. præposuit eum domui Hamanis. Possēt exponi, dedit ei bona Hamanis, vt ponere sumatur pro dare; quemadmodum in illo, & posuit mihi Deus semē pro Habel, sensus enim est, & dedit. Sic δοῦναι & τίθεσθαι permutantur apud Græcos.

Verf. 3.

ADDIDITQUE Esther & locuta est. iterum locuta est, videlicet post suspensum Hamanem. ROGAVIT eum. deprecata est eum. MALITIAM Hamanis

Haman. seipsum explicat cum ait: & cogitationē eius, quam cogitavit contra Iudeos. Nam & hic sumitur pro id est ἔργων αὐτοῦ. intelligit autem litteras, quas Haman nomine regis ad perdendos scripserat Iudæos. AGAGITÆ, vel, Agagai.

Verf. 4.

VIRGAM auream. sceptrum aureum, quod in manu habebat.

Verf. 5.

SI inueni gratiam. si quid gratia valeo. RECTA QVE res. In Ebraeo, & rectum verbum coram rege. Hic rectum CHASER dicitur: cum in frequentiore vsu sit IASAR, eo quidem sensu. Tremellius hunc locum sic interpretatur, hoc est si re. Et videtur hæc res coram rege. & pro hoc est vt supra. AC placeo in oculis eius. ad verb. & bona ego in oculis eius. VT retractent. vt reuocet, vt rescindant. LITTERAS cogitationis Haman. cōstructione Ebraica poscit, litteras cogitationē Hamā. potest etiā verti, vt reuocetur littere cogitatio Hamā.

Verf. 6.

QUOD inueniet populum meum. Quod obuēturum est populo meo. Tremellius & Iunius. POTERO videre. Ebraica phrasi hoc dicitur, potero & videbo, vt notamus in margine. PERDITIONEM cognationis meæ, vel, in eritum generis mei.

Verf. 7.

QUOD miserit. struendo eis exitium: aut miserit valet, mittere cogitarit.

Verf. 8.

IEHVDAÏS. corrige, pro *Iudaïs.* perspicuè verum.

rum. Siquidem litteræ scriptæ sunt non ad Iudæos tantum, sed etiam ad satrapas, duces, & præfectos prouinciarum. ANNULO regis. id est, meo. nomen loco pronominis. SCRIPTURAM. litteræ scriptæ nomine regis, & signatæ annulo regis irreuocabiles sunt. Proinde opus est vt vobis alia ratione consulatis, quàm edicti reuocatione, cum illud ex lege Persarum ac Medorum reuocari nullo modo possit. Videatur Aben-ezra in commentarijs ad hunc locum.

Verf. 9.

IPSE est Siuan. In Latina vetere *Siban.* b pro u, vt in Iabe, δάβιδ, & similibus exemplis. In Græca ἐν τῷ πρώτῳ μὲν, ἐξ ἑστίν νίσα. emenda meo periculo ἐν τῷ τρίτῳ μὲν, ἐξ ἑστίν σιδάν. Σιδάν, id est, Siuan. mentio huius in Baruchi capite primo τῆ δέκατη τῆ σιδάν. error natus ex imperitia librariorum, qui nomen minus notum permutarunt cum notiore. Notius enim nomen, quod est Nisan. Scitum illud, Vara urbiam sequitur. itaque & pro ἐν τῷ τρίτῳ scripserunt ἐν τῷ πρώτῳ. est enim Nisan in ordine mensium primus. Hic mensis ab Atticis vocatur βονδρομιών: Macedonibus δέσηθ. siue δέσηθ. respondet partim Maio, partim Iunio nostro. AD principes. Tremellius, ad satrapas. vehementer probō. Principes prouinciarum. Idem, præfectos prouinciarum. & hoc probō.

Verf. 10.

PER manum cursorum in equis. duo hîc notanda. primum hoc per manum cursorum, quod tantundem valet ac si dicas, per cursores. deinde nota

tanda locutio, quæ sanè perelegans est. *cursores in equis*. hos Latini veredarios appellant, nisi fallor. *EQVITANTIVM velocissima animalia*. Tremellius, *equitantes in equis angarijs*. Ergo *RECHES* equi angarorum? nò opinor. Primum quia id nomen ab equo perspicuè distinguitur 1. Reg. 4. 8. deinde scriptum est Mich. 1, 3. *iunge cursum tō RECHES*. Nam ad cursum nò iungebantur equi angarorum, vt existimo. Dicam de hac voce plura aliàs, si Deus potestatem faciet. *MVL OS*. Tremellius & Iunius, *Regios cursores*. Horum sententia Astheranes hic sunt, quos Suidas Astandas vocat. forte ita est, & Astandæ dicti quasi Astanræ versa R littera in D; vt Rodanim, Dodanim, Aruocatus, aduocatus. Communis opinio tenet Astheranes vocari mulos ex equa & asino: quam tuentur ex Ebræis Aben-ezra & Dauid Camius. Hos secutus est deinde Santes: cuius interpretationem vt nec probo, nec refello: ita in medium, vt quisque de eo opinetur quod velit, relinquo. *FILIOS equarum*. Tremel. *natos angaris*. *RAMMACH* angarus: de quo tamen amplius quærendum puto. In lingua Arabica *RAMCHA* equa. hinc vulgatum illud, *filios equarum*. Notatū hoc in scholijs Aben-ezra, & apud Camium libro, vbi vocum sensa collegit. forte *RAMMACHI* veredarij, qui sic dicti à veredis equis cursus velocissimi. Nihil affirmo. Quod effugerat, non effugit. In scholijs Iarj, *Astheranes sunt cameli eius generis mira velocitatis*. Non adduxissem ista, nisi in schedis meis reperissem *SETHAR camelus Persicè*.

sic. Andreas Bellunenſis, *Astir lingua Persica camelus: vnde Astergar, spina cameli*. Aster integrū est Ahaſter: huius plurale Asteram cameli dromades (vt Prestegam, apostoli) & forma nominis Ebraica Astheranim. Libet adijcere coniecturam aliam, quæ mihi cū hæc scriberē, quasi sub manu nata. *AHAS* in lingua Persarū magnus: *SETHAR*, camelus. ituncim Astheranes in suo genere cameli cursu præstantes, & velocitatis eximie. Coniectura est, fateor, quæ mihi neutiquam probatur: tamen eam præterire nolui, vt alijs darem latius de hac voce cogitandi occasionem.

Verſ. 11.

QVOD dedit. refertur ad verbum *scripsit* hoc sensu. Scripsit nomine regis concessisse eum Iudæis &c. *IN omnibus & singulis ciuitatibus. vel, in qualibet ciuitate*. *VT starent pro anima sua. vt tuerentur vitam suam, vt pugnarent pro vita sua*. Stare hic est quod Euripides dixit Græcè loquens *ἄποσ ἀσπίδα σῆναι*: Ennius, *sub armis cernere*. Sic accipio Psal. 94, 16. *quis stabit mihi cum malis*, vt hoc dicat, quis mecum pugnabit contra malos. *OMNEM exercitū*. Tremellius, *omnes copias*. *OPVGNANTIVM eos*. quæ aduersantur eis. Tremel. *quæ hostiliter innadent ipsos*. *PARVULOS & fœminas*. refertur ad rō vt perderent. *SPOLIACORUM*. bona eorum.

Verſ. 12.

DIE vno. Tremellius, *die eodem*. videlicet quo Haman statuerat delere ipsos Iudæos.

Verf. 13.

VT *daretur*. vt proponeretur, vt cōstitueretur.

Verf. 14.

MYLOS. *camelos dromadas*. Iarius olim exposuit. vide quę scripsimus supra v. f. 10. voce *equarū*. EGRESSI *sunt accelerantes & festinantes ad verbū regis*. Tremel. *prodierunt celere ac citato cursu cū verbo regis*. CVM verbo regis. *ediētū regis perferētes*. interpres vetus. probō. DATA *est*. *proposita est*.

Verf. 15.

IN *veste regali*. amictus veste regia. Tremellius, *cum indumento regio*. placet. ET *candida*. ab hoc colore nobiles dicti sunt HORIM quasi cādidati. eiusdem coloris vestes induebant olim diebus festis ac lætis. ex quo illud, *Quous tempore vestimenta tua candida sunt*o. Sed hæc *ἀδέρπυα* fortasse nonnullis videbuntur. ET *amictu byssino*. Tremellius, & *stola byssina*. CIVITAS *Susan*. Iudæi, qui Sulis erant. *Exultabat*. ita vetus interpres. nec dissentit Camius in libro Radicū. Tremellius, *lucebat*. Sic & Aben-ezra. Vfus est hoc verbo Dauid Psal. 104, 16. *Vt nitidam reddat faciē prae oleo*. Est & vox hinnientis equi propria.

Verf. 16.

LUX, *σωτήριον φέγγος*. Iosephus. ET *letitia*. *lux & letitia* valet à Tremellio & Iunio *illustris letitia*. Alij, in quęs Vatablus, legunt, *lux id est letitia*. Nam lucis metaphora lætitiā ac salutem denotat, vt in illo, *lux seminata est iusto*. & Job 3, vers. 20. *dedit afflicto lucem*: quomodo etiam Homerus locutus est Iliad. ζ.

Φόως

Φόως δ' ἐταίροισιν ἔθηκεν

itaque scholia hic annotant *φόως τοῦτέστι χάραν, σωτηρίαν*. ET *honor*. Tremellius, & *gloria*.

Verf. 17.

VERBVM *regis*. edictum regis. ATTIGIT. peruenit. DIES *iocundus*. ad verb. *dies bonus*. Tremellius, *hilaria*. Elias Leuita Germanus Theobite: *Diem bonum appellant statas ferias, & festa solennia, quę REGALIM dicuntur. item diem lectum, in quo conuiuia agitant, etiamsi dies ille festus non sit. Sic dicunt, Summus sacerdos faciebat diem bonum fratribus suis sacerdotibus postridie festi expiationum, post quā cum pace ingressus & egressus erat è loco quod Sanctum sanctorum vocatur. item dicunt, faciam ego diem bonum nostris magistris. E populis terre. è plebe, è vulgo promiscuo. EFFICIEBANTVR Iudæi*. In Ebraeo est, *indai-zabant*. id à Iosepho interpretatur *περιεμύονερα τῶ ἀδῶ*: à Iario *Giora* siue *proseltyti* fiebant. à nostro interprete *Judaorū religioni & caeremonijs innuebantur*. Græcus verò habet, *καὶ πολλοὶ τῶν ἑβραίων περιετέμωρον ἡ ἑδδαίζον*. omnes rectè. QVIA *cecidit*. quia eos inuasit metus Iudæorum.

I N

CAPVT NONVM.

Verf. 1.

EIVSDEM. ad verb. *in eo*. VERBVM *Regis*. edictum regis. VT *fieret*. Tremellius, *quo propè erat vt verbum regis & ins eius fieret*. Hoc

I 3

signi-

ne Dates. ergo PHARSANDATHA, Pharsandares vel Parсандares. Sic Aridatha, Aridates; vt Tyridates, Mithradates, Antophradates, Spitrادات. D A I - P H O N. *Delphon* editio vetus, e pro a, vt Beth, filia: Chermel, Carmelus. Sic Phermetha, Esphatha e habent in loco a. Sic Hena, Hana. A S P A T H A. poscit antiqua consuetudo Asphatha vel Esphatha, vt Pharsandatha.

Verf. 8.

PORATHA. *Phoratha*. omnes libri veteres, quomodo haud dubiè scribendum ita postulante cõsuetudine Orientis. ARIDATHA. vel, Aridates. Simplicia sunt Ari & Dates. Ari est in Ariarannes, Ariobarzanes, & similibus. Vide Pharsandatha.

Verf. 9.

PARMASTHA. leg. Pharmastha, aut Phermetha. Pharmastha & Vaizatha reperies in genealogia Hamanis, de qua mox. A R I S A I & *Aridai*, id est, Arisæus, Aridæus. composita videtur ex Ari, de quo supra. V A I Z A T H A. Vet. *Ze-zatha*, legerim Vaiczatha. nisi mauis Væzatha cū diphthongo ex *Ουαζαθα*; vt *Ιταρω* Iessæ. Sed placet Vaizatha, vt Vaicra, Vaidabber.

Verf. 10.

FILII *Hammadatha*. Thargū huius libri 5, 1. *Ne trade Jacobi filios in manus Haman Hammadatha filij*, *Adæ filij*, *Biçnai filij*, *Apholitos filij*, *Diosos filij*, *Pheros filij*, *Hauidan filij*, *Tbalion filij*, *Atbensomom filij*, *Harum filij*, *Harfom filij*, *Segar filij*, *Negar filij*, *Pharmastha filij*, *Vaizatha filij*, *Agag filij*, *Sumcar filij*, *Amalec filij*, *Eliphaz filij*,

filij, Esau illius improbi filij. IN *predam non miserunt manus suas*. abstinerunt ab omni præda. Cur hoc? opinor ne damnum inferret fisco regis, & simul vt ostenderent se nõ pecuniæ causã hanc cædem patrare, sed tantū defendendi sui & quod necessitas ita postulet cum edictum regis aliter reuocari non posset.

Verf. 11.

DIE *ipsa*. eodem die videlicet 13° mensis Adar. V E N I T *numerus*. relatus fuit ad regem eorū numerus, qui in Susan Habira fuerant occisi.

Verf. 12.

R E G I S. positum pro illo, *regijs*: aut est nomē loco pronominis, *in reliquis prouincijs meis*, hoc est, regni mei. Q V I D *fecerunt*. vel potius, quid fecerint? sensus est, quum tantus sit numerus occisorum in Susan Habira, quantum putas esse numerum eorum, qui occisi sunt in reliquis prouincijs regni nostri?

Verf. 13.

D E T V R. concedatur. C R A S. 14° mensis Adar. V T F A C I A N T *secundum legem hodiernam*. vt faciant cras in vrbe, quod hodie factum est in Susan Habira. Liceat quoque Iudæis decem filios Hamanis in patibulo suspendere. H O D I E R N A M. ad verb. *secundum legem hodie*. elegans dictio. Sic *Egyptus hodie*. pro hodierna. *Via longè*, id est, longinqua.

Verf. 14.

D I X I T REX. iussit ita fieri. καὶ τὸ το μὲν προσέταξε τοῖς Ἰουδαίοις ὁ βασιλεὺς, μηδὲν ἀγπλέγειν Ἐαδύ-

πα βοσλόμεν. Iosephus. *DATA est lex*. propositum fuit edictum. *IN Susan vrbe.*

Verf. 15.

QVI erant in Susan. qui Susis erant, hoc est, in vrbe Susorum. *SED* in prædam. nullius facultates prædæ habuerunt. Vide supra verf. 10.

Verf. 16.

ET steterunt. vel, *ut starent pro anima sua, & quiescerent ab inimicis suis.* ac si diceret, congregati sunt pro suæ vitæ defensione, & pro quiete ab hostibus consequenda. *IN prædam. in spolia.* hoc est, in bona hostium suorum: aut ad prædandum. Hiero. *prædas de substantijs eorum agere noluerunt.* Iosephus, *καὶ οὐδεὶς τῶν σκείνοις ὑπαρχόντων ἤλατο κτημάτων.* *QVINQVE & septuaginta millia.* In Iosephi Græco exemplari, *ἑπτακισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι.* optimè. Sed apud interpretem vulgo legitur *septuaginta sex:* in alijs, *septuaginta septiẽ.* erratū in numeris. forte error ex similitudine ε & 5: quorum alterum 5: alterum 6 notat.

Verf. 17.

DIETERTIA decima. dependet à verbo *occiderunt,* aut *congregati sunt.* ex versu superiore. *FECERUNT eum.* fecerunt eum diem, diem conuiuij & lætitiæ. *ἑορτάσιμον ἐποίησαν καὶ ἑυωχῆθησαν.* Pro *eum.* magis est vertere *eam.* Nam præcedit *die tertiam decima.* De Santis translatione loquor. alioqui malim, *die decimo tertio. & fecerunt eum.*

Verf. 18.

IN Susan. vrbe. *EVM.* eum diem, nempe decimum quintum mensis Adar.

Verf.

Verf. 19.

INCIRCO. propter victoriam, quam eo die consecuti erant ab hostibus suis. *VILLICI.* Tremellius & Iunius, *pagani.* magis probo. seipsum mox explicat cum ait, *qui habitant in urbibus non muratis.* *NON muratis.* ad verb. *in urbibus pagorum.* Pagos intellige, quas nunc lingua communis villas vocant, cum villa domus olim vna fuerit virorum nobilium; vnde nominantur Metelli villæ, Ciceronis villæ, & aliorum similium. Tremel: *habitantes in pagis ciuitatum.* *DIEM XIV^m mensis Adar.* Hic dies appellatus fuit postea festum siue dies Mardochei: Græcè ἡ Μαρδοχαϊκὴ ἡμέρα: de qua mentio vsurpatur 2. Machab. capite vltimo v. 37. his verbis τὸ δωδεκάτῃ μὲν ἡμέρᾳ λέγεται τῇ Συριακῇ φωνῇ, τὸ δὲ μιᾷς ἡμέρας τῆς Μαρδοχαϊκῆς ἡμέρας. Quæ vetus translator sic conuertit, *Tertia decima die mensis Adar, quæ dicitur voce voce Syriaca, pridie Mardochei diei.* Dicebatur & festum fortium minus. *ET MISSIONIS partium.* mittebant eo die partes siue portiones alter ad alterum. Cæterum partes intelligit, nisi fallor, quæ Græci apophoreta, Latini missilia siue res missiles appellant. eas partes veteri ritu mittebāt sibi mutuo, interdum autem apponebant conuiujs, quas vel domum poterant auferre, vel mittere, quò volebant: vnde nominantur missilia. Has partes autor Voluminis *MANOTH* vocat. Vetus interpres, *ciborum & epularum partes.* Iosephus μερίδας. Tremellius, *portiones.* Thargum huius libri *MANOTH, dona vel munera.* *VNSQVISQVE proximo*

proximo suo. leg. vniuscuiusque. ad verb. viri socio suo. hoc est, alterius ad alterum.

Verf. 20.

VERBA *hac*. hanc res. PROPINQVIS & remotis. tam propinquis quàm remotis. Tremellius, *propinquos & longinquos*. vehementer placet. Ordo ac constructio, misit litteras ad Iudæos propinquos & remotos, qui erant in omnibus propinquitatis regis Asueri. Huic constructioni firmande est genus masculinum in vocibus, *propinquos & remotos*, cum provincie dicantur MEDINOTH genere fœminino.

Verf. 21.

STATVENDO *eis ut facerent*. Tremellius, *institueno eis ut celebrarent*. DIEM XIII^{am} festum sortium minus, ut diximus. ET *quintam decimam*. festum sortium maius. PER *singulos annos*. quotannis. hoc phrasi Ebraica dicitur *in omni anno & anno*. Sic *die die*. id est, quotidie.

Verf. 22.

IVXTA *dies illos*. Tremellius, *pro ratione dierum, quibus quieverunt Iehudæi ab inimicis suis, & mensis qui conuersus est eis, &c.* Hoc significat, Statuit ut eos dies festos ac lætos quotannis agerent, quæadmodum fecerant ijs diebus, quibus quierere fuerant adepti ab hostibus suis, & eo mense, qui conuersus fuerat eis à mœrore in lætitiâ. QVISQVE *proximo suo. vel, cuiusque. proximo suo. Missionis quisque proximo suo*. constructio est ut, *secundum euerisionem Sodomæ & Gomorræ*. Latine sic, Sodomæ & Gomorræ. Nam quia dicimus, *euertere Sodomam & Gomor-*

Gomorræ: mittebant partes quisque proximo suo, ideo verbale nomen eundem casum retinet. Sic apud Graecos ἡ ὑπερσία τῶ θεῶ. Nam talis constructio verbi ὑπερτείν in illa lingua. Docti intelligunt, quid velim. DONORVM *pauperibus*. mittebant quoque dona egenis. Huiusmodi dona Ebraei scriptores SEDACOTH, hoc est, elemosinas vocant. PAUPERIBVS. Tremellius, *egenis*. In Ebraeo est EBIONIM: vnde nominantur Ebion, & Ebionitæ. Huc respexit Hieronymus, cum ita scriberet, *Theodotio quasi pauper & Ebionita*. Epiphanius, *Εβίων γὰρ ἔχει ἀπὸ ἑβραϊκῆς εἰς ἑλλάδα φωνῆ τῶ ἐρμωείαν πτωχός*. Thema est ABAN auere. Nam qui pauper est, semper auet, cum careat rebus ijs, quibus vita sustentatur.

Verf. 23.

ET *susceperunt Iehudæi*. Tremellius, *ita receperunt quoque Iehudæi se facturos quod inceperant*. Verbum Ebraicum est CIBBEL, hoc est, *recepit*. *Recepit* Iudæi, enallage numeri, ut *bestia clammat: puella incedit, τὰ ζωὰ τρέχει*. Huius figura ea vis ut si diceret, quisque Iudæorum recepit. QUÆ *ceperunt*. malo, quæ ceperant. Ordo est, *receperunt se facturos, quæ ceperant*. vel sanè, *receperunt, quæ ceperant facere*, ut recipere hinc sit, quod vetus interpret retulit, *susceperunt in ritum solennem*. ET *quod scripsit*. supra 20. Vide varias lectiones.

Verf. 24.

AGAGITES. alij, *Agagans*. PVR. scribo, *Phur*. Sic interpret vetus. *Phur, quod nostra lingua vertitur in sortem*. vox est Persica, ut Scholia Ebraica obser-

obseruant. Vt contereret eos. Tremellius, *ad fundendum eos.*

Verf. 25.

VENISSET. excidit pronomen, vt sit, *quum autem venisset ipsa.* subintellige Esthera. Nihil certius. DIXIT Rex cum epistola. Dictio Rex abest à codice Ebræo. ideo scribenda caractere minuto. Rex, inquit, edixit per epistolam, hoc est, missis ea de re literis. CONVERTATUR. alij malunt, *reuertatur.* IN caput ipsius. Huc pertinet εἰς τὴν κεφαλὴν σου. item, *quod tuo capiti sit.* Vfus est hoc sermone David Psal. 7, 17. *Reuertatur labor ipsius in caput ipsius.* fortè sumptum à sacris Ægyptiorum. Nam Ægyptij capiti hostiæ, postquam illud diris deuouissent, ita imprecabantur, vt siquid mali aut ipsis immolâtibus, aut vniuersæ Ægypto futurum esset, id in caput illud conuerteretur: quod deinde, imprecatione facta, in flumen projiciebant, aut Græcis mercatoribus diuendebant, quorum copia erat. Herodotus libro secundo. SUSPENDANT quoque eum. rectius videtur, *itaque suspenderunt eum,* quomodo etiam Tremellius edidit. Certum enim est Hamanem suspensum fuisse priusquam epistola, cuius hîc meminit, missa esset. IN ligno. in patibulo.

Verf. 26.

DIES istos. XIII. & XV. Adar. PURIM. non Purim; sed Phurim prisca consuetudo. Tralatio vetus, *atque ex illo tempore dies isti appellati sunt Phurim, id est, sortium, eo quod Phur hoc est fors in*
urnam

urnam missa fuerit. Phurim Iosephus scripserat φουράγους. id mutarunt scioli in φρουράγους, vnde interpretatur Ruffinus, *appellantes eos Conservatores.* Hoc antea à nobis obseruatum fuit. Vera interpretatio φουράγους, id est, sortium quasi κληροτυπία dicas. Ante hos dies erat ieiunium Esther, quod regulariter incidit in XII^{am} Adar. Phurim autè in XIV^{am} & XV^{am}, vt diximus. Porrò valde credibile est, quod etiam Scaliger annotat, ieiunium hoc iam olim obseruari desisse post institutam solemnitate ob partam victoriam de Nicanore, quæ incidit in XIII. Adar pridie diei Mardochei, vt habetur in secundo Machabæorum capite vltimo. Sanè diei lugubri & ieiunio nõ conuenit festiuitas. DE NOMINE Phur. Haphur est in Ebræo, hoc est, fortis illius. cum emphasi. ET ID quod viderunt super hoc. Tremellius, & propter id quod viderant huius rei. SUPER hoc. ad verb. in sic. PERVENIT ad eos. rumore nuntio.

Verf. 27.

SUPER se & super semen suum &c. Tremellius, *in se & in semen suum, & in omnes qui essent se adiuncturi eis.* SEMEN suum. posteros suos. COPVLATOS sibi. capiendû de profelytis. hoc significat, in omnes qui se ad ipsorum religionē aggregaturi essent. NE c prateribit. Trem. *vt nõ pereat.* Porrò trāsire intelligitur quod aut reuocatur aut intermittitur IVXTA scripturam eorum, & iuxta tempus eorum. Tremellius & Iunius, *secundum rescriptum eorum, & secundum conditum tempus eorum.* SINGVLIS annis. vel, in quolibet anno.

In

In Ebræo est, *in omni anno & anno.*

Verf. 28.

FIENT. celebrabuntur. *In omni generatione & generatione* &c. qualibet ætate, familia, provincia, vrbe. *NON transibunt.* non intermitteretur ipsorum sollemnitas. *A SEMINE eorū.* apud posteros eorum.

Verf. 29.

ET SCRIPSIT *Esther regina.* Hæ litteræ scriptæ sunt anno proximo sequenti, qui erat XIII. à quo regnum acceperat Aiverus. Chronicò Ebræorum maius, quod Seder olam rabba vocatur, disertis verbis hoc significat, vbi habet: *Illo tempore anno sequenti contigit quod scriptum est Esth. 9. 29. Scripsit q̄, Esther regina filia Abihail, & Mardocheus Iudeus.* OMNI fortitudine. quanto fieri potuit studio ac contentione. Tremellius & Iunius, *ad omnē raritacionem. id est, quicquid potuit pertinere ad illius consuetudinis confirmationē & autoritatem.* SECUNDO. Dies Phurim siue sortii prius confirmati erant à Mardocheo: supra verf. 20. postea quod neglecti & intermissi, vt credibile sit, essent, ideo necessè fuit eos iterum confirmari: quod factum litteris ipsius reginæ, cuius haut dubiè autoritas tum maxima erat inter Iudeos.

Verf. 30.

ET *misit.* Mardocheus. Tremellius & Iunius, *Quas litteras Mardocheus misit.* VERBA PACIS. pacem & constantiam ijs precat. *Verba pacis,* id est, pacem, vt *verba fraudum,* fraudes: *verba*
ieiunio-

ieiuniorum, ieiunia. de quo mox. Tremellius & Iunius, *verbis prosperitatis ac firmitatis præmissis.* VERITATIS. monuit eos per litteras, vt vel constantiæ causâ eos dies celebres agerent, quos iam in se, & in semen suum semel celebrandos solenniter recepissent. In notis Vatabli, *misit litteras plenas humanitatis ac veritatis.* hoc est, humanas & veras. Fortè, *pacis ac veritatis,* id est, veræ ac solidæ pacis.

Verf. 31.

SECUNDVM quod. Latine, quemadmodum. FIRMAVERUNT. malim, firmauerant, stabiliuerant. SUPER animam suam. in seipsos, vel, vt Tremellius, *apud seipsos.* sensus est, quemadmodum statuto ea de re facto receperant in se & in semen suum. VERBA ieiuniorum. genus loquendi antiquum & elegans. *verba ieiuniorum* pro ipsis ieiunijs, vt apud Dauidem, *verba fraudum,* vt apud Plautum *res voluptatum,* vt apud scriptores Græcos *χρήμα τῶν νουκτῶν* pro ipsis fraudibus, voluptatibus, noctibus. horum ieiuniorum mentio in Zacharia, quæ instituta fuerunt propter captam urbem, & incensum templum mensibus Thammuz, Ab, Thefri, & Tebeth, vt Aben-ezra scribit. Quidam hunc locum enarrant de ieiunio Estheræ, quod regulariter incidit in XIII. Adar. Non tamen semper in eum diem incidit. Cùm enim neomenia Adar incurrit in feriam secundam, ieiunium Esther semper incidit in XI. Adar feria quinta, vt ante me Cæsaris filius annotauit.

Vers. 32.

ET SERMO *Estheræ*. edictum *Estheræ*. Tremellius & Iunius, cum itaq; edictum *Estheræ* stabiluisset res istas, conscriptum est in libro hoc. valde placet. Alij, in quæis Iarius & Nicolaus, Rogauit sapientes illius ætatis vt hanc historiam in numerum sacrorum codicum referrent. Hieronymus, Ratio sortium, & quicquid hoc libro continetur *Estheræ* edicto confirmata fuerunt. Sunt qui & aliter exponant, ἐγράφη εἰς τὸ βιβλίον. id est, in librum illum. existimant autem fuisse librum vulgò eius ætatis notum, in quo hæc sortium ratio descripta fuerit. Quod si ita est, intercidit hic liber cū alijs nonnullis, qui memorantur sparsim in libris sacris, vt *Liber recti*; item *Liber Salomonis*; & *Médras Iddo*; & *Liber bellorum Domini*; & *Annales regum Israël*. Vide Abenezram.

IN

CAPVT DECIMVM.

Vers. 1.

SVPER terram. in regiones continentis, in continentem. Tremellius, imposuit tributum regioni. hoc sensu, ab alijs tributum exegit, Iudæos immunes fecit. minus probo. A HASVEROS. ita lectum in Ebræo: sed scriptum hoc in loco Ahafres omiffa Vau littera. ex notis Massoriticis.

Vers. 2.

OMNE opus fortitudinis eius. omnia facta fortia eius. EIVS. regis Ahafveros. EXPOSITIO magni-

magnitudinis. Tremellius, explicatio amplitudinis. VERBORVM dierum. hoc est, diarij, siue annualium. MADAI & Paras. alibi est Paras & Madai, hoc est Perfarum & Medorum, vel Perfidis ac Mediæ. PARAS. Scrib. Pharas. ita poscit ratio antiquitatis. hodie hæc regio Farfi appellatur.

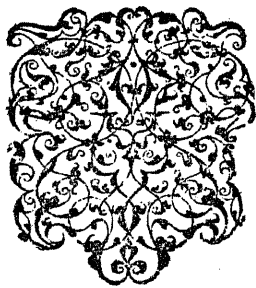
Vers. 3.

MORDOCHAI. Μαρδοχαῖος. simplicia sunt Marda siue Mardo, & Chai id est, Chæus. prius est in Mardontes: alterum in Artachæus. Ἀρταχάης, Ἀρταύτης: Μαρδοχαῖος, Μαρδόντης. SECYNDVS à rege. vel secundus ad regem. fallor aut pro eo legitur, secundus regis 2. Paralip. 28, 11. vt idem sit secundus LAMELECH; & secundus HAMELECH: sicut Psalmus τῷ Δαβὶδ, & Psalmus τῷ Δαβὶδ. Porro secundus à rege dicebatur, qui secundum imperij gradū obtinebat, μετὰ βασιλεῦ ἐχὼν προεδρίαν, vt Iosephi verbis vtat explicantis hunc locum. Cicero dixit, secundus ad regium principatum. Hieronymus, secundus à rege. Sic dicimus, secundus à summo sacerdote. MAGNVS Iudæis. Iosephus scribit eum fuisse τῶν πρώτων παρὰ τοῖς Ἰσραήλ, & certè Ezra 2, 2. (si modo idem est) recensetur inter primos, qui cum Zorobabele ascenderunt ex captiuitate Babylonica. ex quo Abenezra colligit, cum iam postliminio reuerfus esset, & videret ædificationem vrbs ac templi ex voto non succedere, relicta Iudæa profectum fuisse vnà cum *Esthera* patruæ in Sufianam, ibique in aula versatum apud regem, nec cognitum, quod Iu-

dæus esset, priusquam contigissent ea, quæ referuntur supra capite tertio. *MULTITVDINI fratrum suorum*. plerisque Iudæis. *QVÆRENS bonum*. 1. Machab. 14, 4. de Simone principe ἔζητησεν ἀγαθὰ τῶ ἔθνεσιν αὐτῶν, καὶ ἤρρεσεν αὐτοῖς ἡ ἐξουσία αὐτῶν, καὶ ἡ δόξα αὐτῶν πάσαις ταῖς ἡμέραις. ex hoc loco interpretor, *acceptus multitudini fratrum suorum*, ἤρρεσεν τοῖς πᾶσι τοῖς λαοῖς αὐτῶν. *LOQVENS pacem*. consulens saluti & prosperitati. vt, *locutus bene de rege*, id est, benemeritus, supra nescio quo in loco. Sic, *benedicat tibi Deus in Sion*. benefaciat. *SEM IN I suo*. posteris suis; vel, genti ac popularibus suis.

F 7 N 7 S.

ADDI-

ADDITIONES

AD LIBRVM

ESTHER.

Interpretatio Latina noua.

I. DRVSII in eam scholia.

Cap. x.

Vers. 4.

ET dixit Mardocheus, A Deo facta sunt ista.

Vers. 5.

Recordor enim somnij, quod hisce de rebus vidi. nihil enim earū ommissum fuit.

Scholia.

Recordor. vide infra 11, 5. *Hisce de rebus*. τῶν λόγων τούτων. super his rebus. λόγον pro re etiā Sophocles vsurpauit. *Nihil enim earum ommissum fuit*. οὐδὲ γὰρ παρεῖληθεν ἀπ' αὐτῶν λόγος, id est, verbum è verbo, neque enim preterijt ab ijs verbum. οὐδὲ λόγος, nihil quicquam, q. d. ne verbum quidem. Vetus habebat, *nec eorum quicquam irritum fuit*.

Vers. 6.

Paruus ille fons creuit in fluuiū, erat que

K 3

lux

lux & sol, & aqua multa. Esther est fluuius ille, quam Rex duxit, & reginam fecit.

Scholia.

Crescit in fluuium. ἐγένετο ποταμός, factus est fluuius. editio Basileensis ea, quæ in octauo folium complicat ἢ ἐγένετο ποταμός, ex quo Vet. Lati. *qui crescit in fluuium.* probarem, nisi sequeretur, & *in lucem solemq̄, conuersus est.* Quid? an fons ille conuersus fuit in solem? interpres nuperus vir doctus aliter hunc locum conuertit, *paruus fons, qui fluuius effectus est exorta luce & sole, & aqua multa.* ESTHER est fluuius ille. Εσθηρ ἐστὶν ὁ ποταμός. Vetus interpres non legit ὁ ποταμός, nam ita vertit, *Esther est, quam Rex accepit uxorem.* probo hanc lectionem. ET *reginam fecit.* & ἐποίησε βασίλισσαν, hæc sumpta sunt ex 2, 17.

Vers. 7.

Duo vero dracones ego & Haman sumus.

Scholia.

HAMAN. ita scribendum perpetuo hoc nomen, non Aman, vt Græci codices habent. Libri, & consuetudo Ebræa.

Vers. 8.

Gentes autem sunt, quæ conuerunt ad perdendum nomen Iudæorum.

Scholia.

Gentes autē sunt. τὰ δὲ ἔθνη. hîc subaudio sunt. ellipsis tritissima in sermone Ebræo. Iunius, *atque hæc gentes.* & τὰ ἔθνη.

Vers.

Vers. 9.

Mea vero gens, ipsi Israelitæ, qui ad Dominum clamauerunt, & seruati sunt, & seruauit Dominus populum suum, & eripuit nos ex omnibus istis malis; & fecit Deus signa & portenta magna, quæ non fuerant facta inter gentes.

Scholia.

Ipsi Israelitæ. οὗτός ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ. ipse est Israel. Iunius, *ipsa est Israel.* τοῦτό ἐστιν Ἰσραὴλ. QVI clamauerunt. Tralatio vetus, *qua clamauit.* ὁ βοήσων. eadem sententia. ET seruati sunt. & σωθέντες. nõ est apud veterem. fortè aberat ab exemplari, quo interpres ille vsus fuit. SIGNA & portenta magna. Vet. *signa magna & portenta inter gentes.* τὰ σημεῖα τὰ μεγάλα, & τὰ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. In eodem, *ab omnibus malis.* ἐκ πάντων κακῶν. desideratur τούτων, quod tamen non caret emphasi.

Vers. 10.

Propterea fecit duas sortes, vnã populo Dei, alteram omnibus gentibus.

Scholia.

FECIT sortes duas. Vet. *duas sortes esse præcepit: vnã populi Dei, & alteram cunctarum gentium.*

Vers. 11.

Et venerunt hæc duæ sortes in horam, & tempus, & diē iudicij coram Deo in omnibus gentibus.

K 4

Scho-

Scholia.

IN horam & tempus & diem iudicij. antea erat, in statutum ex illo iam tempore diem uniuersis gentibus. IN omnibus gentibus. vel, inter omnes gentes. Iunius, apud omnes gentes.

Vers. 12.

Et recordatus est Deus populi sui, & iustificauit hæreditatem suam.

Scholia.

IUSTIFICAVIT. ἐδικάωσε. Vet. *miserus est*. id est, ἐλέησε. Iustificare hoc in loco alij exponunt absoluerē, alij asserere, vindicare. vtrumque eget probationis. Iunius, *asseruit q̄, institiã hæreditatis suã*. HÆREDITATEM suam. τὴν κληρονομίαν αὐτῆ. id est, populum suum. idem repetit alijs verbis. fortè hoc significat, populum suum iustum esse, & vacare ab omni culpa, improbos pœna afficiendo, declarauit.

Vers. 13.

Itaque erunt eis illi dies mense Adar, quartadecima eiusdem mēsis, cum cœtu, & gaudio, & lætitia coram Deo, in populo ipsius per ætates in æternum.

Scholia.

ITA QVE erunt. καὶ ἔσονται. & erunt. hoc est, obseruabuntur, agentur, solennes erunt. CVM cœtu. alius interpres, *cum celebritate*. QUARTA decima. τῆ τεσσαρεσκαθδεκάτη. Biblia Basileę impressa. τῆ τεσσαρεσκαθδεκάτη, καὶ τῆ πέντε καὶ δεκάτη. Sic interpres vetus, *quartadecima & quintadecima*.

Rectum

Rectum esse apparet ex 9, 18. ΠΕΡ ἀtates. κατὰ γενεὰν. Iunius, *per generationem quamque*.

Cap. XI.

Vers. 1.

ANNO quarto regnante Ptolomæo & Cleopatra attulit Dositheus, qui se sacerdotē ac Leuitam esse dicebat, & Ptolomæus filius eius positam supra epistolã Phurim, quam aiebant interpretatum esse Lyfimachum Ptolomæi filium, qui erat Ierofolymis.

Scholia.

POSITAM supra epistolã. τὴν προκειμένην ἐπιτολὴν. alij, *propositam epistolam*. alij, *hanc epistolam*. Sic inter. vet. ΠΗΥΡΙΜ. τῶν φουρίμ, vel, φουρέμ. male φρουρά in Bas. Sic. 9, 26. ἐπεκλήθησαν αἱ ἡμέραι αὐτῶ φρουρά διὰ τοὺς κληροῦς. legendum sine vlla dubitatione φερίμ διὰ τοὺς κληροῦς. mendam perpetuum in eo codice. Vetus autē esse doceri potest ex Iosepho, in quo similiter φουραίους scriptum pro φουράους. itaque interpres olim cõuertit, *Conseruatores*. prorsus imperitè. QUI erat Ierofolyma. vel Ierofolymis. τὸν ἐν ἱερουσαλήμ. sub. δὴνα ἢ δικοῦνα; vt δ̄ ἐν τοῖς δυρανοῖς; nisi mauis τὸν γεννηθέντα ἐν ἱερουσαλήμ. id est, natū Ierofolymis. Vet. in Ierusalem, legit, vt videtur, sine articulo ἐν ἱερουσαλήμ. Partim interpretum hodie Ierofolymitarῶν, τὸν ἐκ ἱερουσαλήμ, aut phrasi magis Ebraica ἀνδρα

K 5

ἱεροσα

ἱεροσολύμων virum Ierōsolymentorū, id est, Ierōsolymitanum; vel ὃν ἱεροσολύμων.

Verf. 2.

Anno secundo regnante Artaxerxe illo magno prima Nisan somnium vidit Mardocheus filius Iari, filij Semci, filij Cis de tribu Beniamin.

Scholia.

Artaxerxe. Afero. ILLO magno. τὸ μέγαλου. Hinc illud βασιλεὺς ὁ μέγας de Persa. Vide Obseruat. 12, 4. PRIMA Nisan. prima die mensis Nisan. ad verb. *una Nisan τῆ μίας.* hoc est, τῆ πρώτης; vt μιά τῶν σαββάτων prima hebdomadae. Theophylactus Luc. 18, 12. *πρῶτὴ γὰρ Ἑβραίοις τὸ μίαν ταυτὸν σημαίνει τῶ πρώτῃν.* FILIVS Iari. τὸ ἱάρου. supra 4, 5. Αἰρ8. placet legere Ιαίρ8, id est, Iairi, vt vetus interpres habet. emendatio certa vel ex codice Ebræo, itaque ei probandæ verbum ampliū non faciam.

Verf. 3.

Homō Iudæus habitans in Susis ciuitate, vir magnus, qui erat minister in aula regis.

Scholia.

IN Susis ciuitate. ἐν Σούσει8 τῆ πόλει. hoc est, in Susan Habira. vide 4, 5. vnde hic locus descriptus. QUI erat minister. *ἑραπευτὴ8 ὄν,* qui ministrabat regi in aula. Historia Ebraica habet, *qui sedebat in aula.* Vet. inter primos aula regia.

vide infra
82, 1.

Verf.

Verf. 4.

Erat autem ex captiuitate, quam deporauerat Nabuchodonosor rex Babylonis Ierōsolymis cum Iechonia rege Iudææ.

Scholia.

EX captiuitate. ex captiuis. Ebraismus nō minus frequens, quā notus. *Ierōsolymis.* ἐξ ἱερὸσολήμ.

Verf. 5.

Atq; hoc eius somnium, Ecce vox tumultus, tonitrua, & terræ motus, & cōturbatio super terram.

Scholia.

ΑΤΟΥΕ hoc eius somnium. Huius somnij mentio apud Iosephum Gorionis compositorē hystorię Ebręę per hæc verba: *Mardocheus igitur, cum sciret, quæ Haman moliretur, memor fuit somnij, quod viderat anno secundo regis Aferi. Nam in somnis vidit, & ecce terræ motus magnus, & tonitru validum ac vehemens, fueruntq; per uniuersam terram, formido & commotio, & tremor & conturbatio super omnes habitantes in ea. Tunc prælium inierunt duo ingentes dracones alter aduersum alterum, & concurrerunt ad vocem eorum omnes gentes terra. Et ecce inter eas gens quedam paruula, in quam reliquæ omnes gentes insurrexerunt ad perdendum nomen eius, & delendum memoriam eius ex uniuersa terra. Fueruntq; illo die tenebræ, & caligo per uniuersum mūdum, afflictaq; fuit gens illa paruula valde. itaque clamauerunt ad Dominum. Dracones autem interea pugnabant magna*

Lib. 1.
cap. 4.

magna

magna tum crudelitate tum iracundia, nec erat qui eos dirimeret. Iterum vidit Mardocheus in somnio, & ecce fons exiguus transibat inter duos illos dracones, & dirimebat prelium, quod fuerat inter eos. Porro fons ille exiguus creuit supra modum, effectusq; est fluius exundans, ut cum exundat mare magnum, ac spatiosum, & pergebat inundare omnem terram. Vidit deinde, & ecce sol exortus est super terram, fuitq; lux per totum mundum. Postea euecta fuit, magnaq; euasit parua illa natio, & qui sublimes fuerant, humiliati sunt, fuitq; deinde firma pax per totum mundum. Caterum Mardocheus ab eo deinceps tempore seruabat apud se somnium, quod viderat. Et fuit quum vidisset Mardocheus hoc somnium, ut narraret illud Esthere, qua tum puella paruula erat in sinu ipsius. Cum autem Haman ipsum oppugnaret, dixit Esthere regina filia patris sui, qua sequuntur, Venit somnium, quod narraui tibi in diebus pueritiae tuae. Nunc igitur surge, & cat. Haec Iosephus ille.

Verf. 6.

Et ecce duo magni dracones processerunt ambo ad concertandum.

Verf. 7.

Fuitque clamor ipsorum maximus: quo clamore paratae fuerunt omnes gentes ad bellum genti iustorum inferendum.

Scholia.

ET fuit clamor ipsorum magnus. & ἐγένετο αὐτῶν φωνὴ μεγάλη, ita Complut. At Biblia Basilicae impressa

impressa, & ἐγεν. αὐτοῖς ὄω. μεγ.

Verf. 8.

Et ecce dies tenebrarum, & caliginis, calamitas & angustia; afflictio & turbatio magna super terram.

Scholia.

Afflictio & turbatio. In Basilicae editis & κάκωσις τὰραχῆ & μέγας, & afflictio turbatio magna. Vet. & ingens formido. At Complut. κάκωσις & τὰραχος, quem nos sequuti sumus.

Verf. 9.

Itaque conturbata est omnis gens iusta timentes sua ipsorum mala, & parati fuerunt perire.

Scholia.

OMNIS gens iusta. natio omnis iustorum. Et parati fuerunt perire. seiplos ad interitum comparauerunt. Vet. & preparata ad mortem. & ἡτοιμάθη ἀπολέσει.

Verf. 10.

Et clamauerunt ad Deum: ad quorum clamorem ingens velut è paruo fonte fluius, & multa aqua promanauit.

Scholia.

ET multa aqua. copula abest à Græco. itaque verti potest, quorum clamore promanauit, velut è paruo fonte flumen magnum, aqua multa. Iunius, ad clamorem ipsorum factus est quasi ex paruo fonte fluius magnus, aqua multa. Vet. & illis vociferan-

*ferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximū,
& in aquas plurimas redundavit.*

Verf. 11.

Lux, & sol exortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos.

Scholia.

INCLYTOS. vel, *gloria illustres.*

Verf. 12.

Postea experrectus Mardocheus, qui viderat somnium hoc, & quid Deus deliberaret facere, id somnium in animo habuit, & omni ratione illud voluit cognoscere vsque ad noctem.

Scholia.

ET *quid Deus deliberaret facere.* & τί ὁ θεός βουλεύεται ποιῆσαι. Quidam vertit, & *consilium Dei sibi representatū.* In Basil. καὶ ὁ θεός βεβούλευται ποιῆσαι. abest τί vitio, vt opinor, chalcographiæ. OMNI *ratione.* ἐν παντί λόγῳ, id est, omnino. VOLVIT. Complut. ἠθέλησεν. Bas. ἠθέληεν. Extrema verba, *vsque ad noctem.* à vet. Lat. absunt.

Cap. XII.

Verf. 1.

Quiescebat autem Mardocheus in aula cum Gabatha & Tharra duobus eunuchis regis custodibus aulae.

Scholia.

Scholia.

Quiescebat. ἠούχασε. Vet. *morabatur.* In Ebreo est, *sedebat* Esth. 2, 21. supra 11, 3. θεραπευτῆς ὄν. quod sumptum ex interpretamento 2, 21. ὁ δὲ Μαρδοχαῖος ἐθεράπευσεν ἐν τῇ αὐλῇ. Quo fit, vt nullo modo dubitē, quin melius omnino sit *θεραπευτῆς ὄν*: quàm quod vetus interpres legit, *inter primos aulae regiae*, id est, *πρωτεύων ἐν τῇ αὐλῇ τῆ βασιλείας.* GABATHA. γάβαθα. Vet. *Bagatha.* propius ad scripturam Ebraicam, Bagathan: quomodo haud dubiè scribendum est. ET THARRA. & θάρρα. Vet. *Thara.* id est, θάρρα. leg. θάρρες ex codice Ebreo. CUSTODIBVS *aula.* In Iosepho Gorionis lectum SOARIM, id est, ianitores θυραποδοί, ostiarij. In historia sacra, *custodibus liminis.*

Verf. 2.

Audiuitque eorum cogitationes, & curas eorum scrutatus est, & didicit quod pararent manus iniicere Artaxerxi Regi, eosque regi indicauit.

Scholia.

AVDITITQUE. In Iosepho Gorionis: *Erant autem hi duo eunuchi ex propinquis Hamanis, amici eius fidelissimi, & consiliarij.* & aliquanto post, *Mardocheus igitur audivit susurros eunuchorum, & intellexit nutus ipsorum & consilia ipsorum, & indicauit re reginae filiae patrum sui; regina vero deinde regi indicauit nomine Mardochei. Tum quaesita est res, & deprehensa ita se habere. itaque suspensū sunt ambo e patibulo.* Porro Haman quanto

potuit

potuit studio eos à morte liberare conatus est, sed frustra. nihil enim efficere potuit. QVOD pararent manus iniicere. parauerant regi manum inferre, eiq; caput dormienti in lecto adimere. Iosephus. Eos QVE ad verb. de eis. INDICAVIT. indicavit Estheræ reginæ. Esthera porrò Regi nomine Mardochæi enuntiauit. Ergo *indicavit regi.* sub. per Estheram reginam. Vide 2, 22.

Verf. 3.

Et quæstionem habuit Rex de duobus eunuchis suis, & confessi laqueo suffocati sunt.

Scholia.

ET *confessi.* quum habita quæstione confessionem ab illis extorsisset, utrumq; laqueo strangulandum curavit. LAQUEO *suffocati sunt.* ἀπήχθησαν Libri quidam ἀπήχθησαν. malè interpres editionis Bas. *abducti sunt.* Sumptum ex illo, *suspensi sunt in patibulo.* 2, 23.

Verf. 4.

Et scripsit Rex sermones hos in commentarijs; Mardochæus quoque scripsit de eisdem verbis.

Scholia.

ET *scripsit.* curavit scribi. SERMONES *hos.* hæc res, hanc historiam. In Iosepho Gorionis, *Et fidele hoc factum Mardochæi scriptum est in commentario regis Aseri.* Haman vero *supramodum iratus fuit,* eò quod *suspensi essent amici & socij eius.* *Quam ob causam conatus est deinceps dele-*

lere

tere & exterminare omnes Iudæos. IN *commentarijs.* εἰς μνημόσυνον. aut hoc dicit, scripsit ea memoriæ causâ: aut μνημόσυνον hic valet ὑπομνήματα. hoc est phrasi Ebraica, liber memoriarum, siue commentarius memoriæ causâ conscriptus, ut sensus sit, scripsit ea ἐν ὑπομνήματι. Sic Vet. *scripsit in commentarijs.* 2, 23. καὶ ἐπέταξεν καταχωρίσαι εἰς μνημόσυνον ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ. 6, 1. vocantur ἑσάματα μνημόσυνα. DE *ijfalem verbis.* περὶ τῶν λόγων τούτων hæc de rebus. τούτων abest à nonnullis editionibus.

Verf. 5.

Et iussit Rex Mardochæum ministrare in aula, & dedit ei munera propter hoc.

Scholia.

MINISTRARE *in aula.* Vet. *ut in aula palatij moraretur,* hoc malo. Nam incertum an ibi munere aliquo functus sit, quod tamen viri docti affirmant: sed affirmant tantum, non probant liquidè ex historia sacra. ET *dedit ei munera propter hoc.* καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δῶματα περὶ τούτων. Vet. *datis ei pro delatione muneribus.* Alius interpres, *eumq; pro delatione donis ornauit.* In collectaneis Rob. Stephani, & *dedit ei dona propter hoc, id est, premia iudicij, eiusq; maleficij delati ei tribuit.* Sic alij omnes, quos adhuc vidi. Sed tamè quid si περὶ τούτων, pro eò ministerio? docti expendent.

Verf. 6.

Et Hamā Hamadathi filius Bugæus honoratus erat apud regem, & querebat ma-

L lesa-

lesacere Mardochæo, eiusque populo propter duos eunuchos regis. Epistola autem hoc exemplar fuit.

Scholia.

Hamadathi. ἡμαδάθθ, id est, Hamadathi à recto *ἡμαδάθος*. perperam igitur Hamadathæ in tralatis æuo proximo superiore. *Bugaus. βυγαῖος*. Vide cōiecturam nostram super hac voce 3, 1. Nam & ibi lectum *βυγαῖος* pro eo quod in Ebræo Agagi, id est, Agagæus. PROPTER duos eunuchos regis. Vide supra vers. 4. alia caussa refertur 3, 5. & apud Iosephum Gorionis lib. 1. cap. 4. initio capitis. HONORATVS. illustrem honoris locum apud Regem obtinebat.

Cap. XIII.

Vers. 1.

REX magnus Artaxerxes, principibus & toparchis subditis centum viginti septem prouinciarū, ab India Æthiopiam vsque, hæc scribit.

Scholia.

REX magnus. hæc epistola olim legebatur, & nunc etiam legitur plerisque libris inserta 3, 13. post verba illa, *καὶ διαπραΰσαι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν*. Eadem legitur apud Iosephum, quanquam verbis haud paululum mutatis, Orig. Judaic. lib. 11. cap. 6. CENTVM viginti septem. sumptū ex Volumine

lumine cap. 8. vers. 9. PROVINCIA RVM. *χωρῶν*. apud Iosephum *σατραπιῶν*. *Ἐπτορχίς* subditis. prætoribus subditis. Vet. & *ducibus*, qui eius imperio subditi sunt. sententia postulat, *nostro imperio*. vt in Epistola, quæ scripta pro Iudæis, principibus, qui *nostra iussioni obediunt*. Sed ibi in Græco est, *τοῖς τὰ ἡμέτερα ὀρονοῦσι*.

Vers. 2.

Quum dominio multarum gētium, & imperio totius orbis potitus essem, volui non confidentia potentiae elatus, sed mitius & clementius gubernans, subiectos in vita fluctuum experte perpetuò constitutere, & regnum tranquillum ac peruium ad extremos vsque fines reddens, renouare exoptatam omnibus hominibus pacem.

Scholia.

IN vita fluctuum experte. Libri Græci hîc variant. Quod enim in alijs *διὰ παντὸς καταστήσει βίης*: in alijs legitur *διὰ παντὸς καταστήσει βίης*. ordo ac sensus, *τοῖς ὑποτεταγμένων βίης ἀκυμάντους καταστήσει διαπαντὸς*, id est, subditorum vitam perpetuò tranquillam reddere.

Vers. 3.

Quærēte autē me à cōsiliarijs, quomodo hoc ad finē perduci posset, qui sapiētia apud nos præstabat, & beneuolētia immutabili, ac firma fide spectatus atque secundam in regno dignitatē adeptus, Haman,

Scholia.

QVI *sapientia apud nos præstabat.* Libri Græci partim *ὁ σωφροσύνη παρ' ἡμῖν διαπρόψας*: partim *τῆ σωφ. παρ' ἡμῖν διαίριψας*, quod tamen non laudo. Iosephus *διὰ σωφροσύνης παρ' ἐμοὶ τὴν πρώτῳ μοίραν ἔχων.* firmat lectionem Complutensem. **BENEVOLENTIA immutabili.** ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀπαρμολόκτω. Basileensis codex, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀπαρμολόκτος, hoc est, in benevolentia constantissimus.

Vers. 4.

Indicavit nobis omnibus per orbē terrarum tribubus permixtum esse populum quendam inimicum, legibus omnium gentium aduersarium, qui Regum edicta assidue sperneret, vt iam cōstitutum imperiū non possit inoffensum statum obtinere.

Scholia.

INDICAVIT. ἀπέδειξεν. alia lectio ἐπέδειξεν. apud Iosephum ὑπέδειξεν. **TRIBVBVS.** φυλάξω. τρυφῆσι λαοῖς ἢ ἔθνεσιν. **ADVERSARIVM.** ἀντίθετον. contrarium ἐναντίον, ἀλλοκόλον. **VT IAM constitutum imperium.** πρὸς τὸ μὴ κατατείνεσθαι τὴν ὑφ' ἡμῶν. In Basileen. ἐφ' scriptum pro ὑφ', & κατὰ τείνεσθαι pro κατὰ τείνεσθαι. **IN OFFENSVM.** ἀμέμπτως. sine offensione hominum.

Vers. 5.

Cū igitur accepissemus gentem hanc solam in eo positam vt semper aduersetur hominibus, rationeque legum peregrina
res

res nostras commutantem, ab eisque dissidentem grauissima consummare mala, vt regnum hoc conuenientem statum minime obtineat.

Scholia.

GENTEM hanc. Complut. ὡς τὸ δε τ' ἔθνεσιν. sed ὡς in Bas. non reperitur. **IN eo positum vt semper aduersetur.** ἐν ἀντιπαραγωγῇ παντὶ ἀνθρώπῳ. vt omni homini aduersetur. Complutensem hanc lectionem probo. Basileensem tamen quamvis corruptam vitiosamque, notam esse omnibus volo ἐναντὶ παραγωγῆ. quam à mala manu, aut ab indocto correctore esse inclinat animus credere. **GRAVISSIMA consummare mala.** τὰ χειριστά συντελοῦν κακά. forte an melius legitur in Basil. τὰ χείριστα συντελεῖν κακά. quibus orium est, expendēt.

Vers. 6.

Mandauimus igitur, vt quicumque vobis significati fuerint litteris ab Hamane negotiorum præfecto, & secundo à nobis, vnà cum vxoribus & liberis omnium hostium gladijs absque vlla misericordia, aut venia perdantur radicitus decima quarta Adar mensis duodecimi, præsentis anni.

Scholia.

SECUNDO à nobis. δευτέρως πρὸς ἡμῶν. nihil mutato. variantem tamen lectionem notam facere quid verat: in Bas. igitur δευτέρως πρὸς ἡμῶν, & vide inl apud Iosephum, ὑπὸ τῆ δευτέρῃ μου πατρὸς Ἀμάν. 16, 11.

L 3

In

In translatis olim à Hieronymo, *Secundus à rege, & quem patris loco colimus*. Videtur interpret ille vtramq; lectionem exprimere voluisse. **RADICITV** *σ-δλοριζους*. Quidam formis excusi *δλοριζει*. eodem redit. **DECIMA quarta Adar mensis**. Sic Hieronymus. In Græco est *τῆ τεσσαρεσκαιδεκάτη*. Iosephus quoque habet *τῆ τετάρτη καὶ δεκάτη*, quod idem est. tamen in historia 3, 13. est *τῆ τρίτη καὶ δεκάτη*: quæ lectio stabilitur ex 8, 12 : & 9, 1. Quorsum hæc dices: vt intelligas Additiones istas non semper oracula fundere. Viderint igitur qui sic eas tuentur, vt canonicis libris non maiorem fidem habendam esse viris quisque contendat.

Vers. 7.

Vt homines iam olim, & etiã nū ex oī vno die violenter ad inferos descendentes, in posterū tempus quietas & tranquillas nobis res omnino exhibeant.

Scholīa.

VIOLENTER. *βίαιως*, morte violenta. **AD inferos**. εἰς τὸν ἄδην. in sepulchrum. **OMNINO**. διατέλους, in perpetuum, continenter. **QUIETAS & tranquillas**. εὐσαδῆ καὶ ἀτάραχα. bene constitutas, & turbarum expertes.

Vers. 8.

Et precatuſ est Dominum, memor omnium operum Domini.

Scholīa.

ET *precatuſ est*. sub Mardocheus. Hæc leguntur capite quarto in extremo post verba illa,

per-

pergensq; Mardocheus, fecit omnia, qua mandauerat ei Esther. annotat Hieronymus. **OMNIVM operum Domini**. omnium operum eius. nomen loco pronominis. enallage vsitata Ebrais. Vide Animad. lib. 2. cap. 6.

Vers. 9.

Et dixit, Domine Domine rex omnipotens, quippe in potestate tua omnia sunt, neque est qui tibi resistat, cum voles tu seruare Israëlem.

Scholīa.

ET *dixit*. In Iosepho Gorionis, *Et Mardocheus Indæus precatuſ est Dominū Deū Israëli, & dixit, Manifestū ac notū coram solio gloria tua. Domine totius mundi, An te laet quod non fastu, aut superbia factum à me sit, vt non adorauerim Amalecitam Hamanem pessimum istum hostem oppressurum populum tuum sanctum, & decus tuum? Sane reuerentia tui contendi cum eo, nec adorauī eum. Metuebam enim à te Domine mi Deus. itaque nolui dare honorem tuum alijs, aut decus meum carni & sanguini, neque volui adorare alium præter te. Quis enim ego, vt non adorarem Hamanem, quem hoc eius tempus euexit, & Rex Aſuerus magnificauit. Quin pro salute Israëlis lamberem calceos pedum eius, & puluerem terra, quem calcat. Nunc igitur Deus noster, libera nos, qua sumus, e manu ipsius, & cadat ipſus met in foueam, quam abscondit, & in puteum, quem fodit, & capiatuſ reti, quod abscondit pedibus sanctorum tuorum, & cognoscant*

L 4 omnes

omnes populi te non oblitum esse iuramenti, nec rescidisse, quod iuratus es olim patribus nostris: etiam cognoscant quod tradideris nos in captiuitatem, non quod potentia tua diminuta sit, quasi non possis seruare nos, sed propter iniquitates patrum nostrorum venditi, & propter peccata nostra deportati sumus è terra nostra. Siquidem peccaueramus in te. Nunc igitur Deus noster * qui mortuis vitam das, discepta causam nostram, vindica, & serua nos è manu Haman, a quo tantopere preminimur. In te oculi nostri contacti sunt, ad te confugimus vt sis nobis clipeus, vt que stes in medio nostri pugnando pugnas nostras, & iudicando eos omnes, qui in nos consurgunt. Memento nostri Domine Deus noster, quia pars tua sumus inter filios hominum. Nam ab eterno cum possidendos à te homines partireris, altissime, nos in sortem tuam venimus, quam iecisti inter filios hominum, tum, inquam, ascendimus in sortem Domini. Nunc autem, Deus noster, cur dicant gentes hostes nostri non esse Deum Israël, cur aperiant os suum ad denotandum partem tuam, populū sanctum, & ad laudandum idola sua vanissima? Quæsumus, Deus noster, libera nos nunc è manu ipsius, prædesiant spe sua frustrati, & ponant manum super os quum videbunt salutem, quam tu Domine nobis conciliabis. Miserere ergo populi tui, & hereditatis tue, ne occludas ora laudantium te vespere, manè & meridie iugiter. Conuerte mærorum nostrum in gaudium, & lætium nostrum in lætitiā, & diem iocundum. Hucusque Iosephus. OMNIA sunt. τὰ πάντα ἐστίν. Libri nonnulli τὸ τὸ τὰ πάντα ἐστίν. minus placet.

Verf.

Verf. 10.

Tu enim fecisti cœlū & terram, & quicquid admirandum sub cœlo.

Scholia.

SUB cœlo. ἢ τῆ ὑπὸ ὀυρανῶν. in ea parte vniuersi, quæ sub cœlo. Simile, excindes eos è sub cœlo. sensus est, ex omni eo, quod sub cœlo. Vet. quicquid cœli ambitu continetur.

Verf. 11.

Dominus es omnium, necque est qui resistat tibi Domino.

Scholia.

QUI resistat tibi Domino. Vet. nec est qui resistat maiestati tue. *

Verf. 12.

Tu omnia nosti, tu scis, Domine, quod neque cōtumelia, nec superbia, neque gloriæ cupiditate adductus hoc fecerim, vt superbum Haman non adorarim.

Scholia.

Tu scis Domine. τὸ οἶδας κύριε. Vox κύριε (in Bas. κύριε) abest ab interpretatione Hieronymi.

Verf. 13.

Libenter enim voluissim deosculari vestigia pedum eius pro salute Israël.

Scholia.

VESTIGIA. alij. plantas pedum eius.

Verf. 14.

Sed hoc feci ne gloriam hominis gloriæ

L 5 Dei

Dei anteferrem, neue præter te, Domine, alium quenquam adorarẽ: neque hoc per superbiam faciam.

Scholia.

PRÆTER te Domine. *πᾶν σου κῆριε*. Quædam exemplaria, *πᾶν σου τῆ κῆριε μου*. Hieronymus, *excepto Deo meo. πᾶν τῆ θεῶ μου*.

Verf. 15.

Nunc ergo Domine Deus rex, parce populo tuo, quoniam nos intuentur in perditionem, cupiuntque delere eam, quæ ab initio tua fuit, hæreditatem.

Scholia.

DEVS rex. *ὁ θεὸς ὁ βασιλεὺς*. Vet. rex Deus Abraham. *βασιλεὺς ὁ θεὸς Ἀβρααμ*. IN perditionem. vt nos perdant.

Verf. 16.

Ne despicias partem tuam, quã tibi redemisti è terra Ægypti.

Scholia.

PARTEM tuam. idẽ cum illo, *hæreditatẽ tuam*. sensus est, populũ tuũ Israel. indicant sequentia.

Verf. 17.

Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti tuæ: luctum nostrum conuertere in gaudium, vt viui laudemus nomẽ tuum Domine, neque aboleas os laudantium te, Domine.

Scholia.

Scholia.

V I V I. salui, valentes, prosperè agentes. Sic, *Vinat rex. CONVERTE. καὶ ἐστὶν ἰσχυρὸν. & conuer-te. copula abest à quibusdam libris. item abest αὐτῶν* post *δὲνα* ¶ Verf. 18. proximè sequenti.

Verf. 18.

Omnes quoque Isrælitæ clamauerũt pro virili, quoniã mors eorũ in oculis ipsorũ,

Scholia.

OMNES quoque. In Iosepho Gorionis: *Omnes quoque Isrælitæ, qui reperti fuerunt in Susan Habira, clamauerunt ad Dominum vnã cum Mardochæo principe seruatore & liberatore Isrælis, secundum manum Dei, qua bona erga illum. quippe suspeticas ei tulit in negotio hostis, qui premebat, & ardebat eos, nempe Hamanis filij Hammãdatha Amalecita. Sed & per omnes prouincias regis Asueri, & in qualibet vrbe illarum prouinciarum, iusserat Mardochæus per litteras, vt omnes facerent, quemadmodum ipse fecerat. PRO virili. ἕξ ἰσχυρὸς αὐτῶν. maxima vi: quantum potuerunt. Eadẽ locutio reperitur in historia sacra, Scripsitq; Mardochæus &c. cum omni firmitudine. hoc est, quanta potuit contentione ac studio. Locus est, nisi fallor, Esth. 9, 29.*

Cap. xiv.

Verf. 1.

Esther quoque regina confugit ad Dominum

minum in agone mortis comprehensa.

Scholiam.

ESTHER quoque. Esther quoque regina Domini, ut sui miseretur, peccata est, quia metuebat sibi à malo, quod exoriebatur contra populares suos. Exiitq; vestes regias suas, & ornamenta decoris sui, & induit saccum & cinerem, & sparsit huc illuc crines capitis sui, & repleuit caput puluere, & cinere, & afflixit se ieiunio tribus diebus interdum ac noctu, ceciditq; prona in faciem flens, & peccata est, Domine Deus Israël, inquit, qui dominatum obtines à diebus antiquis mundi conditor, opitulare nunc ancilla tua, cui non est adiutor præter te: redime me, & populum meum è manu hostis, qui aduersatur eis. Etenim ecce ego sola sèdeo in domo regis orba patre ac matre: tu autem pater es pupillarum, ac pupillarum. Vt autem pauper pupilla domatim stipem querit: sic ego quero dum nostri miserearis de fenestra in fenestram suspiciens. Siquidem contemplor caelos tuos, & magnificè nomen tuum prædico, quod super omnia opera tua, sola & unica in domo regis ab eo tempore, quo traducta huc sum, vsque ad hunc diem. Nunc vero Domine, ecce nunc anima mea in manu mea, recipe eam è manu mea, si bonum videtur in oculis glorie tue. Quod si nolueris recipere eam, meq; volueris conseruare in vita, ut celebrem nomen tuum (nam in sepulchro haudquaquam enarratur benignitas tua) libera quæso oues pascuae tue è leonibus hisce, qui ideò contra eos insurgunt, vt ipsos diripiant. Nam pater & mater narrauerunt mihi, & *Mardocheus seruus tuus educator meus,*
docuit

docuit me, quod etiam in lege tua scriptum est, dicens quod eduixeris patres nostros ex Ægypto, & occideris primogenitos eorum, populumq; tuum sanctum eduixeris è medio ipsorum manu valida, & brachio extento: postea traduxisti eos per mare rubrum, vt si quis equum per planiciem traduceret, & deduxisti eos in desertum, & dedisti eis panem è caelo, & aquam è petra silicis, quomodo sanè nulli genti à te factum est, quia iudicia tua ignorauerunt. Sed & carnem ad satietatem eis dedisti, coram eis reges magnos & inlytos percussisti, tuamq; terram optimam, sanctam, puramq; ipsam possidendam tradidisti. Quum autem patres nostri in magnum tuum nomen peccauerint, nec amplius sint, tradidisti eos & nos in captiuitatem. Immo nos in hodierno exilio iniquitates ipsorum ecce portamus. At tua, laudande Domine, ab eterno miserationes superauerunt. Scelera nostra puniisti enim nos misericorditer, & condixisti propitium te futurum nobis, si quando tempore aduerso ad te clamaremus. Sic enim locutus es per Moysen seruum tuum fidelissimum in domo tua, in aduersitate tua accident tibi omnia hæc &c. quonia Deus misericors Dominus Deus tuus &c. Per Moysen promisisti, ea es benignitate, te non dissoluturum fœdus, quod nobiscum pepigisti, memoremq; futurum fœderis præsci, foreq; nobis Deum, quemadmodum scripto proditum est apud memoratum Moysen seruum tuum, cum etiamnum essent in terra hostium suorum &c. Recordabor fœderis pacti cum antiquis, quos eduixi è terra Ægypti, &c. Nunc igitur Domine Deus noster, satis sit
hostibus

hostibus oppressoribus istis, quod nos violenta seruitute oppressos detineant, qui negant nos a te traditos in manum suam; sed laudem tribuunt sculptilibus suis, eaq; adorant dicentes, Vos in potestatem nostrā Iudaeos redigestis. Quocirca ego ancilla tua, quam ampla benignitate prosequeris, detestor, & odi eos odio magno, quemadmodum homo rerū naturalium peritus odit fragmentum panni inquinati, quo vsa fuit mulier profusio mensium laborans. Similiter ego odi vestes meas decoras, & cidarim regiam, quam in capite gesto, cum populares mei captiui sint inter eos, atque etiam ego captiua sum, & rebellis unā cum ipsis. itaque à die, quo huc adducta sum, nulla re voluptatem percepi, praterquam benignitate tua magna, & bonitate tua incunda, qua nunquam cessat. Nunc igitur Deus noster pater pupillorum, siste te ad dextram pupilla, quae fiduciā suam in te locat, da ei ut misericordiam consequatur in oculis hominis istius nempe regis Aseri. Quem non aliter metuo, quam hœdus caprarum metuit à leone. Humilia ergo, & deprime ipsum, una cū ijs, qui ipsi à consilijs sunt, ut humiliatus facilius ac lenior fiat ad postulacionem meam, idq; propter gratiam & pulchritudinem, quam tu, mi Deus, mihi daturus es eo tempore, quo ad ipsum accedam rogatura eum pro populo meo. Inclina cor ipsius in odium hostium tuorum, ut amore prosequatur seruos tuos, qui sunt Israëlita, populus tuus sanctus, & hereditas tua pura. Cor enim regis in manu Domini, cor, inquam, regum in manu tua, Deus potens & terribilis, & sublimis: libera nos, quaeso, hodie à metu &

pauore,

pauore, quem metuo & expauesco, quo ipsum adire possim fretas benignitate nominis tui, & discedere ab eo cum pace. Scripta hæc leguntur apud Iosephum Gorionis sermone & litteris Ebraicis: quæ nos Latine ideo conuertimus, quod in Græco exemplari hæc nusquam existent. In agone mortis. & ἀγῶνι θανάτου. Quidam vertunt, in periculo mortis. alij, anxio metu mortis percussā.

Verf. 2.

Quumq; deposuisset vestes gloriæ suæ, induit vestes angustiae, & luctus; & pro superbis vnguētis caput suū puluere, & stercore opleuit, & multū afflictauit corpus suū: omniaque loca, in quibus antea laxari cōsueuerat, laceratis suis crinibus repleuit.

Scholia.

VESTES gloriae suae. vestes regias. Hieronymus; & rectè, meo animo. Nam gloria maiestas regum. Sic Ebraei vtuntur. VESTES angustia & luctus. indumenta luctui apta, cuiusmodi saccus erat. Vide Obserua. lib. 12, cap. 1. VNGUENTIS. alius interpretatur delicijs, quod in Græco ἡδυσμῶτων. MULTVM afflictauit. ieiunio videlicet. OMNIA loca. παντα τόπον ἀγαλλιάματος αὐτοῦ. ad verb. omnem locū exultationis suae. LACERATIS suis crinibus. σπριτῶν τριχῶν αὐτοῦ. Hieronymus, crinium laceratione. Alius interpres, capillis suis intortis. Vide Iosephi locum supra citatum.

Verf. 3.

Et precabatur Dominum Deum Israëlis,

lis, & dixit, Dominem, Rex noster tu es solus: adiuua me solitariam, nec habentem adiutorem præter te.

Scholia.

ME *solitariam*. τῆ μόνη. me solam, hoc est, adiutorem nullum præter te habentem: quod postea sequitur. Apud Dauidem, quod in Ebræo, *e manu canis unicam meam*. Symmachus olim edidit, *solitariam meam*. hoc est interprete Theodorito, humana ope destitutam. Vide Quæstiones nostras.

Verf. 4.

Quoniam periculū meū in manu mea.

Scholia.

PERICVLVM *meum*. In Iosepho Gorionis, *anima mea*. ut apud Dauidem, *anima mea in manu mea est semper*. sensus autē est, ego verfor in perpetuo vitæ discrimine. fortè per animam in hoc loquēdi modo significatur periculum animæ *με-ρονυμικῶς*. plura de hac re aliās.

Verf. 5.

Ego à prima ætate mea in tribu familiæ meæ audiui te, Domine, Israëlem ex omnibus gentibus, & patres nostros à maioribus ipsorum in sempiternam accepisse hæreditatem, atque omnia, quæ locutus fueras, præstitisse.

Scholia.

A prima ætate mea. *ὡς γενεῆς μου*. Vet. à patre meo. forte legit *ὡς γεννητῶ μου*.

Verf.

Verf. 6.

Nunc autem peccauimus in conspectu tuo: idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum.

Scholia.

INIMICORVM *nostrorum*. τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν. id est, inimicis nostris.

Verf. 7.

Propterea quod Deos ipsorum coluimus: iustus es Domine.

Scholia.

COLVIMVS. Sic interpretēs vetus. In Græco est *ἐδοξάσαμεν*, id est, glorificauimus.

Verf. 8.

Et nunc nõ eis sufficit, quod nos durissima seruitute premūt: sed posuerunt manus suas super manus idolorum suorum.

Scholia.

DVRISSIMA *seruitute*. ad verb. *in amaritudine seruitutis*. id est, acerba seruitute. POSVERUNT. In codice Complut. habetur *ἔθηκεν*, id est, posuisti: ego vnus litteræ immutatione legendū arbitror *ἔθηκεν*. emendationem meam adstruit, quod in Basileæ vulgatis *ἔθηκεν*: sed magis quod apud interpretem *posuerunt*, ut videatur ille mihi planè legisse *ἔθηκεν*. de hac re alij iudicabunt. In notis Vatabli, *posuerunt manus suas super manus idolorum suorum*, id est, dederunt dexteris idolis suis, id est, promiserunt fidemq̄, dederunt, aut in-

M

1316-

rauerunt se consilium, decretumq; tuum abolituros, quo promissisti ac statuisti te populum tuum conseruaturum. Vetus habet, robur manuum suarū, idolorum potentia deputantes.

Verf. 9.

Se decretum oris tui abolituros, tuamq; deleturos hæreditarē, ora obturatos laudantium te, atque splendorem ædis, arq; tuæ extincturos.

Scholia.

DECRETVM. ὁρισμὸν. determinationem. definitionem. quicquid à te definitum, determinatū est. HÆREDITATEM. populum tuum hæreditariū.

Verf. 10.

Vt aperiant ora gētium, ad virtutes vanorum prædicandas, regi que carnali perpetuam admirationem concilient.

Scholia.

V. T. aperiant. vel, se aperituros &c. VANORVM. sub. deorum. VIRTUTES. vires, robur. Vet. & laudent idolorum fortitudinem. Sic Ion. 2. qui obseruant vanitates frustra. sensus est, vanitates vanissimas, hoc est, idola. Virtutes autem ἀρετὰς, id est, δυνάμεις, hoc est, vires ac potentiam. REGIQVE carnali. Vet. & prædicent regem carnalem in sempiternum.

Verf. 11.

Ne trade Domine sceptrum tuū ijs, qui non sunt, ne rideant in ruina nostra; sed

con-

conuerte in eos consiliū ipsorum, atq; ede exemplū in eum, qui in nos cœpit sequere.

Scholia.

IJS, qui non sunt. hoc est, idolis. Idolum enim nihil est, vt Apostolus ait. EDE exemplum. παραδειγματισον. IN eum, qui in nos cœpit sequere. in Hamanem, qui horum omnium fons & caput est.

Verf. 12.

Memento Domine: notū te fac in tempore afflictionis nostræ: ac me cōfirma rex gentium, & omnis imperij dominator.

Scholia.

REX gētium. βασιλεὺ τῶν θεῶν. In Bas. τῶν θεῶν. ex quo Hiero. Rex deorum. lectio non mala. ME cōfirma. da mihi fiduciam.

Verf. 13.

Da sermonem compositum in ore meo coram leone: conuerte cor eius in odium oppugnantis nos ad interitū ipsius, & eorum qui ei consentiunt.

Scholia.

CORAM leone. leonem vocat Regem Aversū propter potentiam, genere loquendi, quo Dauid aliquoties vsus est.

Verf. 14.

Nos manu tua libera: adiua me solam, nec vllū aliū præter te adiutorem habentē.

Scholia.

SOLAM. vide supra 3. ἑτερον βοηθου. verba hæc

M 2 non

non habentur in libris Basil. excusis.

Verf. 15.

Domine, omnium scientiam habes. nosti quod oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum, omnisque alienigenæ.

Scholia.

Domine, omnium scientiam habes. Alia exemplaria, εἰ μὴ σε, κύριε. πάντων γινώσκεις. Ver. Nisi te Domine: qui habes omnium scientiam. πάντων γινώσκεις. Ver.

Verf. 16.

Tu scis impositam mihi necessitatem: detestor enim hoc insigne superbiæ meæ, quod est super caput meum.

Scholia.

Tu scis, σὺ δίδως. Libri nonnulli, καὶ δίδως. Similiter Hieronymus, & nosti. legit καὶ, non σὺ. Hoc insigne superbiæ meæ. cidarim regiam.

Verf. 17.

Diebus ostentationis meæ detestor illud tanquam menstruis inquinatum pannū: neque id gesto, quibus diebus quiesco.

Scholia.

DIEBUS ostentationis meæ. quibus in publicum prodeo. QUIBUS diebus quiesco. ad verb. in diebus siletij mei. vult dicere, quibus diebus domi maneo. ita mihi videtur.

Verf. 18.

Nec vero in mēsa Hamanis ancilla tua come-

comedit, nec regis conuiuium magnificet, neque bibi vinum libaminū: neque ex quo huc translata sum vsque ad hunc diē ancilla tua letata est, nisi in te, Domine Deus Abraham.

Scholia.

ANCILLA tua comedit. positum pro illo, ego comedi. VINUM libaminum. δίνον σπονδών. Ebraicè NESCH. id est, libatorium. Non licebat Iudæis tale vinum bibere. ex quo lex, quæ hodieq; valet, quæ vetat ne Iudæi vinum omnino bibant cum gentibus. Vide lib. 2. quæst. 67. Ex quo huc translata sum. Sic Hieronymus. In Iosepho Gorionis, ex quo huc adducta sum. Sed meliusne vertūt, qui vertunt, ex quo conditio mea mutata est?

Verf. 19.

Exaudi vocē desperantium, Deus omnium potentissime: libera nos è manu improborum, & libera me à metu meo.

Scholia.

A metu meo. ab eo quod metuo. Sic, cum venerit metus vester, id est, malum quod metuitis.

Cap. xv.

Verf. 1.

ET mandauit ei (haud dubium quia Esther Mardocheus) ut ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo suo, & pro patria sua.

Scholia.

ET *mandavit*. Quæ ab initio huius capituli vsque ad versum quartum alijs characteribus scripta vides, ea in Græcorum libris hodie nõ habentur. ET *rogaret pro populo suo*. Tale quid legitur in Iosepho Gorionis. Sic enim ibi legitur: *Et fuit cum Haman eum oppugnaret, dixit Esther regina filia patris sui ad hunc modum, Venit somnium illud, quod tibi narraui in diebus pueritiæ tuæ. Nunc igitur surge, adito ad regem Aserum, & roga pro salute populi tui, & generis tui.* HAVD *dubium quin Esther Mardocheus*. Hæc sunt verba Hieronymi.

Vers. 2.

Memorare, inquit, dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Haman secundus à Rege locutus est contra nos in mortem.

Vers. 3.

Et tu inuoca Dominum, & loquere Regi pro nobis, & libera nos de morte.

Scholia.

INVOCÀ *Dominum*. In Iosepho, *pete misericordias à Domino misericordiarum, & ingredi nunc coram rege Asero, &c.*

Vers. 4.

Porrò accidit die tertio, cum orandi finem fecisset, vt exueret vestimenta luctus, & indueret gloriam suam.

Scholia,

Scholia.

PORRÒ *accidit*. leguntur eadem apud Iosephum Gorionis per hæc verba: *Porrò die tertio Esther induit regia indumenta, vestes suas pulchras, & ornamenta decora: tum etiam assumpsit secum duas ancillas suas, quarum vni dextera manu innitebatur more reginarum eo modo cum pedesquis incedētium: altera puella ponere sequebatur eam subleuans vestimenta eius, ne aurum ijs insertum in terram disfluere, & famul quia moris erat apud Persas, vt regina eo modo vestitum suum gestarent. Imposuit quoque capiti circa regiam cidarim gemmas omnis generis, & nitenti vultu animi texit mœrorem. Ita ingressa est atrium interius, & stetit è regione faciei regis. Rex autem Aserus sedebat super solium suum indutus veste regia cincta aureo cinctu, obryso micante, cerannio, sarda & carbunculo flammantibus, omnibusq; lapidibus pretiosis, quos in veste habebat, coruscantibus. Is sublatis oculis, cum videret Estheram stantem è regione faciei suæ, supra modum incanduit iræq; vehemēti exarsit, eo quod regina violasset edictum & decretum, quo sanxerat, si quis veniret ad regem non vocatus, vnâ esse legem vt occideretur. Porrò ipsa ingressa fuerat non vocata. At Esthera lenatis oculis conspexit vultum regis, & ecce oculi eius ardebant instar tadarum ignis præ magnitudine iræ, que magis ac magis accendebatur in corde ipsius. Cognita igitur indignatione regis, & excandescētia ipsius, perturbata fuit mulier valde vehementer; & anxia solutaq; animo, reclinavit caput suum super ancillam,*

cui manu dextera innitebatur. Caterum Deus nos-
ter arumnas nostras respiciens, misertus est oppres-
sionis populi sui, & arumna hereditatis suae, fuitq;
auxilio in aduersitate pupilla afflicta, roganti ut sui
miseresceret, quemadmodum certa fiducia factu-
rum ipsum sibi persuaferat. Deditq; ei gratiam cor-
ram rege, & adiecit formam ad formam eius, & de-
corem ad decus eius. Surrexitq; Rex perturbatus è
silio suo, & cucurrit ad Estheram, eamq; complexus
ac deosculatus sustentabat brachio suo. Et dixit ei,
Quid tibi est, quod ita metuas Esthera regina? esto
animo confirmato, & eloquere absque metu, amica
mea; quoniam ecce lex ista, quam tulimus, nullum
habet imperium, nullum ius in te, quæ es regina &
amica mea. Tum accepta virga aurea, eam posuit
super caput ipsius, eiq; dixit, Cur mihi non loqueris
Esthera regina? cui Esthera, Cùm viderem te, in-
quit, mi Domine Rex, conturbata fui animo propter
maiestatem gloria tua, & propter magnitudinè di-
gnitatis tuae. Adhuc loquente ipsa cum Rege, reclin-
auit denudò caput suum super ancillam, quia defi-
ciebat animo praesedia, afflictione, & mœrere. Rex
autem vehementer conturbatus coram Esthera Re-
gina lachrymauit. Ideo omnes regis ministri preca-
bantur reginã, ut loqueretur regi domino suo, eiusq;
animum reficeret, quem videbant satis anxium esse.
Tum Esthera regina allocuta regem, Si regi placet,
inquit, cras faciam ei cœuiuium, ibiq; indicabo, quid
causæ fuerit, cur non vocata ad ipsum accesserim.
Hæc Iosephus. DIE tertio, ut habetur 5, 1. LV C-
TVS. τὸ τρίτου, vera hæc lectio fideliter in Com-
plutensi

plutensi codice conseruata. In alijs vitiosè est, vt
arbitror, τῆς δεπαρέλας: apud interpretem nostrum
perperam quoque lectum ornatus, id est, τὸ κοσ-
μοῦ, pro luctus, siue planctus. Nam vocem orna-
tus repudiat omnino sententia. GLORIAM suam.
vult dicere, vestimenta gloriae suae, hoc est, regias
suas vestes.

Verf. 5.

Quumque ita splendide ornata esset, &
inuocasset omnium inspectorem, & ser-
uatorem, duas assumpsit ancillas.

Scholia.

ET seruatore. Deum & seruatore. auctior
vna voce codex Basi. quam vocem etiam legit in-
terpres. & inuocasset omnium rectorem & saluato-
rem Deum. καὶ σωτήρα θεόν. D V A S assumpsit ancil-
las. Hæc quoque leguntur apud Flauium Iosephum
in exemplari Græco, quanquam alijs verbis: quæ
verba ideo non adduco, quod facillimum cuiuis
sit, cùm is autor omnium in manibus versetur,
inde ea depromere.

Verf. 6.

Quarum vni quasi præ delicijs innitebatur.

Scholia.

Q V A S I præ delicijs. ita vetus interpret, quem
secutus sum. In Græco erat ὡς τρυφερομένην, quasi
delicatè agens.

Verf. 7.

Alterà verò inscuebatur subleuãs ve-
stitum eius.

M 5

Scho-

Scholia.

VESTITVM. *defluentia in humum indumenta.* interpres vetus. *ambas vestes eius, ne defluerent in terram.* Iosephus Ebraeus.

Vers. 8.

Ipsa autem rubescens vigore pulchritudinis suæ vultum præ se ferens hilarem quasi ad amorem excitandum compositum, sed coreius anxio timore contractum erat.

Scholia.

RUBESCENS. *vel, rubore per fusa.* QVASI *ad ad morem excitandum compositum.* ὡς προσφιλῆς, quasi amabilem.

Vers. 9.

Et ingressa per omnes ianuas, stetit coram rege: qui tū sedebat in folio regni sui, atque omnem splendoris sui vestitum induerat, totus in auro & lapidibus pretiosis, & valde terribilis.

Scholia.

TOTVS *in auro.* collucens auro.

Vers. 10.

Quumque eleuasset faciē suam incensam gloria, acriterque ac ferociter intueretur, regina collapsa est, & colore præ animi deliquio mutato, in præcedentis ancillæ caput se demisit.

Scholia.

Scholia.

ACRITERQVE. & *ferociter intueretur.* Ἐ
ἀκριθ̄ θυμοῦ ἐβλεψε in acie, siue vt alij, vigore furoris. PRÆ *animi deliquio.* ἐν ἐκλύσει præ dissolutione. præ debilitate. IN *præcedentis.* τὸ προπορευομένης, bona lectio, præquam illa altera, quæ habet *προρευομένης.* omnino legendum *προπορευομένης,* id est, præcedentis. SE *dimisit.* reclinauit se, ac recubuit propter virium debilitatem.

Vers. 11.

Tum Deus regis spiritum ad mansuetudinem ita cōuertit, vt anxius exiliret è folio, eamque vlnis suis exciperet, donec ad se reuersam verbis blandis consolaretur, ac diceret.

Scholia.

REGIS *spiritum.* regis animum. E *folio.* ἀπὸ τοῦ θρονῦ. nonnulla exemplaria ἀπὸ τοῦ θρονῦ αὐτοῦ, addito pronomine. non displicet. In iisdē lectum paullo post ἀνέβαλεν pro ἀνέλαβεν. forsan errore operarum.

Vers. 12.

Quid est Esther? ego frater tuus sum, bono sis animo.

Scholia.

FRATER *tuus.* id est, amicus tuus. frater pro amicus vsitatum etiam in Latio. Vide Miscellanea nostra cent. 1. cap. 75. BONO *sis animo.* ἴσχυε. Vet. *noli metuere.*

Vers.

Vers. 13.

Non morieris, quoniam mandatū nostrum commune est.

Scholia.

MANDATVM nostrum commune est. ac si diceret, non magis inde periculum tibi, quàm mihi. leges enim subditis latæ sunt; non regibus aut reginis. Hoc significat interpres vetus, cū ita conuertit, *non enim pro te, sed pro omnibus hac lex constituta est.* Vide quæ supra adduximus ex Iosepho Gorionis. In notis Vatabli. *Quidam vertunt quoniam commune nobis est imperium: sed ego malo hoc referri ad editum quod scribendum curauerat, de interitu Iudaorum, quod nunc ita reuocat, ut sibi dicat cū Esther commune. Hac enim periculi communionione vult eam omni metu liberare.*

Vers. 14.

Accede: simul tollens aureum sceptrū, imposuit ceruici eius, & eam osculatus, Loqueremihi, inquit.

Scholia.

LOQUEREMihi, inquit. Vet. *cur mihi non loqueris?* quadrat cum Iosepho Gorionis.

Vers. 15.

Tum illa ei dixit, Vidi te, domine, quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meū præ timore gloriæ tuæ.

Scholia.

QVASI angelum Dei. non habetur apud Gorionis filium.

Vers.

Vers. 16.

Quoniā mirabilis es Domine, faciesq; tua gratiarum plena.

Vers. 17.

Hæc cū loqueretur, præ defectione corruit.

Scholia.

PRÆ defectione. virium scilicet.

Vers. 18.

Et Rex turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eam.

Scholia.

OMNES ministri. τῶσα ἢ δευαρέα αὐτοῦ. forte τὰ ἰμάτια τῶν δευαρέων, de quibus supra vers. 4. ex hoc loco intelligi possent vestes, quas inducibat, cū seruiret Deo ieiunans, aut tale quid faciens more patrio.

Cap. xvi.

Vers. 1.

REX magnus Arraxerxes ab India vsq; ad Æthiopiam centum ac viginti septem satrapis prouinciarum principibus, & ijs, qui nostra sapiunt, salutem.

Scholia.

REX magnus. vide Obseruat. 12, 4. QVI nostra sapiunt. Vet. qui nostra inssioni obediunt. Alius interpres, qui stant à nobis. In notis Vatabli, qui consentiunt

sentiunt nobiscum in imperio, placideq; illud amplectuntur.

Verf. 2.

Multi plurima eorum, qui benemerentur bonitate sæpius ornati, magis superbi-erunt.

Scholia.

EORVM qui benemerentur. τῶν ἐυεργετοῦ-
των. *Verf. principum.* ἐυεργετῶν. Hos Ebrai **NE-
DIBIM** vocant, quod principes viros maximè
deceat liberalitas & beneficentia. **BONITA-
TE.** id est, beneficentia. **MAGIS superbi-erunt.**
μείζον ἐφρόνησαν. quò maiorem honorem adepti
sunt, eò maiorem de se opinionem habuerunt.
Notum illud, *Asperius nihil est humili cum surgit
in altum.*

Verf. 3.

Neque solum subiectis nobis quærent
malefacere; sed etiam rerum abundantiam
ferre non valentes, in ipsos suos benefa-
ctores malum machinantur.

Scholia.

RERVM abundantiam. τὸν κόπον. satietatem: re-
rum vbertatem. Videtur allusisse ad prouerbum
κόπος ἔβριτυ τίτρα. hoc est, satietas ferociam parit.

Verf. 4.

Et non solum gratitudinem ex homini-
bus tollunt; verum etiam quasi nulla bene-
ficia accepissent insolentius elati, omnia
semper

semper inspectantis Dei vtrices malorum
arbitrantur se posse effugere pœnas.

Verf. 5.

Sæpe autem & multos eorū, quibus in
dignitate constitutis, amicorū res admi-
nistrandæ sunt concreditæ, vana spes fa-
ctos participes innocentis sanguinis, ca-
lamitatibus inuoluit immedicabilibus.

Verf. 6.

Eò quod fallaci mendacij calliditate
simplicem principum circumueniūt pro-
bitatem.

Verf. 7.

Hoc adeò cernere licet tū ex veteribus,
quæ litteris proditæ sunt, historijs, tum ex
ijs, quæ si quæras, ante pedes sunt nefario
eorum scelere patrata, qui dominatum ge-
runt indignè.

Scholia.

QVI dominatum gerunt indignè. τῶν ἀναξίως
δυναστεύοντων. pro ἀναξίως legitur ἀναξία. in nonul-
lis exemplaribus.

Verf. 8.

Quocirca prouidendum est in posterū,
vt regnum tranquillum omnibus homini-
buscum pace præstemus.

Verf. 9.

Et mutationibus vsi ea, quæ sub aspec-
tum

tum veniūt, moderatè obuiam eundo discernamus.

Verf. 10.

Namque cum Haman Hamadathi filius Macedo, verè alienus à Persarū sanguine, atque à nostra bonitate multum dissidens, à nobis hospitio exceptus esset.

Scholia.

Hamadathi. Pro *Αμαδαθ* scriptum in nonnullis codicibus *Αμαδαθ* accentu graui vltima: ex quo fortè Amadathu apud partim interpretum, supra admonui scribèdum Hamadathi. esse enim *Αμαδαθ* à recto *Αμαδαθ*. MACEDO. Vtrum domo Macedo erat, & genere Agagæus, hoc est, Amalecita natus in Macedonia? viderint doctiores. De hac re scripsimus nonnulla 3, 1. & Obseruat. 8, 16. Vide & infra versu 14.

Verf. 11.

Nostraq̃ esset vsus humanitate, qua erga omnes gentes præditi sumus, eousque vt pater noster appellaretur, adorareturq̃; ab omnibus, secundam Regij solij personam gerens.

Scholia.

HUMANITATE. *φιανθρωπιαν.* ita in Complut. inuenimus. in excusis alibi *φιανθρωπιαις*: & aliquanto post *αναγορευεσαι* pro *αγορευεσαι*. PATER noster. *ημων πατερα.* vide 13, 6. SECUNDAM regij solij personam gerens. Hoc est interprete Hieronymo,

ronymo, post Regem secundus.

Verf. 12.

Hanc excellentiam non ferens, conatus est nos principatu priuare, & spiritu.

Scholia.

HANC excellentiam. hunc tam excellentem dignitatis gradum. Quidam vertunt, hanc superbiam. & certè in Græco est *τις υπερηφανια*. sed phrasi Ebraica *υπερηφανια* valet interdum excellentia, id est, G A O N, quæ vox ita sumitur in illo, *excellentiã Iacobi, quem dilexit.* Et spiritu. id est, vita.

Verf. 13.

Dum conseruatorem nostrum, & semper de nobis benemeritum Mardocheum, & inculpatam regni nostri consortem Esther, cum vniuersa eorum gente multiplicibus fallaciarum vijs ad interitum postulauit.

Verf. 14.

His enim modis cogitabat se, vbi desertos nos oppressisset, Persarum imperium ad Macedonas transferendum.

Scholia.

AD Macedonas. Huc pertinet, quod apud Iosephum Gorionis: *In diebus illis, quum Mardocheus resideret in porta regis, duo eunuchi regij ianitores communicato inter se consilio conati sunt Regi manum inferre, eiusq̃ caput abscissum in lecto;*

ad regem Græcorum portare, quo ei hoc pacto gratificarentur. Nam tunc primum excitata sunt bella maxima inter regnum Græciæ, & regnum Persidis. Porro eunuchi illi è propinquis Hamanis erant, & quæ sequuntur.

Verf. 15.

Nos verò proditos ab illo pestilentissimo ad exitium Iudæos, comperimus non esse maleficos, sed iustissimis potius legibus viuere.

Verf. 16.

Deiq; altissimi, maximi, & viui, qui nobis & maioribus nostris regnum hoc pulcherrimo statu constituit, filios esse.

Verf. 17.

Bene ergo feceritis, si missis ab Hamane Hamadathi filio litteris vsi nõ fueritis.

Scholia.

LITTERIS. quarum exemplum habetur supra capite decimotertio. VSI non fueritis. si eas exequuti non fueritis.

Verf. 18.

Siquidem qui hæc est machinatus, ante Susorum portas crucifixus est cum tota sua familia, omnium rerum prepotente Deo meritas ei reddente poenas.

Scholia.

ANTE Susorum portas. Verus, ante portas huius urbis,

urbis, id est, Susan. falsum hoc esse apparet ex 7, 9, Græca intelligi possent de Susan Habira, nisi cõstaret interpretem illum in eius nominis sensu halucinari, per BIRA ipsam urbem significari existimantem. Apud Iosephum exemplari Græco προσέταξε τοῖς δικέταις ξύλον ἐτοιμασάμενοις ἤσσαι τοῦτο ἐν τῇ αὐλῇ. hoc est in Susan Habira, vbi Haman domū habebat. itaq; paullo post ait, παρελθὼν κατηγορεῖ τῷ Αμάνῳ, ὡς ἔυροι σαυρὸν ἐπὶ τῷ δικέταις αὐτῆς παρεσκευασμένον ἐπὶ Μαρδοχαῖον. fortè Susan Habira extra urbem erat, ibidemque ayla, & domus Hamanis; videlicet ad portam urbis, vbi patibulum erectū erat. Hoc pono, non statuo. CVM tota familia. σὺν τῇ πανοικίᾳ. & hoc falsum. Nam decem filij Hamanis primum suspensi fuerūt decima quarta mensis Adar, diu post scriptas litteras. liquet ex 9, 14.

Verf. 19.

Cæterum huius epistolæ exemplo locis omnibus proposito, sinite Iudæos liberè vti suis legibus.

Verf. 20.

Eosq; adiuate, vt eos qui tempore calamitoso ipsis insidiati sunt, vlciscantur tertiadecima duodecimi mensis Adar, ea ipsa die.

Scholia.

EA ipsa die. quæ videlicet ab Hamane destinata erat cædi Iudæorum patranda. TERTIA decima. Sumptum ex 9, 1.

Vers. 21.

Hanc enim omnium dominator Deus pro interitu generis electi, fecit eis lætitiã.

Scholia.

OMNIVM *dominator.* δ̄ πάντα δυνατεύων. id est παντοκράτωρ, omnipotens. In quibusdam libris δ̄ πάντα pro δ̄ πάντα. nihil non interest hoc an illo modo legas. *GENEris electi.* hoc est, Iudeorum. *FEcit eis lætitiã.* conuertit eum diem in diem lætitiæ & gaudij.

Vers. 22.

Vos ergo in ferijs vestris solennibus, insignem hunc diem cum omni lætitia celebrate.

Scholia.

CUM *omni lætitiã.* Alius interpres, *cum omni lætitiã.* In Græco exemplari μετὰ πάσης ἐὺωχίας, est autem ἐὺωχία conuiuium, epulæ.

Vers. 23.

Vt is & nunc & in posterum tum nobis, tum ijs qui Persis bene volunt, salutis: insidiatoribus autem nostris exitij sit monumentum.

Scholia.

SALVTIS. σωτηρίας. repete monumentum ἀπὸ κοινῆς ex sequentibus. In Cōplut. est σωτηρία ἡμῶν. id est, salus. Biblia Basileæ vulgata σωτηρία ἡ ἡμῶν, auctiora sunt verbo substantiuo, quod in alijs ex Ebraismo desideratur.

Vers.

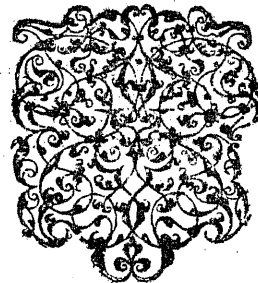
Vers. 24.

Porro omnis ciuitas, omnifque adeo prouincia in vniuersum, quæ secundum hæc non fecerit, ferro ignique consumetur, neque solum hominibus inuia, verum etiam feris & volucribus in omne æuū infesta reddetur.

Scholia.

Opere pretium est hanc Epistolam cum ea, quæ legitur apud Flauium Iosephum, contendere, eaque quibus inter se conueniunt, quibus diffidēt, annotare. Mihi nūc id facere, quamvis vehementer cupiam, non licet per alia negotia.

F 7 N 7 S.

VERBORVM ET

RERVM INDEX.

Errata operarum.

Pag. 2. lin. 13. porphyriticum. pag. 7. lin. 12. in margine, & sublata est. pag. 14. lin. 1. populis vt essent. pag. 35. lin. 19. quod statuit eis Mordochai. pag. 49. lin. 12. δὲ γαμιν ἀρσορτῶδαι. lin. 24. ἐκνοοιστῆς ὁσοῦν ἀγχουρας. pag. 57. lin. 24. In Chaldataca Ierosolymitana. pag. 61. lin. 12. σὺν εὐχῆς. pag. 63. lin. 8. Ζῆς Sag. pag. 64. lin. 14. vetarent. pag. 65. lin. 7. debeat. pag. 69. lin. 28. γονακῆ. pag. 71. lin. 20. μετὰ δὲ τῷ ῥήματι. pag. 74. lin. 23. Hinc Mar & Mor. pag. 76. lin. 9. quasi balbel. pag. 77. lin. 2. ἀπερίχουτο Οτάνσω τὸν Αμ. παρὶ τῆς ἕρεξῆω. pa. 79. lin. 1. vocabitur. lin. 7. vt & hic. lin. 19. sane quidem. pag. 80. lin. 6. maturasset. lin. 18. experirentur eum alij. pag. 83. lin. 11. dist. mulierum secundam. lin. 14. Safagaxus. lin. 19. ἐν τοῖς Πέγειοις. pag. 89. lin. 13. βαγαδῶς. pag. 92. lin. 14. distingue, qui Macedonē. Pessam vocat Severus. pag. 103. li. 28. cenjet. Exnae pag. 108. lin. 6. qua referrent. lin. 18. ὠρχετο, pag. 112. li. 23. regni, id est, regio. pag. 117. lin. 28. ἀρχισωματοφύλακες. pag. 123. lin. 31. pro quō obsecro. pag. 129. lin. 20. Para ribiam; pag. 131. lin. 3. Afferan. lin. 4. Prestegan. pag. 135. lin. 24. VIROS. ex domesticis. pag. 136. lin. 3. Autophradates. lin. 6. Sic Heua; Hauā. lin. 13. Ari est in Ariaramnes. lin. 28. Hamdan filij. pag. 138. lin. 2. In Susan vrbe. pag. 146. lin. 10. vulgo eius. pag. 153. lin. 27. Ierosolymitanum. pag. 162. lin. 6. igitur Hamadathu. pag. 175. lin. 2. freta benignitate. pag. 186. lin. 13. ad amorem,

A & O permutatas olim Arisai, Arisæus. *ibid.*
 fuisse. Pag. 74. Asdarpanes. 102.
 Abgatha vel Abagtha. 62. Aſphatha. 136.
 Adar vox Syriaca. 99. Assumpta, pro, assumpta
 Egyptij quomodo impre- & traducta. 84.
 cari soliti capiti hostiæ. Asther, vnde Astergar. 130
 142. Astheranes. 131.
 Agagi, gētile ab Agag. 92. Astandæ. *ibid.*
 Agagæus. *ibid.* Asverus vel Assuerus. 48.
 Aggari, vel Angari. 103. Asverum Xerxi esse pro-
 Ahas, siue Achas, vel O- batur. 283.
 chus, quid apud Persas Asveri plures. 49.
 denotet. 48. Atossa Cyri filia. 86.
 Ahasveros, qui & Asverus, Auditio pro rumore. 135.
 id est, Xerxes. 47. B.
 Amestris. compositio no-
 minis ex Hâ & Esther. B pro V. 129.
 76. Babel, vnde dicta. 76.
 Anima, periculum ani- Bagatha, hodie Bigtha. 62
 mæ. 176. Bagathan, nūc Bigthā. 89.
 Annulus dari solitus in si- in ea voce Iosephus re-
 gnum potestatis. 101. stitutus. *ibid.*
 Apophoreta. 139. BAHAT quid. 57.
 Arcarij quinam. 101. Bap̄is, vnde, & quid pro-
 Ariaramnes. 136. priè. 50.
 Aridai, Aridæus. *ibid.* Bazatha vel Biztha. 62.
 Aridatha, Aridates. *ibid.* BETH, filia. 78.

N.	Pacis nomine quàm late Ebrai vtantur. 81.
Nabuchadneſar, Nabu- chodonofor, & Nabu- chodroſorus. 76.	Pagi, qui hodie villeg. 139. Paratimi quinam. 52. Partes, & partium miſſio 80. & 139.
NEDIBIM, principes cur dicti eo modo. 190.	Perſarū potationes cuiuſ- modi. 60.
NESECH, libamē, vnde vi- num neſech Iudæis o- lim & nunc etiam ve- titum. 181.	Perſarum vxores nō ede- bant cum viris. 61.
Niſan, menſis primus E- braiorum. 98.	Perſarū leges vetant vxo- res ab extraneis cōſpi- ci. 64.
Nomina menſium Ebrae- orum Syriaca eſſe. 99.	Perſe de rebus grauiffimis non niſi poti conſulta- bant. 65.
Nomina apud Perſas cō- mutari ſolita. 76.	Perſarū regis perſona ſub ſpecie maietatis occu- litur. 67.
Ném, conſuetudo. 60.	Perſarum ſatrapæ ſecun- dum dignitatē cuiuſq; ſedes habebant. 67.
O.	Perſarum leges irreuoca- biles. 69. & 72.
O & A communem fami- liam habent. 74.	Perſæ erga vxores duri & atroces. 70.
Oarſes, vnde Oxyares, qui Aſverus. 48.	Perſe ex publico librarios ſiue ſcribas alebāt, qui res publicè geſtas in cō- mentariū referrent. 90.
Ochus quid ſignificet Per- ſis. ibid.	Perſæ regibus ſuis diuinū hono-
Oroſangē apud Perſas qui- nam. 126.	
P.	
P, Latinū inſolens Ebrais elementum. 135.	

honorem exhibent. 94.	Puer pro ſeruo. 97.
Perſæ fora nō habēt. 120.	
Perſarum reges quo vino, quæue aqua olim uſi. 123.	Q.
Perſis olim in uſu veſtes pictæ. 96.	Quis ſcit. ſermo dubitan- tis. 110.
Perſarum regis aulam in- trare non poterat ſacco indutus. 119.	Quod tuo capiti ſit. 142.
Perſica nomina perperam reuocari à nōnullis ad origines Ebraorū. 62.	R.
Perſica nomina Hierony- mus nec interpretata reliquit. 63.	RAMCHA. Arabicè equa. 130.
Perſia, Ebraicè Pharas. 66.	Rammachim. ibid.
Pharmaſtha. 136.	Rechmes quid. ibid.
Pharſandatha. 135.	Recipere, quod eſt CIB- BEL quid. 141.
Pharſegen & Pharthſegen quid. 103.	Regij iudices apud Perſas quales. 65.
Pherath, Euphrates di- ctus. 52.	S.
PHVR, ſors. 99.	Sabuchadas vel Sabucha- dar. 63.
Porphyrites lapis. 57.	S A I S à marmore diuer- ſum quid eſſe videri. 56.
Porta regis. 94 & 119.	SAR, per S, Sade aduerſa- rius & aduerſitas. 124.
Post verba hæc. 71.	Satrapæ quomodo à Per- ſis vocentur. 102.
Πότ, conuiuium. 104.	Satrapia. 49.
Proſiciebat & creſcebat. 135.	Scientia temporum. 65.
Pro manu regis. 59.	Secundum manum Re- gis. 59.

Secundus à rege, à sacer- dote. 147.	Suscipere gratiam. 84.
Sedacoth, eleemosynæ, 141.	T.
Seruus ad limina. 89.	Talenta Babylonicum & Ebraicum quâtum ef- ficiant. 100.
Ses, marmor an parius la- pis? 56.	Talentorum decem mil- lia æstimata, ad nostrâ monetam. ibid.
Sethar camelus Persicè. 131.	Tebeth mensis decimus, 84.
Siban & Siuan. 129.	THAMRVC 73.
Σιβαίματα. vide MARAC.	Thronus regum Persarū qualis. 113.
SOHARETH lapis quis, & vnde nomē fortitus. 58	Tollere gratiam. 114.
Solitaria quænam dica- tur. 176.	Transire, transgredi. 69.
Sors & fortes. 98. & 99.	item reuocari. ibid. & 143.
Spolia, bona. 103.	Tύπη, summa. 104.
Stare, manere. 125.	V.
Stare pro anima sua. 131.	Vaizatha. 136.
Stare, pugnare. ibid.	Vanorum, pro vanorum deorum, epithetō abf- que re. 178.
Sub armis cernere. ibid.	Vasthi regina. 61.
Subigere, cōprimere. 126.	ad regem venire excu- sat, & cur. 64.
Suidas notatus. 56.	Verba fraudum, &c. 145.
Surrexit, pro surrexit & a- biit. 125.	Verba pacis. 144.
Susa Susæ, & Susa Suso- rum. 105.	Verbale retinet constu- tūo-
Susan Habira quid pro- priè. 51. & 105.	
Susan, pro Susan Habira. 109.	

ctiōnem sui verbi. 140.	Vocari pro esse. 78.
Verbum, consuetudo. 63.	X.
Vestes candidas olim in- duebāt diebus festis ac lætis. 132.	Xerxes & Asverus idem. 48. & 83.
Vestis facci, pro sacco ip- so. 106.	Z.
Vir Iudæus. 73.	Zares & Zarafa. 116.
Vir Iemini, Benjamita. 75	eius etymologia. 121.
Villa, vnde villici quid propriè. 139.	Zerhar. 63.

FINIS.

